

Čtenářský deník

Mgr. Marta Hudcová

Teplice, 30. června 2014

Obsah:

Úvod	4
<u>I. Ústní maturitní zkouška ze zkušebního předmětu český jazyk a literatura</u>	
Výběr z Katalogu požadavků pro zkoušky společné části maturitní zkoušky – Český jazyk a literatura	5
Kritéria pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce	6
Školní seznam literárních děl	7
Vzorový seznam literárních děl	9
Prázdná šablona pro vytvoření vlastního dokumentu	10
<u>II. Čtenářský deník</u>	
Asimov, Isaac: Já, robot	11
de Balzac, Honoré: Otec Goriot	14
Beckett, Samuel: Čekání na Godota	18
Brontëová, Emily: Na Větrné hůrce	21
Coelho, Paulo: Veronika se rozhodla zemřít	26
Čapek, Karel: Bílá nemoc	29
Čapek, Karel: R. U. R.	32
Deník Anne Frankové	37
Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: Zločin a trest	40
Dousková, Irena: Hrdý Budžes	44
Dyk, Viktor: Krysař	47
Erben, Karel Jaromír: Kytice z pověstí národních	51
F., Christiane: My děti ze stanice ZOO	56
Havlíček Borovský, Karel: Král Lávra	59
Hemingway, Ernest: Stařec a moře	63
Hrabal, Bohumil: Postřižiny	66
Hugo, Victor: Chrám Matky Boží v Paříži	69
Kafka, Franz: Proměna	73
Lustig, Arnošt: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou	80
Mácha, Karel Hynek: Máj	84
Molière, Jean-Baptiste: Lakomec	88
Mrštíkovi, Vilém a Alois: Maryša	91
Nabokov, Vladimir: Lolita	94
Němcová, Božena: Divá Bára	97
Orwell, George: 1984	101
Orwell, George: Farma zvířat	105
Otčenášek, Jan: Romeo, Julie a tma	109
Pavel, Ota: Smrt krásných srnců	112
Poe, Edgar Allan: Jáma a kyvadlo	115

Poláček, Karel: Bylo nás pět	118
Remarque, Erich Maria: Na západní frontě klid	122
Rolland, Romain: Petr a Lucie	126
Rowling, J. K.: Harry Potter a Kámen mudrců	129
de Saint-Exupéry, Antoine: Malý princ	133
Shakespeare, William: Hamlet	136
Shaw, George Bernard: Pygmalion	139
Steinbeck, John: O myších a lidech	142
Šlejhar, Karel Josef: Kuře melancholik	145
Viewegh, Michal: Báječná léta pod psa	148
Wilde, Oscar: Obraz Doriana Graye	151
Seznam použité literatury	155

Úvod

Tento učební materiál reflektuje potřeby žáků připravujících se k **ústní maturitní zkoušce z českého jazyka a literatury**.

Publikace obsahuje výběr z **Katalogu požadavků pro zkoušky společné části maturitní zkoušky**, který stručně seznámí se základní strukturou zkoušky; přehledná **kritéria pro výběr maturitních zadání** k ústní zkoušce pak usnadní žákům vlastní selekci maturitních zadání. Střední škola obchodu a služeb, Teplice, příspěvková organizace i touto cestou zveřejňuje svůj **Školní seznam literárních děl** pro následující zkušební období, z něhož vychází přiložený **vzorový seznam literárních děl**. Představuje jen inspiraci, jednu z mnoha možných cest, kterými se žák může při svém výběru zadání vydat. Rozhodně není předepsaným kánonem. Již ale odpovídá změně kritériím výběru zadání platným pro maturitní zkoušky konané po 1. lednu 2015. Následuje 40 podrobně **zpracovaných maturitních zadání**, která si každý může doplnit o tituly vlastní, stačí využít přiložené šablony.

Cílem publikace není vyčerpávající výklad o jednotlivých literárních dílech. Slouží jako základ, který si musí každý maturant doplnit především o vlastní poznatky z četby. Čtenářský deník rozhodně nenahrazuje konkrétní čtenářskou zkušenost. Nepředkládá ani celkový obraz literárních údobí. Jen alespoň částečně přináší znalosti, se kterými by žák měl k maturitní zkoušce přistupovat.

Rozsah jednotlivých částí zhruba odpovídá času, který by jim měl zkoušený věnovat. Není přesně určeno, kolik prostoru by mělo být u zkoušky dotováno např. literárněhistorickému kontextu. Zároveň je třeba zdůraznit, že znalost děje by měla být samozřejmou. Žák se pak u samotné zkoušky věnuje rozboru konkrétní ukázky z pracovního listu. Na základě práce s textem prokazuje požadované znalosti, schopnosti a dovednosti (orientuje se např. v literárněvědné terminologii, která je pro žáky vysvětlována za zde vyskytujícími se odbornými názvy – tak je učiněno především proto, že výklady jednotlivých termínů se v odborné literatuře mohou lišit – viz v odborné literatuře se vyskytující nesjednocené pojetí literárních žánrů a literárních druhů).

Elektronická podoba učebnice pak umožňuje její neustálé doplňování, přizpůsobování aktuálním požadavkům apod. Předpokládá se i její **individualizace ze strany uživatelů**. Každému z nás přece vyhovuje např. jiný typ či velikost písma, jeho barva apod. Ze čtyřiceti zpracovaných literárních děl si žák může vybrat jen tolik, kolik využije. Konečnou formální i obsahovou podobu si tedy žák vytvoří na základě vlastních potřeb. A právě tato **variabilnost** je pravděpodobně největším přínosem této publikace.

Snad tedy tato elektronická učebnice přispěje k mnoha maturitním úspěchům!

Marta Hudcová

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zveřejňuje v souladu s ustanovením § 78a odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, **katalogy požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky** ze zkušebních předmětů český jazyk a literatura, matematika, anglický jazyk, německý jazyk, ruský jazyk, francouzský jazyk a španělský jazyk. **V souladu s těmito požadavky budou koncipovány zkoušky a dílčí zkoušky společné části maturitní zkoušky konané po 1. lednu 2015** (plné znění Katalogů požadavků pro zkoušky společné části maturitní zkoušky je k dispozici např. na www.novamaturita.cz).

V aktuálních, pro následující maturitní období platných katalozích jsou provedeny jen změny reagující na zkušenosti předešlých čtyř zkušebních období maturitní zkoušky, změny reflektující názory a náměty odborné pedagogické veřejnosti a změny a úpravy směřující ke konsolidaci struktury a srozumitelnosti textu, a to i s přihlédnutím k zachování mezioční srovnatelnosti zkušebních úloh a zadání.

Katalogy vymezují očekávané vědomosti a dovednosti, které mohou být ověřovány v rámci společné části maturitní zkoušky a k jejichž získání směřuje výuka v předmětech, z nichž se podle školského zákona koná maturitní zkouška v oborech středního vzdělávání ukončených maturitní zkouškou.

Maturitní zkouška z českého jazyka a literatury ve společné části maturitní zkoušky je koncipována jako zkouška komplexní. Skládá se z **didaktického testu, písemné práce a ústní zkoušky**. Váhy dílčích zkoušek pro celkové hodnocení jsou v poměru **1:1:1**.

Ústní zkouška

Předmětem ústní části zkoušky jsou **praktické komunikační dovednosti a přiměřená analýza a interpretace uměleckého i neuměleckého textu**, a to s využitím vědomostí a dovedností získaných v průběhu studia na daném typu střední školy

Žák, který koná maturitní zkoušku z českého jazyka a literatury v rámci společné části maturitní zkoušky, prokáže osvojení následujících vědomostí a dovedností:

1. charakterizuje umělecký text

- postihne základní charakteristické znaky textu;
- využije vědomosti získané přečtením díla, z něhož pochází umělecký text;
- při charakteristice textu využívá znalostí literárněhistorického kontextu;

2. charakterizuje neumělecký text

- postihne základní charakteristické znaky textu;

3. formuluje výpovědi v souladu s jazykovými normami a se zásadami jazykové kultury.

Každý žák odevzdává řediteli školy **seznam literárních děl** sestavený na základě kritérií pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce v termínu stanoveném prováděcím předpisem MŠMT. Žákův seznam je zároveň **seznamem jeho maturitních zadání**. Z tohoto seznamu si žák losuje **jedno** zadání, zkoušku koná s **pracovním listem**. Pracovní list dostává žák až po vylosování zadání.

Kritéria pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce:

Pozor na změny oproti předešlému zkušebnímu období!

Žák vybírá 20 literárních děl:

Světová a česká literatura do konce 18. st. min. **2** literární díla

Světová a česká literatura 19. st. min. **3** literární díla

Světová literatura 20. a 21. st. min. **4** literární díla

Česká literatura 20. a 21. st. min. **5** literárních děl

Minimálně **dvěma** literárními díly musí být v seznamu žáka zastoupena **próza, poezie, drama**. Seznam žáka může obsahovat maximálně **dvě** díla od jednoho autora. Seznam literárních děl, z něhož žák vybírá (tzv. **školní seznam literárních děl**), sestavuje škola. Žákům je obvykle k dispozici na internetových stránkách školy (www.ststeplice.cz).

Školní seznam literárních děl

Střední škola obchodu a služeb, Teplice, příspěvková organizace
Maturitní zkouška z českého jazyka a literatury 2015

Školní seznam literárních děl

Světová a česká literatura do konce 18. st. (min. 2 literární díla)	
1.	Epos o Gilgamešovi
2.	Kosmova kronika
3.	Longos: Dafnis a Chloe
4.	Mastičkář
5.	Molière, Jean-Baptiste: Lakomec
6.	Shakespeare, William: Hamlet

Světová a česká literatura 19. st. (min. 3 literární díla)	
7.	de Balzac, Honoré: Otec Goriot
8.	Baudelaire, Charles: Květy zla
9.	Brontëová, Emily: Na Větrné hůrce
10.	Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: Zločin a trest
11.	Erben, Karel Jaromír: Kytice
12.	Havlíček Borovský, Karel: Král Lávra
13.	Hugo, Victor: Chrám Matky Boží v Paříži
14.	Mácha, Karel Hynek: Máj
15.	Mrštíkové, Vilém a Alois: Maryša
16.	Němcová, Božena: Divá Bára
17.	Neruda, Jan: Balady a romance
18.	Poe, Edgar Allan: Jáma a kyvadlo
19.	Shelley, Mary: Frankenstein
20.	Stendhal: Červený a černý
21.	Stevenson, Robert Louis: Podivuhodný případ doktora Jekylla a pana Hyda
22.	Šlejhar, Karel Josef: Kuře melancholik
23.	Wilde, Oscar: Obraz Doriana Graye
24.	Zola, Émile: Zabiják

Světová literatura 20. a 21. st. (min. 4 literární díla)	
25.	Apollinaire, Guillaume: Alkoholy

26.	Asimov, Isaac: Já, robot
27.	Beckett, Samuel: Čekání na Godota
28.	Coelho, Paulo: Veronika se rozhodla zemřít
29.	Dahl, Roald: Milostné rošády
30.	Deník Anne Frankové
31.	F., Christiane: My děti ze stanice ZOO
32.	Hemingway, Ernest: Stařec a moře
33.	London, Jack: Tulák po hvězdách
34.	Nabokov, Vladimir: Lolita
35.	Orwell, George: 1984
36.	Orwell, George: Farma zvířat
37.	Queneau, Raymond: Stylistická cvičení
38.	Remarque, Erich Maria: Na západní frontě klid
39.	Rolland, Romain: Petr a Lucie
40.	Rothfuss, Patrick: Jméno větru
41.	Rowling, J. K.: Harry Potter a Kámen mudrců
42.	de Saint-Exupéry, Antoine: Malý princ
43.	Salinger, Jerome David: Kdo chytá v žitě
44.	Shaw, George Bernard: Pygmalion
45.	Schlink, Bernhard: Předčítač
46.	Solženicyn, Alexandr Isajevič: Jeden den Ivana Děnisoviče
47.	Steinbeck, John: O myších a lidech
48.	Townsendová, Sue: Tajný deník Adriana Molea

Česká literatura 20. a 21. st. (min. 5 literárních děl)	
49.	Bezruč, Petr: Slezské písně
50.	Čapek, Karel: Bílá nemoc
51.	Čapek, Karel: R. U. R.
52.	Dousková, Irena: Hrdý Budžes
53.	Dyk, Viktor: Krysař
54.	Hrabal, Bohumil: Postřižiny
55.	Janeček, Petr: Sanitka a jiné děsivé příběhy
56.	Kafka, Franz: Proměna
57.	Kryl, Karel: Kníška
58.	Kundera, Milan: Směšné lásky
59.	Lustig, Arnošt: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou
60.	Nezval, Vítězslav: Edison
61.	Otčenášek, Jan: Romeo, Julie a tma
62.	Páral, Vladimír: Katapult
63.	Pavel, Ota: Smrt krásných srnců
64.	Pelc, Jan: ...a vyberte si
65.	Poláček, Karel: Bylo nás pět
66.	Seifert, Jaroslav: Na vlnách T.S.F.
67.	Šabach, Petr: Hovno hoří
68.	Škvorecký, Josef: Prima sezóna
69.	Viewegh, Michal: Báječná léta pod psa
70.	Weil, Jiří: Život s hvězdou

Střední škola obchodu a služeb, Teplice, příspěvková organizace
Maturitní zkouška z českého jazyka a literatury 2019

Seznam literárních děl

Jméno: **Adam Novák**

Třída: O4.

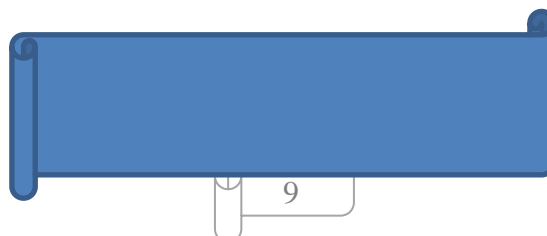
Obor: Obchodník

1.	Čapek, Karel: Bílá nemoc
2.	Deník Anny Frankové
3.	Erben, Karel Jaromír: Kytice
4.	F., Christiane: My děti ze stanice ZOO
5.	Havlíček Borovský, Karel: Král Lávra
6.	Hugo, Victor: Chrám Matky Boží v Paříži
7.	Kafka, Franz: Proměna
8.	Lustig, A.: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou
9.	Mácha, Karel Hynek: Máj
10.	Molière: Lakomec
11.	Mrštíkové, Vilém a Alois: Maryša
12.	Nabokov, Vladimir: Lolita
13.	Němcová, Božena: Divá Bára
14.	Pavel, Ota: Smrt krásných srnců
15.	Poláček, Karel: Bylo nás pět
16.	Remarque, Erich Maria: Na západní frontě klid
17.	Rolland, Romain: Petr a Lucie
18.	Rowlingová, Joanne Kathleen: Harry Potter a Kámen mudrců
19.	Shakespeare, William: Hamlet
20.	Viewegh, Michal: Báječná léta pod psa

V Teplicích dne .....

.....

Podpis

1. Kontext doby:

2. Kontext tvorby:

3. Formální stránka:

Literární žánr:

Literární druh:

Literární útvar:

Kompozice:

Typ vypravěče:

Jazyk díla:

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla:

Čas díla:

Děj:

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Vysvětlení názvu díla:

5. Vliv díla:

1. Kontext doby:

Po roce 1945 nastal velký rozmach **sci-fi** literatury, v níž spisovatelé podávají fiktivní obraz společnosti, života člověka i vědy (a to nejenom v budoucnosti), zde se ale zapojuje především prvek vědecký, nejčastěji stroj, vynález, výrobek,... Technika je mnohdy vnímána negativně – přináší zkázu, člověk se nemůže vzepřít strojům apod.

Hranice mezi sci-fi (= *science fiction* = *vědeckofantastická literatura*) a fantasy literaturou je neostrá, zvláště odlišně je chápána v USA. Klasická fantasy a sci-fi se rozvíjí od druhé poloviny 19. st. (**Jules Verne**,...), ve 20. st. pak zaznamenává masivní nárůst především díky dílům některých světoznámých autorů.

U zrodu české sci-fi stál např. **Karel Čapek: R. U. R.**

2. Kontext tvorby:

Isaac Asimov (1920 – 1992) - americký spisovatel a biochemik ruského původu, autor řady povídek a románů o robotech. Spjoval v nich sci-fi s detektivkou. Napsal přes 300 vědeckých, vědecko-populárních a sci-fi knih, uveřejnil mnoho novinových článků. Jeho nesmírně rozsáhlé a rozmanité životní dílo zahrnuje detektivní romány, krátké příběhy, knížky rýmů, výklady Shakespeara, sbírky osobních vzpomínek i dopisů. Získal celou řadu prestižních cen. Trpěl klaustrofilií (opak klaustrofobie), to se projevuje v jeho knihách (př. **Ocelové jeskyně**, **Nahé slunce**, **Roboti úsvitu**). V díle **Já, robot** z roku 1950 uvedl tři zákony robotiky.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: soubor 9 povídek (= *kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav*)

Kompozice: dílo je rozděleno na 9 povídek, původně se objevovaly mezi roky 1940 – 1950 v časopisech, ve kterých jsou popsány mimo jiné známé tři zákony robotiky:

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby člověku bylo ublíženo.
2. Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy tyto příkazy jsou v rozporu s prvním zákonem.
3. Robot musí chránit sám sebe před zničením, kromě případů, kdy tato ochrana je v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.

Povídky jsou začleněny do vypravování mladého novináře, který píše reportáž o robopsycholožce Národní americké společnosti pro výrobu robotů a. s. **Susan Calvinové**. V úvodu nás autor uvádí do situace - reportér popisuje, co již ví o doktorce Calvinové a popisuje jejich první setkání. Přemluví ji, aby mu vyprávěla nějaký zajímavý zážitek s roboty. Zaznamenává to, co mu říkala.

Ačkoliv mohou být povídky čteny zvlášť, sdílejí motiv interakce lidí, robotů a morality a dohromady tvoří příběh autorovy fiktivní historie robotiky.

Jazyk díla: er-forma (= vyprávění ve 3. osobě), v některých povídkách se objevuje i ich-forma (= vyprávění v 1. osobě), spisovný jazyk

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: není blíže určeno, v povídce Robbie odkaz na New York

Čas díla: 1996 - 2052

Děj:

Robbie (1996; v původní časopisecké verzi 1982): **Westonovi** pořídili své dceři **Glorii** chůvu v podobě nevokálního (nemluvícího) robota **Robbieho**. Glorie se ho velmi oblíbila, hrála si s ním na schovávanou a vyprávěla mu pohádky. Její matce se ale nelíbilo, že si Glorie hraje pouze s robotem a ne s ostatními dětmi. Přemluví tedy manžela, aby vzal Glorii do města, a zatím Grace vrátí robota do Národní americké společnosti na výrobu robotů (NAS) a místo něj jí koupí psa. Glorie je však velmi nešťastná. Otec nakonec ze zoufalství domluví prohlídku NAS. V továrně Glorie uvidí Robbieho a rozběhne se k němu. Nevidí však, že se na ni řítí lokotraktor, který nelze zastavit. Robbie se rozběhne na pomoc a Glorii zachrání. Díky tomu se paní Westonová rozhodne, že robot se může vrátit zpět k nim domů.

Hra na honěnou: **Mike Donovan** a **Greg Powell** mají na Merkuru testovat nové roboty. Potřebují ale selen, a tak pro něj vyšlou robota Rychlíka. Ten se přiblíží k selenovému jezírku a začne běhat kolem dokola - dodržuje zákony robotiky.

Rozum: **Mike Donovan** a **Greg Powell** zkonstruují nový typ robota CHTR-1, jenž dokáže samostatně uvažovat. Robot nemůže pochopit, že ho stvořili lidé, tedy méně inteligentní bytosti než je on sám. Povídka vyšla v češtině i pod názvem „Dedukce“.

Chyt' toho králíka!: oba vědci mají „vyladit“ nový typ robota, jenž má na starost dalších 6 robotů. Roboti přestávají pracovat, když je nikdo nesleduje a chovají se podivně.

Lhář!: povídka o robotovi, který umí číst myšlenky. **Susan Calvinová** se snaží rozluštit tuto záhadu.

Malý ztracený robot: **Susan Calvinová** a **Peter Bogert** přilétají na Hyperzákladnu, kde mají vyřešit záhadu zmizení robota, jenž to dostal příkazem.

Únik: na Národní americkou společnost pro výrobu robotů se obrátí konkurence, aby zadali svému robotovi přepočítání rovnic pro motor pro interstelární lety. Jejich vlastní superpočítač se zhroutl, neboť se dostal do konfliktu se zákony robotiky.

Důkaz: v probíhající volební kampani o místo starosty nařkne **Francis Quinn** svého rivala **Stephena Byerleym** z toho, že je robot. Je na Byerleym, aby dokázal opak.

Konflikt nikoli nevyhnutelný: robopsycholožka **Susan Calvinová** je pozvána do kanceláře k **Stephenu Byerleymu**. Ten má pocit, že stroje řídicí světovou ekonomiku nefungují, jak mají a ona to má vysvětlit.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

holčička Glorie: malá dívka, která nadevše miluje rodinného robota Robbieho, dává mu přednost před lidmi/ostatními dětmi

robot Robbie: robot, který má lidské vlastnosti; stará se o Glorii a je její jediný kamarád
George a Grace Westonovi: bojí se vzpoury robotů, vadí jim vztah jejich dcery Glorie k Robbiemu a snaží se je rozdělit
reportér Meziplanetární tiskové agentury: úvod a mezi povídkami
Susan Calvinová: robo-psycholožka, vyskytuje se ve většině povídek

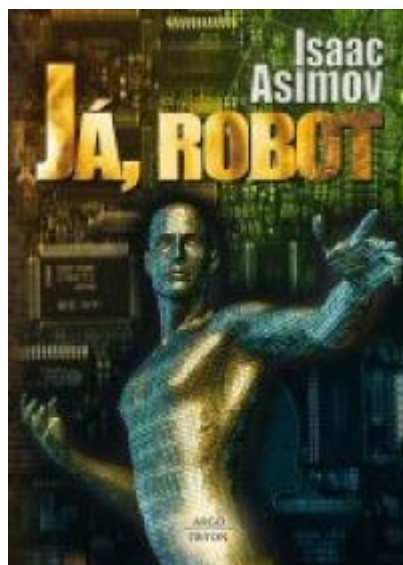
5. Vliv díla:

Povídky reagují na technofobii (= *fobii z vyspělé techniky, např. z počítačů*) a snaží se o zmírnění tzv. Frankensteinova komplexu (= *strachu z umělých bytostí*). Ve 30. letech 20. století byli roboti vyobrazováni ve vědeckofantastické literatuře téměř výlučně jako hrozba - výtvar člověka, který se obrátí proti svému tvůrci. Isaac Asimov ve své tvorbě toto dogma bourá, uvádí na scénu roboty, kteří nejsou schopni vzpoury (zejména kvůli třem zákonům robotiky) a člověk v nich má oporu.

Autorem prvního literárního díla o robotech - konkrétně divadelního dramatu z roku 1920 R. U. R., jež slavilo obrovský celosvětový úspěch ve 20. a 30. letech 20. st. - je sice **Karel Čapek** (samotné slovo „robot“ vymyslel jeho bratr **Josef**), ale za skutečného vynálezce a objevitele moderní robotiky je považován až americký spisovatel Isaac Asimov.

Slovo robot je český neologismus (= *nově vytvořené slovo, novotvar*) Josefa Čapka, pojmenování pochází z českého slova robota = lopota, dřina.

Kniha sice na trhu neznamenal zázračný převrat, přesto si pomalu nacházela své čtenáře.

Přebal nejnovějšího českého vydání knihy – vydalo nakladatelství Argo roku 2012.

Honoré de Balzac: Otec Goriot

1. Kontext doby:

Francouzský realistický román se zrodil již v 1. pol. 19. st. a měl své průkopníky ve **Stendhalovi**, a zejména v **Balzacovi**. Francouzský realismus, stejně jako ruský, se vyvíjel v blízkosti **romantismu**, tj. ve **2. polovině 19. st.** Navazoval tak např. díla **Puškina**, **Lermontova**, **Gogola**.

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*
- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti*),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Guy de Maupassant (čti *gý d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield,...**

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: **Zločin a trest, Idiot, Bratři Karamazovi,...**

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše,...**

Čechy:

Božena Němcová: **Babička, Divá Bára,...**

Karel Jaromír Erben: **Kytice z pověstí národních**

2. Kontext tvorby:

Honoré de Balzac (čti *onoré d balzak*) (1799 – 1850) - francouzský romantický a především realistický spisovatel, je považován za zakladatele kriticko-realistického románu.

Narodil se v chudé měšťanské rodině. Otec zbohatl jako vojenský zásobovatel, na jeho naléhání vystudoval v Paříži práva. Chvíli pracoval jako notář, pak se rozhodl pro spisovatelské povolání. S otcem se ve zlém rozešel, našel si byt a celý den psal (spal pět hodin denně, téměř z bytu nevycházel, pil jen kávu a oblečen byl v mnišském rouchu). Jeho první literární pokusy (dobrodružné romány psané pod pseudonymy) však nebyly úspěšné, topil se v dlužích a nějaký čas strávil i ve vězení pro dlužníky. Finančních problémů se snažil zbavit zběsilým psaním. Kvůli neúspěchům se několikrát pokusil o sebevraždu. Když na tom byl finančně dobře, nakoupil akcie, ale zkrachoval. Psal vlastně pro výdělek, což v jeho době nebylo obvyklé. Do dějin literatury vstoupil i jako legendární „dělník pera“. Z tvůrčího vytržení se probudil až tehdy, když byly všechny jeho dluhy zaplacený. Působil také jako novinář a literární kritik.

Až několik měsíců před svou smrtí v roce 1850, kdy již byl vážně nemocný, se oženil se svou čtenářkou Ewelinou Hańskou-Rzewuskou z Ukrajiny, se kterou si předtím dlouho dopisoval.

DÍLO:

Balzac je autorem téměř stovky románů a povídkových příběhů spjatých v cyklu **Lidská komedie** – v tomto souboru chtěl Balzac vytvořit celkový obraz francouzské společnosti od Velké francouzské revoluce až do poloviny 19. st. Předmluva cyklu je manifestem realistického umění. Autorovým záměrem bylo vytvořit 137 titulů, v nichž by se postavy vyvíjely napříč jednotlivými díly, zobrazily by tak úplný reálný svět, který autora obklopoval. Jádrem cyklu tvoří volná románová trilogie (= *trojice děl volně spjatých společným prvkem*) **Otec Goriot**, **Ztracené iluze** a **Lesk a bída kurtizán**.

Dalšími významnými díly z tohoto cyklu jsou **Evženie Grandetová** či **Šagrénová kůže**.

V průběhu čtyř měsíců, kdy Balzac psal Otce Goriota, pracoval až 20 hodin denně, protože zároveň psal další díla a prováděl korektury a reedice dříve vydaných knih. Právě toto dílo je považováno za první, kde se naplno uplatňují znaky balzakovského kritického románu.

Během svého života byl neuvěřitelně populární. Skvěle dokázal vystihnout charakter žen, které se něčím provinily. Jeho díla jsou však přetížena popisy měst, ulic, domů. Jednání svých hrdinů se snažil vysvětlit jejich výchovou, vlivem prostředí, proto jej řadíme k předchůdcům **naturalismu**. Děj je urychlován živými dialogy. Charakteristické je přecházení postav v rámci děl (autor používá stejné postavy ve více dílech).

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*)

Kompozice: román je rozdělen do tří částí. Ve vstupní části (= *expozici*) je čtenář postupně uváděn do prostředí, seznamuje se s postavami a jejich motivací. Střední část se skládá ze dvou dějových linií, z nichž první představuje Rastignacovy přípravy před vstupem do společnosti a druhá souboj dobra a zla (Goriot proti Vautrinovi, který je na konci této části zatčen). Konečná fáze zahrnuje pět nejdramatičtějších dnů.

Typ vypravěče: v realistickém románu 19. st. charakteristická er-forma (= vypravování ve 3. osobě)

Jazyk díla: spisovný, v přímé řeči je využit i hovorový (záleží na prostředí a charakteru postav). Autor používá často přirovnání (měla hlas jako cvrček, který cvrčí ve svém křoví,...), přímou řeč, složitá souvětí, mnoho přívlastků a přídavných jmen. Jsou zde tvořeny i nové výrazy – polévkoráma, smrtiráma,... Jazyk lze charakterizovat jako velmi popisný, záměrně bohatý na detaily v popisu osob, jejich vzhledu, oblékání i způsobu chování.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž, především penzion vdovy Vauquerové

Čas díla: přesné časové určení (2. pol. 19. st.), zahrnuje 4 měsíce

Děj: v pařížském penzionu **vdovy Vauquerové** žije jako nájemník starý opuštěný muž, pan **Goriot**. Dříve býval úspěšným obchodníkem s nudlemi a spekulantem, všechen majetek ale rozdal svým dvěma sobeckým dcerám. Dcery a jejich manželé jej ovšem místo vděku opustily a zavrhly. Chodily za ním jen pro peníze. On by pro ně udělal první poslední, toužil jen po tom, aby mu projevíly trochu citu. Citově velmi strádal a trpěl.

Do penzionu se přistěhuje i mladý student práv **Evžen de Rastignac**. Ten má sice dobrý původ, je však chudý. Je plný ideálů a pohrdá pokrytectvím vyšší společnosti. Postupně se i on nechává zlákat pozlátkem vyšší společnosti. Pomáhá mu jeho původ a příbuzenský vztah s komtesou i prohnílé rady jeho souseda **Vautrina** (např. aby požádal svou matku o celoživotní úspory). Evžen skutečně pronikne mezi pařížskou smetánku, navštěvuje bály a plesy, navazuje vztahy se šlechtici. Zamiluje se do **Anastázie**, ona však dá přednost svému milenci. Pak se seznámí s **Delfinou**, která se mu zalíbí a stejně tak on jí. Poté zjistí, že ženy jsou dcery pana Goriotova.

Evžen muži, se kterým se předtím spřátelil, nosí informace o jeho dcerách. Na rozdíl od ostatních, kteří Goriotem pohrdají a vysmívají se mu, si ho Evžen kvůli jeho lásce k dcerám váží. Společně s přítelem *Bianchonem* se o Goriotovu stará na jeho smrtelné posteli, kam ho dohnalo citové strádání. Goriotovo poslední přání bylo vidět dcery, ale zeťové to nedovolili. Starý muž umírá sám a proklíná své nevděčné dcery. Dcery nepřijdou ani na pohřeb, natož aby ho zaplatily. Svou morální „smrtí“ v závěru díla prochází i Rastignac, který je poznamenán okolním prostředím a čistě peněžními vztahy.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Otec Goriot (čti gorio): starý, zchudlý obchodník s nudlemi, ale především otec. Miluje své dcery jako nic na světě a nechal by se i prodat do otroctví, aby jim učinil něco k vůli, ale pro ně existuje pouze, když potřebují peníze. On to však nevnímá, vidí je růžovými brýlemi. Díky této zaslepené lásce se na něj ostatní, ať už vědí či nevědí o tomto příbuzenském stavu, dívají jako na blázna. Dobrého přítele nalézá Goriot jen v Evženu Rastignacovi, který není lhostejný k jeho osudu – už se nemůže dívat na Goriotův úpadek (např. se postupně stěhuje z nejlepšího pokoje v penzionu do toho nejskromnějšího, rozprodává své drahé oblečení,...).

Evžen de Rastignac (čti rastyňak): student, který se skoro omylem dostane do vyšší společnosti. Tam se však zamiluje do paní de Restaud, společenské rozdíly si uvědomí až na konci knihy při pohřbu Goriotova. Přesto však v této společnosti setrvává.

Vautrin (čti votrén): starý, uprchlý galejník (trestanec), štědrý, udržuje společenské vztahy, ze kterých dokáže těžit; dokáže si užívat života; má životní zkušenosti

Bianchon (čti *bjankon*): student medicíny, vždy nápomocný, nejlepší přítel Evžena, pomáhá mu starat se o otce Goriota

Anastázie de Restaud: dcera Goriota, toužila po společenském postavení, využívá otce pouze pro peníze

Delfína de Nucingen: dcera Goriota, miluje Evžena; chtěla peníze; má lepší charakter a vztah k otci než její sestra, ale také otce často využívá ve svůj prospěch

5. Vliv díla:

Balzac výrazným způsobem ovlivnil vývoj světového realismu i díla dalších autorů. Celá řada postav z jeho románů díky své plastičnosti a úplnosti inspirovala další spisovatele při vytváření svých postav. Např. osud Jeana Valjeana **V. Huga** jako by kombinoval osudy Goriota a Vautrina. Ve **Flaubertově** Citové výchově a dalších dílech lze zase nalézt odkazy na Rastignaca, který se z románové postavy stal téměř symbolem. Román byl krátce po svém vydání uveden na divadelní prkna a později také několikrát zfilmován.

Dílo představuje především obraz úpadku morálky pařížské společnosti. Velmi silně se v něm projevuje motiv zkázy charakteru a iluzí.

Titulní strana prvního vydání z roku 1834.

Samuel Beckett: Čekání na Godota

1. Kontext doby:

V 50. a 60. letech 20. st. vzniká **absurdní drama**. V této době končí dobré vztahy mezi SSSR a Západem, které byly nutné za druhé světové války, kdy společně bojovali proti fašismu, nyní nastává doba tzv. studené války, kdy naopak Východ a Západ spolu soupeří ve všem kromě boje.

V mnoha zemích probíhá silný národně osvobozenecý boj, dochází k rozpadu koloniální soustavy (osamostatnila se Indie, Pákistán, vzniká Izrael – do dneška nepokoje,...).

Rozvíjí se věda a technika, kosmonautika, jaderná fyzika, objevují se modernější způsoby komunikace,...

Východní autoři – patos, černobílé vidění hrdinů, pompézní scény, politická uvědomělost, zobrazování 2. světové války: satirické a humoristické romány, které útočily nejenom proti nepříteli, ale i proti vlastním řadám, nástup socialistického realismu v umění.

Západní autoři – strážlivost, nepatetičnost, vystižení psychiky, psychologická studie vnitřního světa hrdinů, nové umělecké postupy, experimentování,...

Absurdní drama:

- absurdita = protismyslnost, nesmyslnost, vnitřní spornost
- zobrazuje skutečnost jako nesmyslnou. Vyjadřuje pocity bezmoci osamoceného člověka a ztrátu schopnosti dorozumění se s ostatními lidmi. Lidský život postrádá smysl.
- ukazuje člověka, jenž je ohrožen mechanismy moderní civilizace, kterou sám stvořil.
- charakteristické je odstranění souvislého děje, opomíjení charakteristiky postav, deformace a devalvace jazyka, který ztrácí svou dorozumivací funkci. Dialog sice umožňuje komunikaci, ale prázdnota frází a „plané tlachání“ znemožňují dorozumění. Postavy se vzájemně ani neposlouchají.
- děj často vychází z poklidné, běžné situace, která se v průběhu vyhrotí až do krajnosti, zprvu neprojevované emoce graduují, v závěru her se většinou vše vrací do základní poklidné situace
- hry jsou laděny tragicky nebo tragikomicky. Časté jsou groteskní prvky a černý humor.

Nejvýznamnější představitelé např.:

Samuel Beckett

Eugène Ionesco: Plešatá zpěvačka,...

Friedrich Dürrenmatt: Návštěva staré dámy,...

Václav Havel: Zahradní slavnost,...

2. Kontext tvorby:

Samuel Barclay Beckett (1906 – 1989) - irský prozaik a dramatik, patří mezi nejvýznamnější představitel divadla absurdity a groteskna. Jako nadaný student studoval na nejlepších irských školách a také na dublinské koleji sv. Trojice. Vystudoval práva a filologii.

Chvíli učil v severoirském Belfastu, r. 1928 odjel do Francie přednášet angličtinu. V Paříži potkal svého rodáka a mnohem staršího spisovatele **Jamese Joyce**, jehož neklidný duch mu učaroval. Našel v něm svého velkého učitele. Jenže pak se musel Beckett vrátit do Irska, kde ho čekalo nemilé překvapení - rodinné konflikty. Tak je prožíval, až skončil v psychiatrické léčebně.

Cestoval po Evropě a neúspěšně se pokoušel o vlastní literární tvorbu. Usídlil se nadobro ve Francii, kde konečně vydal svůj první román **Murphy** (1938). V dobách 2. světové války se skrývá na venkově a píše další román - **Watt** (1945).

Po ukončení 2. světové války začíná Beckettovo neplodnější období. Psal francouzsky, z jeho pera vzniklo mnoho (většinou) pesimistických děl, které kritizovaly nesmyslnost života.

Veleúspěšným dramatem **Čekání na Godota** (1952) se z neznámého spisovatele stal rázem klasik. Každé jeho další dílo bylo očekáváno s velkým zájmem. Ovšem Beckett si nepřál takovou popularitu, když mu byla r. 1969 udělena Nobelova cena za literaturu, odmítl se zúčastnit slavnostního předání.

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama (= *divadelní hra*)

Literární druh: drama

Literární útvar: tragikomedie (= *drama vážné tematiky s veselými prvky*)

Kompozice: divadelní hra o dvou aktech (= *dějstvích, jednáních*)

Jazyk díla: atypické neustálé opakování otázek, absurdnost odpovědí, práce se synonymy zdůrazňuje pocit nejistoty, monotónnosti a rozměňování významů. Neomalené vyjadřování umocňují vulgarismy. Účelem slov není sdělovat, jediná funkce ponechaná řeči je zabít čas, ukrátit si dlouhou chvíli. Hra se slovy nahrazuje smysluplnou existenci. Nejčastěji funguje na principu opakování a zrcadlení slov či gest.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže neurčené místo, dekorace se omezuje na jediný strom a venkovskou cestu

Čas díla: neurčitý

Děj: hra zcela v duchu absurdní dramatiky popírá princip dějovosti, ignoruje tradiční dramatickou stavbu.

Dva tuláci **Estragon** a **Vladimír** sedí pod stromem na venkovské cestě a vedou rozhovor. Podle všeho čekají na nějakého **Godota**, který má změnit jejich budoucnost. Zvláštní je, že sami tuláci nemají tušení, kdo ten Godot je, ani jak vypadá. Neví ani, kde mají čekat, jak dlouho nebo jakým způsobem jim má onen muž pomoci.

Jejich dialog je absurdní, bez hlavy a paty. Přeruší ho příchod pána s bičem **Pozza**, který si na provazu vede svého otroka **Luckyho**. Zobrazují modelový vztah majetnické, dominantní osoby a jí podřízené, ponížené bytosti. Dvojice tuláků vede s Pozzem další absurdní rozhovor. Na konci prvního jednání se na scéně objeví malý **chlapec** a oznamuje ostatním, že Godot dnes nepříjde, až zítra.

Se zvláštní dvojicí se setkáváme i ve druhém jednání, scéna i dialog jsou stejné jako v na počátku prvního aktu, ovšem něco je jinak. Pozzo je slepý a najednou on závisí na Luckym. Ten však zase oněměl. Znovu přichází chlapec a znovu oznamuje, že pan Godot nepříjde.

Estragon a Vladimír se tedy rozhodnou přijít až druhý den. Stále ale sedí na místě a nemají se k odchodu.

Bezvýhodné a pasivní čekání je v této hře chápáno jako rezignace na jakýkoli pokus jednat a řídit svůj vlastní život. I diskutovanou možnost sebevraždy zdržuje pouze strach z jejího neúspěšného provedení. Svět je představen jako síť sobě podobných a nezajímavých míst, čas jako sled stejných a nudných okamžiků.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

veškeré postavy záměrně postrádají zevrubnější charakteristiku, nemají jasnou minulost a chybí i motivace jejich jednání. Představují modelové typy lidských charakterů. Jména náležející různým jazykovým oblastem (Estragon – francouzská, Vladimír – slovanská, Pozzo – italská, Lucky – anglická) naznačují všeobecnou platnost zobrazovaného lidského údělu.

Estragon a Vladimír: dva tuláci. Setkají se na venkovské cestě a vedou spolu nelogický dialog. Oba čekají na Godota. Čekají na nějaký vyšší zásah. Sami jsou zoufalí, nedokáží se k ničemu odhodlat. Nevíme o nich vlastně nic.

Godot: „hlavní postava“, sám se ovšem ve hře nikdy neobjeví. Není jasné, kdo to je, ani jak vypadá. Jméno Godot připomíná anglický výraz pro boha: God.

Pozzo: pán s bičem, namyšlený, sadistický, vychloubačný

Lucky: jeho otrok držení na provaze, ponížena osoba, člověk samostatně nepřemýšlející, jen plní rozkazy

5. Vliv díla:

Hra má mnoho významových rovin. Chápejme ji jako tragické podobenství absurdity lidského údělu, jako důkaz, že jediným možným smyslem života je nesmyslné očekávání a jediným způsobem, jak si svůj úděl ulehčit, je zabít čas, jenž je mu vymezen. A zabít jej je možno a nutno jakkoliv. Hlavní protagonisté si odražejí slova jako pingpongové míčky, jejich úkolem není tomu druhému něco sdělit, ale jen zaplnit co nejvíce ubíjejícího času.

Vladimír a Estragon jsou víceméně svobodní. Ve hře se na začátku scházejí, pak zase rozcházejí každý na jinou stranu a nakonec se zase vracejí k sobě. Zajisté mají někdy jeden druhého dost, ale nejsou schopni bez sebe žít. Vladimír a Estragon jsou tuláci a zároveň i klauni, parodují sami sebe i Pozza s Luckym. V celém jejich dialogu nelze přesně rozeznat, která slova mají skutečně sdělnou hodnotu a která jsou vyřčena jen proto, aby zaplnila mlčení.

Čekání na Godota se k divákovi neobrací s jednoznačnou a ucelenou odpovědí, kterou by do hry autor předem zašifroval. Spíše na něj naléhá sérií krutých otázek, na něž se divák může pokoušet hledat odpověď vlastní.

Premiéra uvedená v Paříži měla během dvou let 500 repríz a stala se událostí roku. Hra byla převedena do více než dvaceti jazyků a Beckett za ni obdržel v roce 1969 Nobelovu cenu. Charakterem práce s jazykem, respektive jeho destrukcí, se Beckett snad nejvíce přibližuje **Ionescově** Plešaté zpěvačce. Nejslavnější Beckettova hra stačila k tomu, aby se jeho jméno stalo synonymem absurdního divadla vůbec.

1. Kontext doby:

Dílo anglické spisovatelky Emily Brontëové řadíme do období **realismu**, který ovládl literaturu **2. poloviny 19. st.**

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*
- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co nejobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti*),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Guy de Maupassant (*čti gý d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield,...**

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: **Zločin a trest, Idiot, Bratři Karamazovi,...**

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše,...**

Čechy:

Božena Němcová: **Babička, Divá Bára,...**

Karel Jaromír Erben: **Kytice z pověstí národních**

2. Kontext tvorby:

Emily Jane Brontëová (1818 – 1848) - anglická spisovatelka, v jejíchž dílech se mísily prvky romantismu a realismu. Proslavil ji její jediný román **Na Větrné hůrce**, klasické dílo anglické literatury, které vydala pod pseudonymem Ellis Bell.

Roku 1842, když bylo Emily šest let, se její rodina přestěhovala do Haworthu, toto prostředí mělo klíčový význam při vytváření zvláštního literárního světa sourozenců Brontëových. Jejich otcem byl protestantský farář, který však nebránil literárním pokusům svých dětí. Matka zemřela velmi mladá, její místo v rodině zaujala teta Branwellová. Silně věřící žena vedla dívky k tomu, aby se staly řádnými křesťankami a vzornými ženami. Děti nevyrostaly v láskyplném prostředí, jakékoliv projevy náklonnosti ze strany tety a otce jim byly cizí. Není proto divu, že už od raného dětství žily děti ve svém fantazijním světě a tím si vynahrazovaly šedivý obraz reálného života.

V době, kdy bylo nejstarší dceři deset let, se otec rozhodl, že dětem dopřeje vzdělání. Vybral penzionát v Yorkshiru, určený pro nemajetné pastorské dcery. V internátní škole panoval velmi tvrdý režim. Dvě ze sester zde zemřely na tuberkulózu a domů se tak vrátily pouze Emily s Charlotte. Utrpení, které sestry v penzionátu prožívaly, **Charlotte** později vylicila ve svém románu **Jana Eyrová**.

Poté Emily žila, stejně jako její sestry, střídavě doma nebo v laciných internátech. Roku 1842 začala pracovat jako vychovatelka v ústavu pro vzdělávání mladých dam v Law Hill Hall. Po smrti tety Branwellové zdědily dívky malé dědictví, které použily k založení vlastní školy. Realizace tohoto plánu však nedopadla podle představ, škola neměla jediného žáka.

Roku 1846 vydala spolu se sestrami **Charlotte** a **Anne** pod mužskými pseudonymy básnickou sbírku: Charlotte = Currer Bell, Anne = Acton Bell, Emily = Ellis Bell. Emily si nepřála zveřejnit své jméno, aby se vyhnula předsudkům, které by v polovině 19. století ženské autorky vyvolaly. Básně se však neseťkaly s úspěchem, a proto se sestry rozhodly pro odlišný žánr. Tak vznikla románová díla **Na Větrné hůrce** (Emily Brontëová), **Agnes Grey** (Anne Brontëová) a **Profesor** (Charlotte Brontëová).

Celý život měly sestry zdraví oslabené pobytem ve škole i drsným podnebím doma. Emily zemřela 19. prosince 1848 krátce po smrti svého bratra, když nastydla na jeho pohřbu. Dva roky po její smrti vydala sestra Charlotte knihu *Na Větrné hůrce* znovu jako samostatný román pod jejím skutečným jménem. Teprve v této době bylo její dílo objeveno a doceněno. Ona sama je oslavována jako „geniální“, „nesrovnatelná“, či „nadlidská“ a básně i romány sester Brontëových se řadí k nejcitovějším dílům, které v anglické literatuře za tzv. viktoriánské éry vznikly.

Emily Brontëová představila zcela nové pojetí románu, porušila dosavadní konvence. S ojedinělou představivostí pronikla do hlubin sebezničujících milostných citů a postihovala neúprosné individuální vášně, nenávist a předsudky i jejich brutalitu. Propojila prvky romantické s prvky realistickými (romantická krajina se záludnými slatinami, vřesovišti, tragická láska, titánská výlučnost hlavního hrdiny na jedné straně, proti tomu realistické znázornění sociálního postavení jednotlivých postav, boje o majetek).

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice: 34 kapitol - složitý, na první pohled „přeházený“ způsob podání děje, je podstatným rysem autorčina uměleckého mistrovství. Celý příběh je doslovně vyprávěn, a to nikoliv osobou, která jej zná celý, ale jednotlivými postavami příběhu, které pochopitelně znají jen to, co mohli vidět a slyšet. Navíc jsou takoví vypravěči většinou jednostranně zaujatí. Čtenář si musí z mezer a rozporů v jejich hodnocení domýšlet pravdu sám, tím je bezděky přitahován k aktivní účasti. Značný časový rozsah, který prostupuje několika generacemi, vyžaduje důmyslné manipulace dějové, nemá-li vypravování klesnout v pouhou kroniku. Autorka postupně seskupuje postavy do proměnlivých trojic, v nichž se vytváří dramatické napětí. Z původního trojúhelníku se tedy vyvíjí druhý – Heathcliff, Katka a Edgar Linton.

Vyprávěcí postup a typ vypravěče: dílo je psáno chronologicky (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), ve vyprávění Nelly se ale vracíme do minulosti, proto zde autorka vkládá časté retrospektivní pasáže (= skoky, návraty v ději do minulosti), ich-forma (= vypravování v 1. osobě) se střídá s er-formou (= vypravováním ve 3. osobě)

Jazyk a styl díla: spisovný, ale v přímé řeči pro dokreslení charakteristiky postav se vyskytují i vulgarismy, slang. Dále se zde objevují archaismy, místní názvy, zvolací věty,... V celém díle převažují delší (složitá) souvětí.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Anglie – západní Yorkshir – panství Drozdov a Větrná hůrka

Čas díla: přelom 18. a 19. století (1770 – 1803, retrospektivní pohled začíná kolem roku 1700)

Děj: pan Lockwood touží po samotě, a proto si pronajímá panství **Drozdov**. Vypraví se za jeho majitelem **Heathcliffem**, který žije na **Větrné hůrce**. Dostává se mu však chladného, nepřátelského přijetí. „Díky“ vánici musí v této společnosti setrvat až do rána. Po namáhavé zpáteční cestě onemocní a **hospodyně Nelly** mu vypráví historii Větrné hůrky.

Pan **Earnshaw**, původní majitel Větrné hůrky, odjel na obchodní cestu a svým dvěma dětem **Kateřině** a **Hindleymu** přinesl namísto dárků asi šestiletého černého chlapce, kterému dal jméno Heathcliff. Kateřina se stala Heathcliffovou nejlepší přítelkyní, ale její bratr ho naprosto nesnášel, to hlavně proto, že Heathcliff byl otcem protěžován a rozmazlován.

Hindley odjíždí na studia, odkud se vrací s manželkou až na pohřeb otce, aby převzal své panství. Kateřinu a Heathcliffa se snaží všemožnými způsoby rozdělit. Když se kamarádi opět vydají na noční toulky, dostanou se až k Drozdovu, kde bydlí Lintonovi, kteří mají také dvě děti - **Edgara** a **Isabelu**. Kateřina se zraní a musí nějakou dobu zůstat na Drozdově. Za tu dobu se změní k nepoznání a dá Edgarovi slovo. Tím ale zradí Heathcliffa, ten utíká pryč.

V této době se Hindleymu narodí syn **Hereton**, avšak jeho manželka při porodu umírá a Hindley začne pít. Kateřina se provdá za Edgara a odjíždí na Drozdov.

Po 3 letech se vrací vzdělaný, elegantní a bohatý Heathcliff a nastěhuje se na Větrnou hůrku. Je naprosto posedlý touhou po pomstě. K té má velkou příležitost, protože se do něj zamiluje osmnáctiletá Isabela. Jednoho dne oba utečou a tajně se nechají oddat. Po návratu na Větrnou hůrku ale Isabele začne peklo.

Heathcliffovy plány vycházejí, snaží se Kateřinu Lintonovi odloudit a Isabela ho začne nenávidět. Avšak Kateřina onemocní vážnou duševní chorobou a Heathcliff dostane zákaz ji

navštěvovat. Kateřina v den své smrti porodí dceru Kateřinu, ale je Heathcliffem prokleta a nedostalo se jí klidu ani po smrti.

Isabela se od Heathcliffa osvobodí, odejde do Londýna, kde za nějaký čas porodí Heathcliffova syna - Lintona. Bohužel v jeho dvanácti letech také umírá. Brzy poté zemře i Hindley. Linton je odvezen ke svému strýci Edgaru Lintonovi. Heathcliff ale trvá na tom, že chce mít syna u sebe. Stará se o něj s překvapivou péčí, protože touží po majetku, jenž by Linton zdědil v případě, že by jeho strýc zemřel bez syna.

Kateřina, které otec neřekne jinak než Katka, Lintona opět uvidí až po čtyřech letech. Oznámila to otcí, ale ten jí to začal vymlouvat a návštěvy u Lintona zakazovat. Katka si potajmu s Lintonem píše milostné dopisy a občas k Lintonovi tajně také přijde na návštěvu. Katčin otec i mladý Linton jsou stále více nemocní. A proto se Heathcliff snaží Katku a Lintona všemožně dát dohromady. Katka šla zase jednou s Ellenou na procházku a Heathcliff je přinutí vejít na Větrnou hůrku. Tam obě ženy zamkne a přinutí Katku, aby se za Lintona provdala. Ta se krátce po svatbě stěhuje na Větrnou hůrku, ztratila se svou milovanou chůvou kontakt a musela zde zůstat jen se zlým tchánem, nemocným manželem a Heretonem.

Pan Lockwood na necelý rok odjel do Londýna. Když se vrátil, bylo na Větrné hůrce všechno jinak. Ellen byla zavolána na Větrnou hůrku ke Katce. Po Lintonově smrti Katka ještě dlouho Haretona nesnášela, ale postupem času se sblížili. Heathcliff s přátelstvím Katky a Haretona nesouhlasil, ale ti dva i přesto navázali pevný vztah. Katka učila Haretona číst a on jí zase zpříjemňoval dlouhé chvíle. Heathcliffovu nenávist ale jednou zlomí věrná Kateřinina podoba v dceři a nechá mladé milence být.

Heathcliff jednoho dne přestal jíst a celé dny a noci bloumal po domě a zahradě jako duch. Jeho pomsta byla vykonána a on toužil už jen po chvíli, až odejde za svou milovanou Kateřinou. Nakonec opravdu zemřel a byl pochován do hrobu, který ležel po pravici od Kateřiny. Katka a Hereton spojili své životy a své dědictví sňatkem.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

pan Lockwood: nový nájemce Drozdova, nezaujatý posluchač, má rád svůj klid, „pozorovatel“, jehož funkcí v díle je nerozuměl skutečnosti (to posouvá vypravování zúčastněných kupředu), dějiště příběhu vidí jako zapadlou končinu, kde život stagnuje ve vyjetých kolejích a kde vyrostla zvláštní odrůda lidí zdivočelých, do sebe uzavřených, často až patologicky podivínských. Kraj nezaměstnaných, hladových, ukřivděných a neuvědomělých lidí.

Nelly (Ellena Deanová): prostá žena, kterou život naučil sebezapření a moudrosti, přitom pamatuje na své zabezpečení (poslouchá příkazy svých pánů, i když si o nich myslí své, donášá jim apod.), nechce být sesazena ze své pozice. Rozšafná služka, hospodyně a chůva, dříve na Větrné hůrce, později na Drozdově, hlavní vypravěčka příběhu.

Josef: sluha mrzačící dětské duše hrozbami zatracením, předobrazem prý byla autorce nesnesitelná sestra zemřelé matky, která se o děti starala až do jejich dospělosti. Plní všechny příkazy zlého pána.

Kateřina Earnshawová (Lintonová): dcera majitele Větrné hůrky a sestra Hindleyho; pyšná dívka, labilní, vznětlivá a divoká; velmi krásná; umí se dokonale přetvařovat; je chladnokrevná, sobecká, šíleně miluje Heatcliffa.

Heatcliff: nalezenec, vychován jako bratr Kateřiny a Hindleyho; zamilovaný do Kateřiny; divoký, surový, prohnaný, velmi inteligentní, ale zpočátku všemi odstrkovaný, chce se pomstít

Hindley: Dědic panství, žárlí na Heatcliffa, po smrti ženy se z něj stane labilní alkoholik a dá se na karty.

Edgar Linton: syn majitelů Drozdova, bere si Kateřinu, velmi ji miluje, je velmi tolerantní, brání rodinný krb

Katka: dcera Kateřiny a Lintona, rozmazlená, ale hodná dívka, velmi naivní, ale rychle se otrká, má strach o Heretona

Linton mladší: slabý a nemocný syn Heatcliffa a Lintonovy sestry, dobrý manipulátor, má z Heatcliffa strach, uplakánek, bere si z donucení Katku

Hereton: syn Hindleyho, utiskovaný Heatcliffem, hrubý, silný, nevzdělaný, přitom inteligentní, zanedbaný jako dítě; po spřátelení s Katkou se do sebe zamilují

Vysvětlení názvu díla: v anglickém originálu **Wuthering Heights** (Bouřlivé výšiny či Vichrnné návrší), u nás nejčastěji román vycházel pod názvem Na Větrné hůrce (podle prostředí díla)

5. Vliv díla:

Autorka sama nezanechala klíč k výkladu díla. Někteří literární vědci marně hledají spojitost mezi její osobností a románem. Emily prožila 30 let svého života z velké části doma. Početná rodina postupně vymírala na tuberkulózu – tak jako Lintonové v Emilyině románu. Z dětí, vesměs mimořádně nadaných, se dožily dospělého věku jen čtyři.

Emily zemřela rok po vydání svého románu. U současníků vyvolal nejprve pocit leknutí a odporu, postupně si však vynutil uznání svou drtivou působivostí. Každopádně se jednalo o dílo ve své době ojedinělé.

Využívá zcela průkopnické postupy: upřímný realismus, použití individuálních hledisek vypravěče (už samotný fakt, že nerozsáhlejší část příběhu vypráví žena, navíc služebná, nebyl v této době obvyklý), dramatizaci, vznik napětí.

Autorka psala o hrabivých, nenasytých statkářích, o zoufalství vyděděnců, degradovaných nelidským útlakem na polozvířecí primitivy. Navíc do příběhu vnesla mnoho rozpoutaných vášní. Nejedná se však jen o pouhou „červenou knihovnu“.

Větrná hůrka byla zfilmována hned několikrát. Poprvé v anglické produkci roku 1939 v režii Williama Wylera s hvězdným hereckým obsazením (Laurence Olivier, Merle Oberon,...). Dále např. v roce 1993 a stejnojmenný snímek spatřil světlo světa i v roce 2009.

Paolo Coelho: Veronika se rozhodla zemřít

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1998 – tedy v době, která je poznamenána zejména snižujícím se množstvím prodaných/přečtených knih. Prodeje rostou zejména u **komerční literatury**, často

velmi nízké umělecké kvality. Schopnost vnímání kvalitního umění u lidí všeobecně klesá. **Próza** zcela nahrazuje poezii. **Epika** vytlačuje lyriku na okraj zájmu čtenářů.

Celé 20. st. je typické **rychlým střídáním uměleckých směrů** a literárních skupin, jejichž kvalita je proměnlivá. Také doba trvání jednotlivých stylů se různí. Objevuje se tematická i žánrová pestrost.

Coelhoova díla se stávají světovými bestsellery = z anglického slova – nejlépe prodávaná, tj. kniha, která se stala velmi populární a ve velkém prodávaná – obecně tak chápeme prodej více než 10 000 svazků jednoho titulu.

2. Kontext tvorby:

Paulo Coelho (čti paulo koeljo, 1947 -) - spisovatel, dramatik, písňový textař brazilských zpěváků, scénárista, novinář. Narodil se v brazilské středostavovské rodině. V mládí koketoval s drogami a magií. V době dospívání musel čelit brutalitě léčení elektrickými šoky na psychiatrické klinice, kam ho jeho rodiče, kteří jeho vzpurnost považovali za příznak šílenství, dali třikrát hospitalizovat. Jako člen ezoterického podsvětí byl uvězněn za údajně podvratnou činnost proti brazilskému diktátorskému režimu a zažil fyzické mučení. V roce 1996 byl jmenován zvláštním poradcem programu UNESCO pro duchovní sblížení a dialog mezi kulturami. Je podruhé ženatý.

V 80. letech 20. st. se přiklonil ke katolicismu, vykonal pouť do Santiaga de Compostela a zážitky z ní zužitkoval ve své první úspěšné knize **Poutník – Mágův deník**. Celosvětovou proslulost mu ale přineslo až pohádkové podobenství **Alchymista** vydané v roce 1988, které se stalo největším brazilským bestsellerem všech dob. Dílo Alchymista bylo zapsáno do Guinnessovy knihy rekordů jako nejpřekládanější kniha všech dob. Ve svých knihách, jejichž hrdiny jsou převážně lidé hledající změnu v životním stereotypu, nabádá k duchovnímu rozvoji a zodpovědnému přístupu k životu. Píše také fejetony uveřejňované v mnoha světových novinách.

Román **Veronika se rozhodla zemřít** je prvním dílem trilogie (= *volně spjatá trojice literárních děl*) nazvané **A dne sedmého...** Všechny tři knihy nám ukazují, že velké změny se dějí během krátké doby. Druhý díl trilogie se jmenuje **U řeky Piedra jsem usedla a plakala**, třetí pak **Ďábel a slečna Chantal**.

Coelho je držitelem mnoha brazilských i mezinárodních ocenění, hojně je překládán i do češtiny.

Jeho romány jsou vydávány ve velkém nákladu, zájem je i o knihy jeho esejů či citátů.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*)

Vyprávěcí postup: chronologický (= *zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály*)

Typ vyprávěče: er-forma (= *vyprávění ve 3. osobě*)

Jazyk díla: spisovný

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Slovinsko - hlavní město Ljubljana, sanatorium Villeta

Čas díla: cca jeden týden po 11. 11. 1997

Děj: píše se jedenáctý listopad roku 1997 a **Veronika** se rozhodla zemřít. Spolykala čtyři balení prášků na spaní. Co jí to dalo práce, než je sehnala. Půl roku jí to trvalo. A důvod? Snad že se jí zdá jeden den jako druhý a ona se na to už nemůže dívat. A hlavně vlastně nežije takový život, jaký by ve skrytu své duše chtěla. Živit se hudbou na klavír. Všichni jí to rozmlouvali, a tak se nakonec stala knihovnicí. Pevná pracovní doba, jistota zaměstnání.

Pokus se jí nepovedl. Probrala se v psychiatrické léčebně Villeta úplně nahá, napojená na mnoho hadiček a připoutaná k lůžku. Celé tělo ji bolelo. Po chvíli přišel doktor. Sdělil jí, že byla čtrnáct dní v kómatu a že jí ty prášky, které spolykala, poškodily srdce, které se maximálně za pět dní zastaví úplně. Do té doby jí budou dávat povzbuzující injekce, aby jí bylo alespoň trochu lépe.

Když ji pustili z lůžka a trošku se vzpamatovala, začala dělat věci, které před tím nikdy nedělala a říkat lidem věty, které se před tím neodvážila vyslovit ze strachu z odsouzení. Teď, když věděla, že umře, jí to bylo jedno. A najednou začala pociťovat chuť žít. Così se změnilo. Vědomí smrti v ní probudilo touhu po životě. A ne jen u ní. V léčebně všichni pacienti věděli, co Veronika prožila a že brzy umře. Se smrtí se zde setkávali poměrně často, ale ne u takhle mladého a krásného děvčete.

Veronika si každý večer uskutečňovala svůj sen. Hrála na klavír. Nejdříve jen tak pro sebe a později pro schizofrenního **Eduarda**, zahradu, hvězdy, měsíc a hory v dáli.

Poslední večer před koncem termínu, který jí lékař stanovil, s Eduardem ruku v ruce utekli do centra města. Zašli si do restaurace na honosnou večeři, popili značkové víno a k ránu se zašli podívat na hradby, kde společně usnuli. Brzy ráno je probudil hlídač hradu, který je považoval za bezdomovce a vyzval je k odchodu do městské noclehárny. Eduard se probral jako první. Myslel si, že Veronika již není mezi živými. Najednou se její víčka pohnula a ona otevřela oči. Oba to považovali za zázrak a byli rádi, že mají den života navíc. Mezitím v léčebně zjistili, že jim dva pacienti chybí. Doktor měl o incidentu sepsat hlášení, ale když zjistil, o koho se jedná, tak se usmál a byl rád, že jeho pokus s Veronikou vyšel. Zase má touhu žít. A svůj čin snad už v budoucnu nezopakuje.

Když totiž Veroniku přijímal, tak se rozhodl vyzkoušet na ní svou novou teorii. Každý den jí dával injekci Fenotalu, léku, který dokáže v těle nasimulovat srdeční záchvat, Veronice řekl, že má jen pět dní života, i když byla zdravá. Léčba spočívá v tom, že vědomí smrti podněcuje touhu žít. Teď ho jen trochu trápilo svědomí, že Veronice neřekl pravdu, než s Eduardem utekla.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Veronika: mladá, krásná, nemá problém najít si partnery a přátele. Je nespokojená, neumí naplno prožít svůj život, trpí tím, že se nechává omezovat společností a nedělá to, co by sama nejvíc chtěla, necítí ani velkou radost, ani velký smutek, jenom nudu a prázdnotu. Její povolání knihovnice, které si zvolila, ji nenaplnuje. Veronika se během šesti dní naučí cítit a žít naplno, plnit si svá vlastní přání a nenechat se utlačovat předsudky společnosti.

Zedka: zralá žena. Má manžela a děti, ale zažila nemožnou lásku ke vzdálenému a nedosažitelnému muži, proto upadla do deprese, a tím přišla do Villeta.

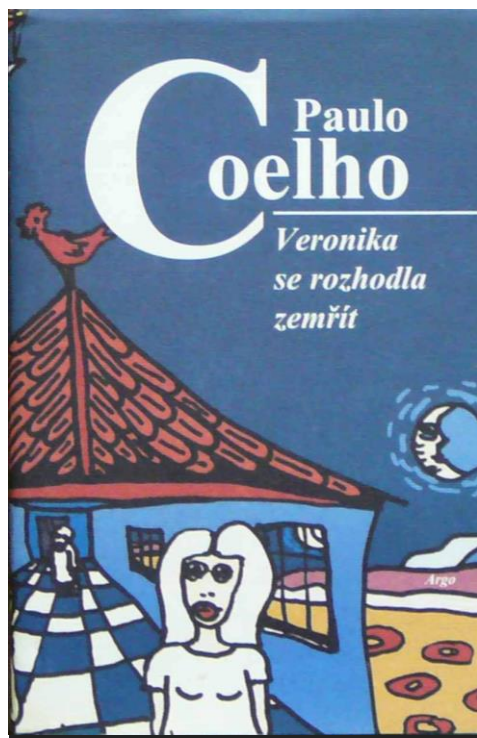
Mari: starší žena, bývalá advokátka, přestala vidět smysl v administrativě, právu a zákonech, začala nenávidět tyto zbytečnosti a chtěla změnit svůj život a pracovat pro dobročinnou organizaci. Dostávala ale panické záchvaty strachu, když chtěla změnit svůj stereotyp. Tím přišla do léčebny, manžel se s ní rozvedl a šéf ji vyhodil, aby nepoškodil prestiž firmy.

Eduard: hezký, chytrý, syn velvyslance, schizofrenik, rozumí hudbě. Chtěl se stát malířem, ale rodiče z něj chtěli mít diplomata. Rozhodl se splnit přání rodičům, vzdal se svých snů, a tím se dostal do ústavu.

doktor Igor: lékař, psychiatr, vědec s inovativní teorií léčby sebevrahů

5. Vliv díla:

Dílo vyšlo v roce 1998 v Riu de Janeiru, v roce 2000 ho do češtiny přeložila Pavla Lidmilová a v roce 2009 bylo zfilmováno v hlavní roli se Sarah Michelle Gellar. Rychle si našlo mnoho příznivců, zvláště mezi mládeží.

Přebal českého vydání knihy Veronika se rozhodla zemřít. Výhradním vydavatelem Coelhových knih v Česku je nakladatelství Argo, které se také stará o jejich jednotný vizuální styl.

Karel Čapek: Bílá nemoc

1. Kontext doby:

Drama z r. 1937 – spadá do české literatury 1. poloviny 20. st. V období tzv. první republiky zažívají české země nebývalý rozkvět. Jedná se o jednu z nejúspěšnějších etap české společnosti po mnoha stránkách – ekonomické, kulturní,... Rozvíjí se moderní demokratický

stát. V českém umění se střídá mnoho uměleckých směrů a skupin, které mnohdy neměly dlouhého trvání. Mezi ty významnější patří:

společenská próza: **Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,...**

psychologická próza: **Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoc,...**

imaginativní próza: **Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Markéta Lazarová,...**

demokratický proud: **Josef Čapek, Karel Čapek, Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto,...., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,...**

2. Kontext tvorby:

Karel Čapek (1890 – 1938) - světově známý spisovatel, novinář, soukromý učitel a překladatel. Byl velmi vzdělaný (i zahraniční univerzity), právník. Pravidelně se vídal s prezidentem Masarykem. Zastával funkce v různých kulturních a literárních výborech a komisích. Navržen na Nobelovu cenu. Rád cestoval, pracoval na své zahradě, miloval zvířata (**Dášenska, čili Život štěněte** – podle jeho vlastního teriéra).

Byl jedním z prvních českých spisovatelů, kteří uspěli v zahraničí. V době hrozící nacistické okupace byl jedním z hlavních odpůrců. Emigraci do Anglie odmítl. Koncem roku 1938 na následky onemocnění náhle umírá, 2. sv. války se už tedy nedožil.

Literární tvorbu zahájil již před 1. sv. válkou, na některých dílech pracoval společně se svým bratrem **Josefem** (spisovatel a malíř, zemřel v koncentračním táboře těsně před koncem 2. sv. války). Radíme jej k tzv. *demokratickému proudu literatury*.

Z jeho děl např.:

Bílá nemoc – drama o šířící se záhadné nevyléčitelné nemoci, Čapkovo varovné gesto poukazující na nástup fašismu

Krakatit – o vynálezu nekonečně účinné třaskaviny schopné zničit celý svět

Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – krátké detektivní příběhy

Devatero pohádek – dětská tvorba

Drama *Bílá nemoc* vzniká těsně před autorovou smrtí, je jedním z jeho nejznámějších děl.

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama (= *divadelní hra*)

Literární druh: drama

Literární útvar: tragédie (= *jeden z hlavních dramatických útvarů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra*)

Kompozice: drama o 3 dějstvích (= *aktech*)

Jazyk díla: živé, velmi realistické dialogy, rychle posunují děj kupředu, promluvy charakterizují postavy, které je pronášejí, jazyk je spisovný, srozumitelný a je přehledně členěn spíše do kratších větných celků

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže neurčené místo

Čas díla: autorova současnost

Děj: v dramatu se objevuje diktátor (vůdce národa, označovaný jako **Maršál**), který chce zahájit válku (dobová paralela na Adolfa Hitlera). V téže době se objevuje nakažlivá neznámá

nemoc, která zabíjí lidi (fakticky je ale dost podobná lepra). Symptomem nemoci je necitlivá bílá skvrna na těle. Mírumilovný lékař **dr. Galén** nachází na tuto dosud nevyléčitelnou zákeřnou nemoc lék. Žádá **dr. Sigelia**, aby jej nechal léčit v jeho nemocnici. On zprvu s nedůvěrou odmítá. Poté mu přece jen svěří pokoj s pacienty v posledním stádiu choroby, kteří se po Galénovu zákroku zázračně začínají uzdravovat. Celý svět se na Galéna obrací s žádostí o recepturu léku, on před reportéry odmítá. Stojí si za svým. Dokud nepřestane zbrojení, tajemství léku nevydá.

Dr. Galén původně léčí pouze chudé lidi, každý mu zaplatí, kolik si může dovolit. Bohatí lidé ale vyléčit nechce, pokud nejsou ochotni brojit proti válce. Maršálovým přítelem je také majitel zbrojovky **baron Krüg**, který také bílou nemocí onemocní. Dr. Galén, který zažil válku, jej odmítne léčit (dá továrníkovi ultimátum - nechce jej léčit, dokud nepřestane vyrábět zbraně), proto je předvolán Maršálem, přesto ani přes naléhání a výhrůžky odmítá Maršálova přítele léčit, pokud bude dál pokračovat ve zbrojení. Baron Krüg se posléze sám zastřelí.

Později Maršál promlouvá k davu s válečnou agitací, ale i on si na prsou najde bílou skvrnu. Přesvědčuje jej jeho dcera i syn továrníka, aby válku zrušil a přijal podmínky míru. Nakonec je ochoten vzdát se plánů na válku a ovládnutí světa, pokud jej dr. Galén vyléčí. Ten jde tedy pro léky a cestou zpět prochází skrz zfanatizovaný dav, kterým je ubit a ušlapán (křičel na ně, že je válka zlá a oni s tím nesouhlasili). Neznámý člověk z davu vysype obsah doktorova kufříku a nalézá ampulky s lékem, které rozšlape. Smrtí vynálezce léku, který jako jediný znal složení, i samotný akt zničení medikamentu tak znamená konec lidstva.

Proti sobě stále stojí dva protiklady: konflikt ideálů demokracie a diktatury, jedince a společnosti.

Paradox: Galén přesvědčil vůdce války, ale byl ušlapán těmi, za které bojoval.

Galénův prohršek: jako lékař se Hippokratovou přísahou zavázal léčit všechny bez rozdílu, nemůže si tedy vybírat, koho léčit.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Dr. Galén: bývalý válečný lékař, představitel individuálního odporu (požadoval zastavit válku), jako lékař brání život, humanista, charakterově pevný a statečný, neústupný, rozhodný, důsledný obránce míru, přezdívka „doktor Děťina“, neoblomný, laskavý, šlechetný

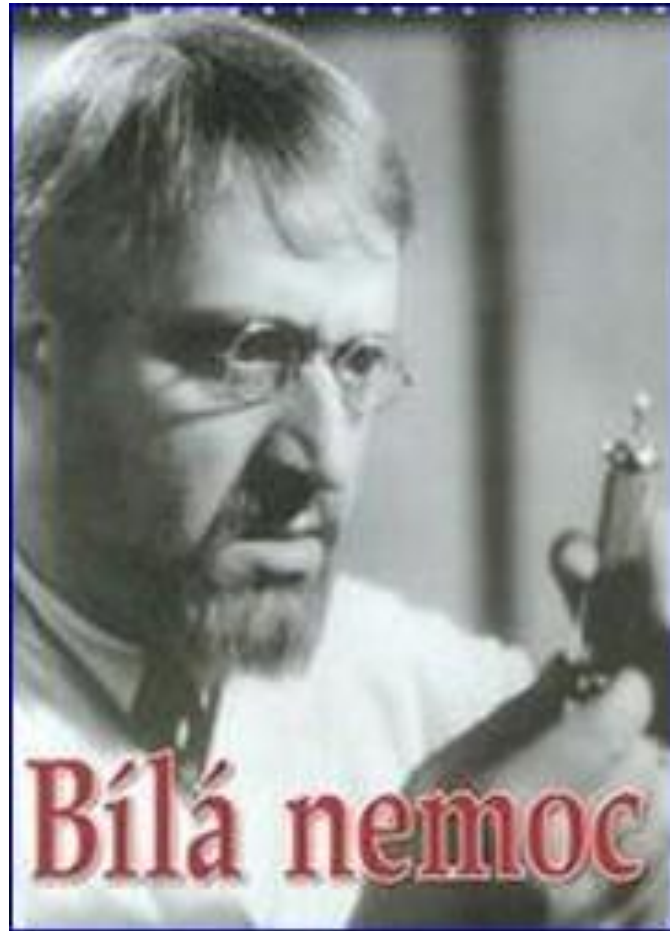
Zbrojař Krüg (*symbolické jméno = Válka*) a **Maršál:** strůjci války, touha po moci, nadvládě, bezohlednost, nelidskost, zbabělost, neústupnost, fanatická víra ve své poslání

Dr. Sigelius: lékař, který po prvotní nedůvěře nechá léčit Galéna ve své nemocnici, marně se snaží zjistit složení léku, je krutý, panovačný, nekompromisní

Vysvětlení názvu díla: nemoc začíná drobnými bílými skvrnkami na kůži

5. Vliv díla:

Další ze série tehdy velmi oblíbených utopicko – fantastických příběhů (= *fantazie, fikce o tom, co by bylo kdyby*). Čapkovy varovné gesto poukazující na nástup fašismu. Čapkova tvorba inspiruje mnoho dalších spisovatelů, ať už českých (**Ondřej Neff**,...), tak i světových (**Ray Bradbury, Arthur C. Clarke, Stanislav Lem**,...).

Už roku 1937 vzniká stejnojmenný úspěšný film s Hugo Haasem v roli hlavního hrdiny i v pozici režiséra.

Karel Čapek: R. U. R.

1. Kontext doby:

Drama z r. 1920 – spadá do české literatury 1. poloviny 20. st. V období tzv. první republiky zažívají české země nebývalý rozkvět. Jedná se o jednu z nejúspěšnějších etap české společnosti po mnoha stránkách – ekonomické, kulturní,... Rozvíjí se moderní demokratický

stát. V českém umění se střídá mnoho uměleckých směrů a skupin, které mnohdy neměly dlouhého trvání. Mezi ty významnější patří:

společenská próza: **Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,...**

psychologická próza: **Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoc,...**

imaginativní próza: **Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Marketa Lazarová,...**

demokratický proud: **Josef Čapek, Karel Čapek – R. U. R., Bílá nemoc,...., Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto,...., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,...**

2. Kontext tvorby:

Karel Čapek (1890 – 1938) - světově známý spisovatel, novinář, soukromý učitel a překladatel. Byl velmi vzdělaný (i zahraniční univerzity), právník. Pravidelně se vídal s prezidentem Masarykem. Zastával funkce v různých kulturních a literárních výborech a komisích. Navržen na Nobelovu cenu. Rád cestoval, pracoval na své zahradě, miloval zvířata (**Dášenska, čili Život štěněte** – podle jeho vlastního teriéra).

Byl jedním z prvních českých spisovatelů, kteří uspěli v zahraničí. V době hrozící nacistické okupace byl jedním z hlavních odpůrců. Emigraci do Anglie odmítl. Koncem roku 1938 na následky onemocnění náhle umírá, 2. sv. války se už tedy nedožil.

Literární tvorbu zahájil již před 1. sv. válkou, na některých dílech pracoval společně se svým bratrem **Josefem** (spisovatel a malíř, zemřel v koncentračním táboře těsně před koncem 2. sv. války). Řadíme jej k tzv. *demokratickému proudu literatury*.

Z jeho děl např.:

Bílá nemoc – drama o šířící se záhadné nevyléčitelné nemoci, Čapkovo varovné gesto poukazující na nástup fašismu

Krakatit – o vynálezu nekonečně účinné traskaviny schopné zničit celý svět

Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – krátké detektivní příběhy

Devatero pohádek – dětská tvorba

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama (= *divadelní hra*)

Literární druh: drama

Literární útvar: tragédie (= *jeden z hlavních dramatických útvarů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra*)

Kompozice: přehra (vstupní komedie) a 3 dějství (= *akty*)

Jazyk díla: živé, velmi realistické dialogy, rychle posunují děj kupředu, promluvy charakterizují postavy, které je pronášejí, jazyk je spisovný, srozumitelný a je přehledně členěn spíše do kratších větných celků. *Robot* je neologismus (= *nově vytvořené slovo, novotvar*) Josefa Čapka, pojmenování pochází z českého slova robot = lopota, dřina (více viz vliv díla na konci této kapitoly). Až na prostou Nánu mluví všichni spisovně.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: ostrov, na kterém se nachází továrna na Roboty i dům postav

Čas díla: blíže neurčená budoucnost v úvodní části, poté o 10 let později

Děj: drama zpracovává atraktivní téma – vynález umělých bytostí (Robotů), které jsou obdařeny prakticky všemi lidskými dovednostmi. Postrádají však cit a neuznávají ani žádný systém morálních hodnot. Přestože se svým zevnějškem nápadně podobají lidem, uvnitř zůstávají obyčejnými stroji, neživým, i když celkem bezchybně fungujícím složitým mechanismem, jehož původním posláním je sloužit lidem.

V **úvodní předehře** přijíždí na ostrov slečna **Helena Gloryová**. Ředitel **Harry Domin** jí ukazuje továrnu na výrobu Robotů. Domin vypráví příběh vzniku továrny: Bylo to roku 1920, kdy se starý **Rossum**, veliký filozof, tehdy ještě mladý učenec, vydal na tento daleký ostrov, aby studoval mořské živočichy. Přitom se pokoušel napodobit chemickou syntézou živou hmotu, až najednou objevil látku, která se chovala naprosto jako živá hmota, ač byla jiného chemického složení (to bylo roku 1932). Pomocí chemie chtěl vytvořit i živočichy. Nejdříve zkusil vyrobit umělého psa, vyšlo z toho cosi jako zakrnělé tele, které pošlo po pár dnech. Pak se dal Rossum do vytváření člověka. Měl to být muž. Žil tři dny, i když uvnitř měl vše jako člověk. Jeho synovec se na to nemohl dívat, chtěl zrychlit a zkvalitnit výrobu, sám se proto pustil do práce.

Helena namítá, že v čítankách je tento příběh popsán jinak. Domin jí na to odpovídá, že se jedná jen o placenou reklamu. Stojí tam, že Roboty vynalezl starý Rossum, ale ten byl vědec, který se hodil na univerzitu, nebyl továrník. Teprve synovec Rossum chtěl vyrobit inteligentní pracovní stroje. Se strýcem se jen hádali (podle čítanek spolupracovali). Starý ještě „usmolil“ v laboratoři dvě obludy, až ho nakonec našli v laboratoři mrtvého.

Mladý Rossum chtěl Roboty co nejpraktičtější, zbavil je všeho, co nepotřebovali. Vynalezl dělníka s nejmenším počtem potřeb = nejlacinějšího. Vyhodil vše, co neslouží přímo k práci. Roboti jsou mechanicky dokonalejší než my, ale nemají duši. Teď se továrna soustředí na různé pracovní verze v lidské velikosti.

Domin vede Helenu k oknu. Všude jsou dělníci, účetní,... - všichni jsou k jejímu překvapení Roboti. Domin jí chce ukázat obří díže, kde se míchá těsto na 1 000 Robotů, jinde se vaří látka na játra, kosti a další orgány. Jinde se předou nervy, žíly, střeva. To pak Roboti spojí na výrobní lince dohromady a hotový výrobek usuší. Čerstvé výrobky musí ihned pracovat. Zároveň se učí mluvit, psát, počítat, nikdy nic nového nevymyslí, vše se musí naučit. Denně se rozešle klientům 15 000 výrobků.

Do místnosti vstoupí několik lidí. Helena je mylně považuje také za Roboty. Hlasitě brání jejich práva na lidský život. Není zde jako dcera prezidenta, ale jako členka Ligy humanity, která bojuje za práva Robotů. Překvapí ji, že přítomní jsou lidé – inženýři a ředitelé podniku. Ona přijela s cílem vzbouřit Roboty proti jejich stvořitelům. Ředitel jí vysvětluje, že není první ani poslední, kdo lodí přijel Roboty chránit. Těm je to ale jedno. Jsou stvořeni jen k práci, nemají city. Mzdu by neměli za co utratit. Nemají vlastní vůli, vášně, lásku, nic. Jen zřídka dojde k jejich vzdoru – křeč Robotů – pak jsou k sešrotování.

Novým úkolem je výroba nervů na bolest. Roboti na sebe nedávají pozor, často se poškodí, oprava je drahá. Když se budou bát bolesti, dají na sebe při práci větší pozor.

Postupně Roboti nahradí všechny pracující lidi, cena práce (a tedy i všech výrobků) se výrazně sníží a člověk se bude věnovat jen tomu, co ho baví.

Dominovi se Helena líbí, ihned ji požádá o ruku.

1. – 3. dějství

Helenin salón o deset let později

Chůva **Nana** jde obsloužit Helenu a nadává přitom na Roboty, oškliví se jí, ani pes si sousto od nich nevezme a Robot z knihovny zase dostal křeč.

Harry Domin vstupuje za Helenou, dává jí různé dárky od všech k desetiletému výročí jejího příchodu na ostrov (perly, nově vyšlechtěné květiny, loď s děly,...). Omylem přitom z kapsy vezme revolver. Helena všechny tyto muže obdivuje, ustáli i špatné časy, kdy lidé rozbíjeli Roboty za to, že jim berou práci, kdy vlády dali Robotům zbraně proti lidem. Helena chce začít někde jinde úplně od začátku. Chce, aby továrna byla zavřena, oni se odstěhovali a žili jinde. Náhle musí Domin odejít. Helena panikaří. Válečnou loď rychle něčím nakládají. V novinách píší jen o válkách. Roboti zabili v poslední bitvě 700 000 lidí a vytvořili si vlastní „stát“.

Lidem se přestaly rodit děti. Je to snad Boží trest za to, že si lidstvo hrálo na Stvořitele? Lidstvo zahádkou z pohodlně, stalo se pro přírodu zbytečným.

Na pevnině došlo k revoluci Robotů, která se šíří po celé zemi. Roboti chtějí vyvraždit celé lidstvo. Už se k nim přidali i ti na ostrově. Obklíčili dům, není úniku.

Helena spálila nějaké staré dokumenty v krbu – nevěděla, že je to jediná vyjednávací pojistka s Roboty – původní Rossumovy plány na výrobu Robotů.

Muži opevní schodiště a přístupové cesty do domu. Bránu kolem domu napojí na elektrický proud. Tisíce Robotů tiše obléhají dům. Jiní zabrali válečnou loď a obrátili její děla na dům. Poštovní loď přivezla Robotům dodávku zbraní. Lidé jsou proti nim bezmocní.

Proč jsou ale Roboti tak mocichtiví? Na Helenino naléhání inženýr **Alquist** už několik let Robotům upravoval duši na lidskou. Helena nechtěla Roboty zotročovat jako ostatní, chtěla z nich mít rovnocenné partnery.

Roboti vtrhnou do domu, zabijí lidi, jen inženýra nechají žít: pracuje rukama, bude jim tedy sloužit. Roboti zvítězili. Alquist má pro Roboty vynalézt, jak se mohou vyrábět. Není toho ale schopen, stále chybí základní chemická sloučenina, která hmotě dává život. Potřebuje další vědce na pomoc, ale Roboti hlásí, že na zemi už jiní lidé nejsou. „Dali jste nám zbraně, museli jsme se stát pány!“ Alquist je bezradný, ani po mnoha pokusech nepřichází tajemství výroby. Jeden z Robotů se nabídne, aby jej inženýr zaživa pitval, snad tak přijde na nějaký nápad. Bolestný výkřik slyší **Roboti Primus a Helena**.

Ani po pitvě není Alquist chytřejší. Všimne si ale, že Primus a Helena jsou něčím jiní než ostatní. Mají city. Prohlíží se v zrcadle. Vědí, že patří k sobě. To musí být ona duše, kterou si vyprosila paní Helena.

Alquist chce tedy pitvat Helenu. Primus ji brání a nabízí se místo Heleny. Alquist je dojat jejich citem, propustí je oba. Uzná, že Bůh díky lásce lidstvo nenechá zahynout.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: jednotlivé postavy nejsou hlouběji psychologicky propracovány, plní spíše funkci nositelů určitých životních postojů a názorů.

Harry Domin: centrální ředitel úspěšné továrny na Roboty, sebevědomý. Do poslední chvíle se nevzdává přesvědčení o správnosti svých původních záměrů (chce člověka osvobodit od dřiny, aby mu zbýval čas na život, na zábavu), i když už se výroba Robotů lidem dávno vymkla z rukou. Jako ostatní se okamžitě zamiluje do slečny Heleny, vezme si ji za ženu a bydlí s ní na ostrově, kde je umístěna i továrna.

Helena Gloryová: elegantní slečna (při příjezdu na ostrov je jí 21 let), dcera prezidenta, na jedné straně bojuje za práva Robotů, věří v jejich polidštění, na straně druhé projevuje osobní statečnost, když je schopna Robotům vzdorovat.

Nána: její chůva, hospodyně, má k Robotům odpor, představuje typ obyčejné nevzdělané ženy, která se řídí svým instinktem

Alquist: šéf staveb R. U. R., starší vědec, bere na sebe všechnu vinu

Primus a Helena: jediní Roboti, u kterých se projeví lidské vlastnosti. Stávají se tedy naději pro budoucnost.

Vysvětlení názvu díla: R. U. R. = Rossum's Universal Robots (Rossumovi univerzální Roboti) – název továrny na výrobu Robotů

5. Vliv díla:

Drama, díky kterému se ze třicetiletého spisovatele doslova přes noc stal světově proslulý autor. Další ze série děl, která se zamýšlejí nad morálními otázkami moderní doby. Úspěch byl mimo jiné způsoben tehdejší oblibou utopicko-fantastických příběhů (= *fantazie, fikce o tom, co by bylo kdyby*), k jejichž zakladatelům náleží např. **Jules Verne**, jehož dílo Čapek obdivoval.

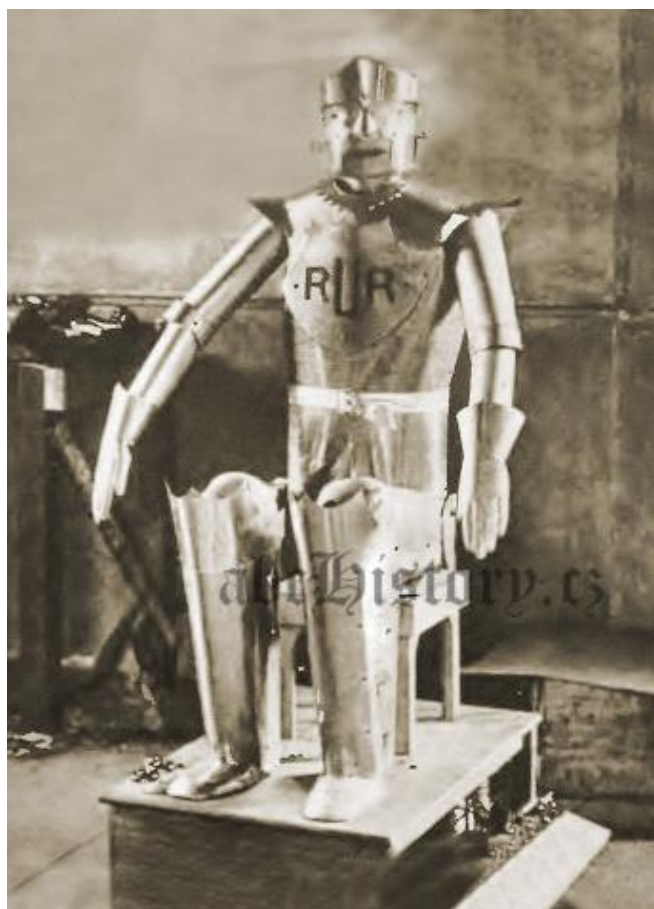
R. U. R. – drama o přeceňování techniky, vynález umělého člověka ohrozí existenci lidstva, obecné varování před tragickým koncem, taková témata odpovídala dobové atmosféře poznamenané bolestnými zážitky 1. světové války. Ta se vinou techniky proměnila v nejkrvavější událost, kterou do té doby lidstvo zažilo.

Pozn.: téma vynálezu umělé bytosti nacházíme už v raném díle bratří Čapků: **Zářivé hlubiny**.

Pozn.: článek spisovatele Karla Čapka o původu slova **robot** přinesly původně Lidové noviny z 24. 12. 1933. Když autora napadla látka na hru R. U. R., běžel s tím ihned za svým bratrem Josefem, který zrovna maloval jeden ze svých obrazů. Karel ale nevěděl, jak má ty umělé dělníky nazvat, pohrával si s latinským slovesem *pracovat*: „Řekl bych jim laboři, ale připadá mně to nějak papírové.“ „Tak jim řekni roboti,“ mumlal malíř se štětcem v ústech a maloval dál.

Obálka jednoho z mnoha vydání Čapkova díla *R. U. R.* (nakladatelství Dobrovský s. r. o. z roku 2013).

Robot z anglické verze Čapkovy hry *R. U. R.* vystavovaný na londýnské výstavě v roce 1928.

Deník Anne Frankové

1. Kontext doby:

Dílo vychází roku 1947 v Amsterdamu, autorkou je ale psáno v období 2. sv. války jako její osobní důkaz. Rozhodně nebylo jediné svého druhu, zato je jedním z nejznámějších. Řada autorů popisovala hrůzy války ze svého vlastního pohledu, ani deníková forma není výjimkou. Někteří autoři se do takové formy jen stylizovali (= *záměrně upravovali do určitého stylu, snaha zapůsobit na čtenáře*), např. francouzský spisovatel **Robert Merle: Smrt je mým řemeslem** – kniha vycházející z deníkových záznamů velitele koncentračního tábora Osvětim.

2. Kontext tvorby:

Annelies Marie „Anne“ Frank (počeštěně Anna Franková: 1929 – 1945) – dívka z německé židovské rodiny. Proslavil ji její deník, který si za války psala během skrývání v Amsterdamu, kam její rodina uprchla před v Německu sílícím nacismem. Ale i tam se zvyšovalo pronásledování a persekuce Židů. Celá rodina se v červenci 1942 ukryla v tajných místnostech kancelářské budovy firmy Otto Franka. Po dvou letech skrývání byla skupina prozrazena (dodnes se neví kým) a deportována do koncentračních táborů. Anne zemřela na tyfus v táboře Bergen-Belsen. Jejímu otci, který jediný z rodiny přežil a vrátil se do Amsterdamu, byl předán deník jeho mrtvé dcery (nalezen dvěma zaměstnankyněmi firmy v úkrytu) a rozhodl se jej vydat.

Deník si dívka Anne zprvu psala pro sebe, dostala jej ke svým třináctým narozeninám, poté deník sama přepracovává tak, aby mohl být zveřejněn (v rozhlasu slyší výzvu člena vlády, aby lidé uchovali své záznamy a vzpomínky jako doklad válečných hrůz, původní zápisník doplňuje trhací blok, vytvořila dokonce pseudonymy pro spolubydlící a pomocníky, aby tak uchovala jejich identitu pro případ prozrazení). Do prvního vydání zasahuje i sám otec, který si nepřeje, aby některé citlivé informace z deníku byly zveřejněny (např. hádky mezi rodiči apod.). Dnes již máme k dispozici kompletní text.

Anne si přála být v dospělosti spisovatelkou.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: deník (= memoárová = vzpomínková literatura)

Kompozice: různě dlouhé deníkové záznamy (od několika řádků po několik stran), s různými časovými odstupy (podle volného času a chuti psát – někdy záznamy každého dne, jindy 2 týdny bez záznamu). Každý zápis začíná datem, mnohdy se vyskytuje i oslovení „drahá Kitty“ (**Kitty** byla smyšlenou autorčinou přítelkyní, jedinou, které se mohla svěřovat, ač byla ve stísněném prostředí se svými blízkými, měla pocit, že jí mnohdy nikdo nerozumí). Dílo je psané ich-formou (= vyprávění v 1. osobě) - vysoká míra emocionality, autentičnosti. Deník je neukončený (autorka byla i s ostatními ukrývajícími se osobami deportována do koncentračního tábora, deník zůstal na místě, údajně byl nalezen v hromádce časopisů). Z původní nizozemštiny přeložen do mnoha jazyků.

Jazyk díla: na třináctiletou dívku vyspělý, kvalitní, pestrý, spisovný (proto i jazyk byl předkládán jako jeden z důkazů doprovázejících dohady o autentičnosti díla)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: začátek díla ještě „na svobodě“, poté především úkryt uprchlíků – zadní trakt firemní budovy Opekta

Čas díla: autorčina současnost (deníkové záznamy uvádějí přesně 12. 6. 1942 – 1. 8. 1944)

Děj: záznamy zachycují i období před úkrytem, deník (vlastně jen zápisník např. na autogramy, se zámečkem, který dívka dostala k narozeninám) zachycuje různé události. Někdy jen třináctiletá **Anne** popisuje sebe, svou rodinu, přátele, školu a místa, která by ráda navštívila, jindy popisuje průběh dne, pravidelné činnosti,...

První zápisky ukazují, že život Anne byl v mnoha ohledech stejný jako život ostatních dívek jejího věku. Působí jako postřehy náctileté dívky inspirované četbou dívčích románů.

Dostává ve škole tresty za vyrušování, tráví čas s kamarádkami. Právě absolvovala první rok židovského lycea.

Otec Anne v důvěrném rozhovoru sdělí, že se bude muset sbalit a opustit domov. S matkou již několik měsíců připravovali úkryt, kam postupně přinášeli zásoby pro přežití. Pak jsou zmíněny změny, které přišly po německé okupaci, neustálý útisk (např. přehled omezení, která zasahovala do života židovské populace).

Rodina se nenápadně po nezbytných přípravách přesídlila do místností nad a za prostory firmy. Vchod byl zakryt regálem. O utečencích věděli jen důvěryhodní přátelé, zaměstnanci firmy, kteří je průběžně zásobovali potřebným. Riskovali tak nejen své životy. V původním bytě nechali Frankovi záměrně nepořádek, aby vyvolali dojem rychlého útěku za hranice. Skrýš v budově firmy měla i tu výhodu, že Otto Frank mohl podnik ze zákulisí i nadále řídit.

Brzy se k **Frankovým** (otec, matka, sestra Margot a Anne) připojila rodina **van Pelseových: Hermann, Auguste** a šestnáctiletý **Peter**, potom ještě zubař **Fritz Pfeffer**. Celkem tedy **5 dospělých a 3 děti**.

Anne trávila většinu času čtením a učením, popř. uklízela, pomáhala s vařením, sestavováním provizorního nábytku apod. Atmosféra v úkrytu brzy houstne, obyvatelé se bojí každého zvuku, nesmí se nijak prozradit, ani svícením. Nejhorší je přečkat den, kdy se ve firmě pohybují za běžného provozu zaměstnanci. Všichni se snaží po dva roky chovat „normálně“. Pořádají společné oslavy, jsou zásobováni informacemi zvenčí. I triviální činnosti nabývají v úkrytu nebývalého významu (Anne trpí nedostatkem teplého oblečení, přesto s pletením vesty nespíchá, aby jí činnost vydržela co nejdéle).

Každý z ukrytých má své „slabosti“ (zubař chce mít stůl sám pro sebe, paní van Pelseová lpí na svém nádobí a přiborech, Anne se cítí nepochopená, pře se s matkou,...). Na mnoha místech popisuje Anne spory mezi obyvateli, řadu trapných i veselých příhod, hádek, osočování, ale i blízkost (začíná se sblížovat s Peterem, i když si je vědoma, že toto citové vzplanutí vzniklo jen „z nouze“). Často opakuje: „Nikdo mi nerozumí! Nikdo mě nevidí!“ Lidé pasivně čekají: na policii, na smrt nebo na zázrak – na konec války.

Vysvětlení názvu díla: původní název: **Zadní trakt**, podtitul **Deník Anne Frankové** – podle umístění uprchlíků v zadní části firemní budovy

5. Vliv díla:

Deník se stal jedním z nejznámějších autentických záznamů z 2. sv. války. Jeho velký vliv a emocionalita možná pramení i v tom, že jej psala tak mladá dívka, která navíc válku nepřežila. Ihned však byla zpochybňována jeho věrohodnost. Odpůrci namítali, že je dílo na tak mladou autorku vyspělé, že je psáno dvojím písmem, vpisky jsou psány propisovací tužkou, která se na trhu objevila až po válce apod. Vše ale objasnil otec – vpisky jsou jeho rukou doplněné po válce, aby označil, jaké pasáže mohou být uveřejněny (nakonec musel o pravosti deníku rozhodnout až soud – už nikdy nesmí být napadena jeho pravost). Zápisky jsou psány dvěma osobami, což jasně vysvětlil otec autorky jako vlastní zásahy. Někteří vidí problém i ve vyspělosti stylu, který prý neodpovídá věku a literárním zkušenostem/nezkušenostem autorky.

Brzy po prvním vydání se stala kniha senzací. Podle některých kritiků je příliš úzce zaměřená, jiní jí však oceňují jako neocenitelný důkaz, autentický záznam doby zachycující včetně společenských i osobní změny (průběh puberty mladé dívky vyrůstající v nedobrovolném vězení).

Dílo bylo kvalitně zfilmováno (2 ceny americké filmové Akademie - Oscar). Film plně odpovídá knize do chvíle, kdy deníkové záznamy končí, film dále odhaluje osudy rodiny po zatčení.

Německá známka z roku 1979.

Památník Anny a Margot Frankových na místě tábora Bergen-Belsenu.

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest

1. Kontext doby:

Ačkoliv se ruské teritorium během 19. st. rozrostlo o další oblasti, prohluboval se jeho úpadek. Nízká míra vzdělanosti nižších vrstev obyvatelstva, absolutismus, zaostalost vesnice a zemědělské výroby, pomalá modernizace země aj. vedly k prohlubování vnitřní krize Ruska. Paradoxně se právě v tomto období začínajícího úpadku objevuje v ruské literatuře mnoho zvučných jmen. Tamější spisovatelé se stávají vzory v dalších evropských státech.

Ruský **realismus**, stejně jako francouzský, se vyvíjel v blízkosti **romantismu**, tj. ve **2. polovině 19. st.** Navazoval tak na díla **Puškina, Lermontova, Gogola**. Realističtí spisovatelé se snažili zachytit v dílech věrný obraz ruské společnosti, zobrazovali zejména ořesnou bídu ruského venkova, despotii feudálů, úplatnost úředníků. Ve svých dílech uplatňovali psychologickou analýzu i snahu o objektivní vidění sociálních konfliktů.

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*
- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti*),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (čti *onoré d balzak*): **Otec Goriot, Ztracené iluze,...**

Guy de Maupassant (čti *gý d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield,...**

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše,...**

Čechy:

Božena Němcová: **Babička, Divá Bára,...**

Karel Jaromír Erben: **Kytice z pověstí národních**

2. Kontext tvorby:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821 – 1881) - prozaik a tvůrce moderního románu, patřil především mezi zakladatele psychologického románu. Považován za jednoho z nejtalentovanějších ruských spisovatelů. Od mládí se setkával s chudobou a lidským utrpením. Vyrůstal totiž v prostředí chudinské nemocnice, kde jeho otec pracoval. Právě na nátlak despotického otce vystudoval náročné vojenské technické učiliště, teprve poté, na přimluvu své milující matky, se mohl začít věnovat literatuře.

Velmi se zajímal o politické dění. Jako člen Petraševského kroužku utopických socialistů (vystupovali mimo jiné proti carovi a jeho tvrdému režimu) byl roku 1849 zatčen, uvězněn a odsouzen k smrti oběšením. Trest smrti mu byl ve chvíli, kdy už měl oprátku kolem krku, změněn na nucené práce a mnohaleté vyhnanství na Sibiři, kde se mu v tamních drsných podmínkách zhoršilo podlomené zdraví. Po jeho návratu na svobodu byly jeho časopisy úřady

konfiskovány a zastavovány. Bojoval za proměnu Ruska. Zásadní potřebu změny viděl ve vnitřní proměně jedince, v návratu k pokoře, v respektování ruských tradic. K despotismu docházelo podle Dostojevského zejména vinou ztráty náboženské opory a přehnaného individualismu. Přál si změnit společnost podle křesťanských ideálů, radikálního převratu se ale bál. Těmito názory si získal carovu přízeň a úctu. Stále ho však pronásledovala carská policie.

Nejen nešťastné manželství a zhoubná hráčská vášeň (objížděl herny celé Evropy) narušily jeho duševní rovnováhu. Teprve poslední desetiletí života v Petrohradě ho zahrnulo počtami a zbavilo ho ustavičných existenčních potíží. Mezi jeho nejznámější díla patří: **Zločin a trest, Idiot, Běsi, Bratři Karamazovi, Zápisky z mrtvého domu** aj.

Ve svých dílech psychologicky rozebíral zločince, revolucionáře, prostitutky i lidi s duševními poruchami. Významně ovlivnil filozofii 20. st.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*), podtyp psychologický

Kompozice: román je rozdělen do 6 částí a epilogu (= *doslovu*)

Jazyk a styl díla: autor využívá chronologického postupu (= *zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály*), je zde použit spisovný jazyk doplněný o archaismy (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti, př.: penězokaz*), historismy (= *slova historická, pojmenovávají dnes již neexistující skutečnosti, jevy, př.: gubernie = vyšší administrativně-územní jednotka v Rusku*), výrazy z francouzštiny (*bone guerre*), latiny (*et nihil humanum*); zdobněliny (*Nastasjuško*), řečnické otázky, metafory (= *nepojmenují něco přímo, ale nepřímou, na základě podobnosti s jiným jevem, př. bledá tvář luny (luna přeci nemá tvář, ale měsíc vypadá jako bledý obličej)*), přirovnání, přechodníky,...

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Petrohrad, Sibiř (závěr knihy)

Čas díla: 2. polovina 19. st. (několik měsíců v Petrohradě, pak časový skok – pobyt na Sibiři)

Děj: již na počátku nás autor seznamuje s hlavní postavou, jeho postavením a myšlenkami. **Rodion Romanovič Raskolnikov** opouští kvůli nedostatku financí studium na právnické fakultě. Na venkově zanechal před třemi lety matku i se sestrou, které se mu snažili do Petrohradu posílat peníze, i když samotné měly nedostatek. Mladík bydlí v ubohém pronajatém pokojíku. Protože neměl na nájem, bytná si nechala vystavit směnku, kterou prodala obchodníkovi.

Aby měl Raskolnikov z čeho žít, postupně zastavuje různé věci u staré lakomé lichvářky, vdovy Aleny Ivanovny. Promyslí si její vraždu. Pod záminkou dalšího prodeje se vetře k ní do bytu a zabíjí ji sekerou do hlavy spolu s nečekaným svědkem, její sestrou. Nervózně utíká z místa činu s několika zlatými drobnostmi a měšcem, jen o vlasek přitom unikne na schodech střetnutí s dalším zákazníkem. Lup ukrývá nejprve doma, později v průjezdu domu pod kamenem.

Po smrti žen následuje velké policejní pátrání. Nejprve jsou obviněni nálezci mrtvol, poté muž prodávající šperk, který ve spěchu Raskolnikov upustil.

Raskolnikov je předvolán na policii kvůli nesplacené směnce, chová se podivně, dokonce při výslechu omdlí. Vyšetřovatel tuší, že je vrahem dvou žen právě Raskolnikov, ale nemůže mu vinu nijak dokázat.

Mladík se za pomoci přítele **Vrazumichina** dává trochu psychicky dohromady. Na návštěvu přijíždí **Lužin** – sestry snoubenec, který hodlá po svatbě zaopatřit celou rodinu. Raskolnikov jej nesnáší, myslí si, že chce sestru jen využít.

Seznamuje se s **Marmeladovem**, opilcem bez práce, který není schopen uživit svou početnou rodinu. Jeho dcera **Sonja** je bídou donucena až k prostituci. Raskolnikov jí pomáhá, když její otec umírá (opilý vběhl pod kočár). To díky ní se prokáží pravé zlé Lužinovy úmysly se sestrou.

Raskolnikova pronásleduje policie, čeká, až se sám prozradí. Je na pokraji sil. Přizná se Soně se svou teorií (uveřejnil ji dokonce v časopisu): lidé se rozdělují do dvou skupin: vládnoucí, vyvolení, Napoleonové určené k tomu, aby ovládali druhé – lidské vši – např. lichvářka – nepotřebná, podřadná, její smrt nebyla ničím špatným.

Do Petrohradu přijíždí za Lužinem sestra s matkou i **Svidrigajlov** - bývalý zaměstnavatel sestry, dostal ji do nepříjemné situace, když jí nabíhal a jeho manželka na to přišla, aby očistil její jméno, nabízí jí velké jmění. Když ale zjistí, že je její bratr vrah, vydírá ji. Ona jej znovu odmítá, v zoufalství jej postřelí. On nahraje svůj odjezd do Ameriky a zastřelí se.

Sonina láska Raskolnikova posílí a dopomůže mu k přiznání. Rodion je odsouzen k osmi letům nucených prací na Sibiři, kam jej Sonja doprovází. Svou láskou z něho dokáže vytvořit nového, lepšího člověka. Slíbili si, že na sebe počkají (bude mu 32 let). Raskolnikova matka duševně onemocněla a umírá. Sestra se provdala za přítele Razumichina.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Rodion Romanovič Raskolnikov: mladý student; citlivý, city ale nedává najevo; čestný, rozvážný, až chladnokrevný, občas povýšenecký; postupně prochází vývojem

Sofja Semjonovna Marmeladovová (Sonja): prostitutka; obětavá, zamiluje se do Raskolnikova; charismatická, nesmělá, hubená, bledá, poměrně hezká, pro ostudu svého povolání nemůže bydlet s rodinou, 18 let

Vedlejší postavy:

Dmitrij Prokofjič Vrazumichin: Raskolnikův přítel

Porfirij Petrovič: vyšetřující soudce

Duňa (Avdot'ja) Raskolniková: sestra Raskolnikova

Petr Petrovič Lužin: Dunin nastávající muž

Semjon Zacharovič Marmeladov: opilec, Sonin otec

5. Vliv díla:

V ruské klasické próze najdeme jen málo děl, která by k sobě poutala tak trvalou a živou pozornost jako *Zločin a trest*. Je to patrně nejznámější a nejčtenější autorova kniha, jeho nejčastěji dramatizovaný a filmovaný román.

Také divadlo **Husa na provázku** se rozhodla zdramatizovat čtyři klíčová díla Fjodora Michajloviče Dostojevského: *Zločin a trest*, *Idiot*, *Běsi* a *Bratři Karamazovi*. Dílo

Dostojevského je označováno jako vrchol novodobé lidské éry, jeho podstata i vliv zdaleka přesahují hranice literatury, sahají až k nejvyšším cílům filozofie.

Portrét Dostojevského od Vasilije Perova.

Irena Dousková: Hrdý Budžes

1. Kontext doby:

Kniha vychází roku 1998, řadíme ji tedy do **4.** období české literatury po 2. sv. válce. Tato etapa začíná rokem **1989** (Sametová revoluce, svoboda, nový politický systém, nové svobodné volby, prezidentem **Václav Havel**, otevření hranic, budování křehké demokracie, od roku 1993 samostatná Česká republika, rozvíjející se svobodný knižní trh, vzrůstá kvantita vydávaných knih, často ovšem za cenu klesající kvality, konečně mohou být vydávána díla exilová a samizdatová, čtenáři hladoví po dosud tabuizovaných tématech (= *témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřipustná*), čehož komerčně úspěšně využívá mnoho autorů, např. **Michal Viewegh**,...).

2. Kontext tvorby:

Irena Dousková (1964 -), vlastním jménem Irena Freistadtová, se narodila do herecké rodiny. Žila od pěti let s matkou a otčímem, otec emigroval do Izraele. Rodina jejího otce kvůli židovskému původu nepřežila válku, on jediný přežil.

Pracovala v knihovně, poté jako sekretářka, když nebyla přijata na vysokou školu, jelikož otec byl emigrant a matka nečlenka KSČ. Díky protekci v roce 1989 dokončila studia (vystudovala Právnickou fakultu na UK, právu se však nikdy nevěnovala) a pracovala nejdříve s dětmi v kulturním centru a potom jako novinářka. Dnes působí jako spisovatelka z povolání.

V jejích dílech se objevují autobiografické prvky, smysl pro situační humor, ironie, pochopení psychologie postav a častá je také tematika judaismu (= *židovství*).

Knihy s názvy **Hrdý Budžes** a **Oněgin byl Rusák** (volné pokračování příběhu Heleny Součkové) jsou považovány za její stěžejní práce a byly převedeny do dramatické podoby. Autorka se sama postarala o scénář.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: groteskní román (= *rozsáhlé prozaické dílo s komickými prvky, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*)

Typ vypravěče: ich-forma (= *vyprávění v 1. osobě*)

Kompozice: 20 kapitol, které jsou pojmenovány podle hlavní zápletky v dané kapitole. Každý název kapitoly začíná částicí *jak* (*Jak jsme vyhrabali partyzána, Jak to všechno dobře dopadlo* atd.). Kapitoly nemají zvláštní logickou návaznost, jsou sledem vzpomínek malé Helenky. Zaznamenávají události, které jsou pro dítě v jejím věku důležité (dětská přání, koníčky, vztah s matkou, kouzlo divadelního prostředí, sny, do kterých se proplétají skutečné zážitky z daného dne apod.). Vyprávěcí postup je chronologický (= *zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály*), jen v malé míře je zde zastoupena retrospektiva (= *skoky, návraty v ději do minulosti*) ve formě Helenčiných vzpomínek.

Jazyk díla: spisovná čeština je doplněna o vulgarismy, nespisovný jazyk, hovorový jazyk, satirické prvky, jednoduchá slova, zpřeházený slovosled, dialekty z oblasti Čech, vše odpovídá slovní zásobě osmileté holčičky, která ledacos zaslechne, mnohé humorně napodobuje, i když si toho často není sama vědoma

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: město Ničín (Helenčin domov), Zákupy (u dědečka)

Čas díla: 60. léta 20. století, období normalizace

Děj: sled zážitků malé **Helenky**, žákyně 2. třídy v Ničíně, která svým dětským pohledem zobrazuje atmosféru československé normalizace.

Helenku trápí, že se jí ostatní děti posmívají, protože je „tlustá“. Jednou ve školním rozhlase uslyší báseň „o hrdém Budžesovi“, která ji tak zaujme, že se rozhodne být stejně vytrvalá a nebojácna jako její hlavní hrdina.

Helenčina maminka, které Helenka říká **Kačenko**, pracuje v divadle, otec odjel do ciziny, když byla Helenka ještě hodně malá, takže si ho ani nepamatuje. Tatínka jí nahrazuje maminčin přítel **Pepa**, který stejně jako Kačenka hraje v divadle a je otcem Helenčina mladšího

bratra **Pepíčka**. Helenka prožívá šťastné i těžké chvíle se svými blízkými a popisuje všechno s velkým zájmem, ráda si povídá s dospělými. Jejím snem je bydlet v Praze, nebo tam alespoň jezdit častěji za tetou, ale Kačenka o Praze nechce ani slyšet. Postupem času přichází Helenčina maminka i otčím o práci v divadle. Příčinou je jejich nesouhlas s režimem a nepodporování komunistické ideologie (Kačenka s několika kolegy odmítne vstup do Československého svazu mládeže – komunistické organizace, je jim nabídnut tichý odchod, než dostanou výpověď, to ale všichni odmítají, nakonec skončí bez angažmá).

Helence také dělá starosti její babička, ta si totiž tajně dopisuje s pravým otcem Helenky, který je v zahraničí. Babička mu popisuje, jak je Helenka nešťastná a jak se jí nedostává patřičné péče, i když to není pravda, a že by si měl pro ni co nejdřív přijet. Helenka náhodou najde babiččin dopis a velice ji to rozzlobí, poté se všechno dozvídá i Kačenka a pohádá se s matkou tak, že už k nim nechce nikdy přijet. Nakonec si k sobě ale zase najdou cestu.

Kniha končí oslavou Vánoc a stěhováním do Prahy kvůli pracovní příležitosti pro Kačenku a Pepu. Helenka je ze stěhování přímo nadšená, k Vánocům dostane i své vysněné fixy, jenomže od svého pravého otce, kterého nemá ráda, protože je opustil. A tak tyto barevné fixy nahází do kanálu, i když předtím Ježíškovi napsala na výlohu papírnickví, že by si je moc přála. Zjišťuje i pravdu o svém hrdinovi Budžesovi, který Budžesem vlastně ani nebyl, protože v básni od S. K. Neumanna se vlastně píše: „Hrdý buď, žes vytrval...“

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Helenka Freisteinová (Součková): naivní osmiletá holčička, které se děti posmívají, že je tlustá. Doma má zakázané sladkosti i cukroví. Často tráví svůj volný čas s Kačenkou a Pepou v divadle. Miluje Prahu, divadlo, malování a Milušku Voborníkovou.

Kačenka Součková – Brd'ochová: maminka Helenky, herečka v divadle, žije s Pepou Brd'ochem, s nímž vychovává svého syna Pepíčka a Helenku. Je zatvrzelá vůči režimu (zakazuje Helence chodit na jiskřičky, tvrdí, že to jsou „malí komunisti“). Snaží se být trpělivá, ale Helenčiny časté naivní otázky ji mnohdy vyvádějí z míry. Režimem je s partnerem tlačena do kouta, ale snaží se žít podle svého svědomí. Situaci nezlepšuje ani špatná finanční situace, musí navíc zaplatit dluh jako ručitel za kolegyni, která spáchala z nešťastné lásky a kvůli režimu sebevraždu.

Pepa Brd'och: nevlastní otec Helenky, má jej ráda

zákopecká babička: matka Kačenky, tajně si dopisuje s pravým otcem Helenky. V dopisech mu lže, jak by Helenka chtěla být s ním. To ji rozčílí.

zákopecký dědeček: kvůli diktatuře babičky moc často doma nepobývá. Rád se věnuje Helence, chodí spolu na procházky a povídají si historky.

Pepíček: mladší bratr Helenky

Karel Freistein: pravý otec Helenky, nemá ho ráda, protože je opustil

Andrea Kroupová: herečka, zapříčiní se o výpověď Kačenky a některých dalších „nepřízrůsobilých“ kolegů v divadle

paní učitelka Koláčková: pomáhá Helence i celé rodině

5. Vliv díla:

Na pozadí zážitků malé Helenky je patrné, jak moc její život ovlivnila doba, ve které se narodila. Ačkoli by se tehdy mnozí lidé rádi vzepřeli, nemohli. Je tak zrcadlem doby normalizace zahaleným do humorných příběhů.

Dílo je i zdramatizováno, dramtizaci připravila sama autorka pro Divadlo Příbram. Představení se hraje od roku 2003, dočkalo se již pětisté reprízy. V hlavní roli vystupuje Bára Hrzánová, za svůj výborný výkon byla odměněna divadelní cenou Thálie. V ději jsou zachyceny téměř doslovně všechny podstatné události, ale přesto se objevují oproti knižnímu vydání drobné odlišnosti.

Foto Česká televize

Helena Součková v podání nezapomenutelné Bary Hrzánové v divadelní adaptaci díla Hrdý Budžes v režii Jiřího Schmieda.

Viktor Dyk: Krysař

1. Kontext doby:

Novela napsaná roku 1911, vychází až roku 1915 – v Evropě právě zuří 1. sv. válka (1914 – 1918). Radíme ji k literárnímu směru k *novoklasicismu* = *neoklasicismu* (návrat ke klasickému antickému umění a jeho ideálům objevující se přibližně od 60. let 19. st. i ve výtvarném umění či hudbě).

2. Kontext tvorby:

Viktor Dyk (1877 – 1931) – básník, prozaik, dramatik a publicista, absolvent Právnické fakulty Karlovy univerzity, řazen ke generaci **protispolečenských (anarchistických) buřičů** (*umělci, kteří nesouhlasili se stávajícím uspořádáním společnosti, žádají změny, bouří se alespoň svou tvorbou, Čechy jsou až do roku 1918 součástí Rakouska-Uherska, v čele monarchie stojí císař*). Byl poslancem, později senátorem.

Autora řadíme k uměleckému směru **novoklasicismu**. I v díle se projevují některé jeho prvky (vyváženost celého díla, typická větná stavba, dílo není jen prostým příběhem, ale nadčasovým sdělením, jedinec a jeho osobní touhy musí jít stranou, upřednostňuje se společnost). Dyk se proslavil především jako básník, ironický kritik poměrů, vlastenec.

Z jeho děl:

Zmoudření dona Quijota – drama posunující do nových rovin klasické téma

Milá sedmi loupežníků – lyrickoepická poema o lásce, vině i trestu

tzv. **válečná tetralogie** – soubor 4 básnických sbírek ovlivněných událostmi 1. sv. války

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: novela (kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – *pointou* - čti *poentou*)

Kompozice: po úvodním věnování = dedikaci („Příteli Jaroslavu Kamprovi, září 1911“) následuje 26 krátkých kapitol

Jazyk díla: text se člení do krátkých odstavců. Využívá různé stylové prostředky: opakování vět nebo slovních spojení ve vypjatých okamžicích, intenzivní, úsečné (stručné, ale rázné) výpovědi,... To vše přibližuje dílo žánru básnické epiky. K interpretační bohatosti přispívají zdánlivě prosté symboly (píšťala, růže, hora nad Hammelnem). V textu převažují stručné dialogy, které rychle posouvají děj kupředu.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: město Hammeln

Čas díla: neurčitý

Děj: volné zpracování středověké německé pověsti o krysaři z města Hammelnu, kterou autor obohatil o romantický milostný motiv a o některé postavy, jež jsou nositeli ideového vyznění díla. V popředí tematického plánu stojí rozpor mezi snem a skutečností, iluzí, přáním a krutou realitou, reálné město je postaveno do kontrastu s jeho „bájným“ okolím (zemí sedmihradskou). Kapitoly:

I. „A vaše jméno?“ .... S dívkou **Agnes** si krysař povídá mezi dveřmi. Zaujala jej. Hned mu řekne, že má milence, ale on o něm nechce slyšet. To by pak musel ... Ani jeden nechce domyslet. Přesto když vezme její ruku, ona neucukne a nechává ji v jeho. Následuje popis **krysaře**, který přišel do města **Hammelnu** (vysoký, štíhlý, v sametovém kabátu a nohavicích, jeho ruce byly drobné a jemné jako ruce ženy, svíral jen něco ozdobného. Lidé ho vidí rádi přicházet, ale ještě raději odcházet. Vždy pískal jen slabě, kdyby zapískal plným dechem, nejen krysy by jej následovaly. Sám měl před silou píšťaly respekt.).

II. **Matka Agnes** byla znavená, ale ne věkem, spíše smutnými příběhy. Ale Agnes byla jiná, ničeho se nebála. Město bylo velmi klidné, nikdo tudy necestoval, ani obchodníci. Krysař hrál a krysy za ním slepě šly až do vln, kde se utopily. Obyvatelé na to nevěřicně hleděli.

III. **Sepp Jörgen** byl chudý rybář. Bydlel na břehu řeky, všichni obyvatelé se mu smáli, protože těžko chápal. Trpělivě čekal na své úlovky, ale ty nikdy nebyly valné. Těšil ho jen jeho drozd v kleci.

IV. Milenec Agnes **Kristián**, říkali mu dlouhý Kristián (modré oči a plavé vlasy), měl dobrý původ, pracoval v soukenickém obchodě u bezdětného strýce Ondřeje, po kterém měl dědit. Jeho starostí bylo odhánět od strýce pěkné ženy, protože ten měl rád zálety a to by mohlo ohrozit Kristiánovo dědictví.

V. Nad městem se tyčí vrch Koppel. Tam každou neděli jdou všichni z městečka procházkou. Kdyby ale šli ještě dál, spadli by do hluboké propasti.

VI. Sepp usnul na louce. Přišla k němu ze zvědavosti dvě děvčata a byla zaražena jeho mužností. Kdyby to nebyl slaboduchý Sepp, jistě by si s ním chtěla něco začít. Náhle se probudil a ony vyprskly smíchy. Chudák opět nevěděl proč.

VII. Teprve později mu došlo, že si z něho děvčata udělala legraci. Chtěl je zardousit. Sílu svých rukou si nejprve vyzkoušel na milovaném drozdovi. Krysař ho potkal a dal mu radu: **Nikdy nemiluj příliš, jinak ti bude ublíženo.**

VIII. V hospodě U Žízivého člověka bylo plno jako vždy. Byla centrem místního dění. Krysař seděl sám a popíjel, ostatní nevěděli, jak se k němu chovat. Bylo kolem něj příliš mnoho tajemství. Toho dne se krysař rozhodl, že radním připomene, že ještě nedostal zapláceno za své služby. Když bylo město zamořeno, bez rozmyslu mu radní slíbili 100 rýnských, což byla přemrštěná částka za takovou službu, ale v té době by nabídli cokoli, aby se krysař zbavili.

Radní se začali vymlouvat. Prý byla smlouva neprávoplatně uzavřena. Krysař nejdříve musí jasně prokázat svou totožnost. A také nebylo nahlas proneseno: „K tomu mi dopomáhej Bůh,“ tato slova by stvrdila jejich smlouvu.

Radní žádali u krysaře slevu. Každý vychvaloval právě své řemeslo (krejčí, truhlář) a jeho pracnost, krysařovu práci začali podceňovat. Pak mu nabídli část ceny ve svých výrobcích. On odmítl a vyhrožoval, že ještě uvidí, co krysař umí.

IX. Agnes sledovala celý problém z kouta místnosti. Obdivovala krysařovu neústupnost. V jejích očích rostl, milovala ho. Nikdo nedokázal tak milovat a zase rychle zapomínat jako ona. Strávila milostnou noc s Kristiánem a druhý den si říkala, že se vlastně vůbec nic nestalo. Skočila krysaři kolem krku a on byl překvapen. Bůh chtěl ušetřit Sodomu pro deset dobrých, on ušetří Hammeln pro tuto jedinou ženu.

X. Radní města měly noční můry, ve kterých vystupoval krysař.

XI. Krysař strávil s Agnes noc. Poprvé v životě pocítil strach z toho, že je k někomu připoután a mohl by jej ztratit. To se mu ještě nikdy nestalo. Cítil z toho neklid. Už nemohl s Agnes dál ležet. Vstal a šel do zahrady, kde u plotu viděl postavu muže – Kristiána.

XII. Kristián ho chtěl praštit, ale ruka v pěsti se mu zastavila. Krysař jej varoval, že ve městě je ještě mnoho „krysařů“, které by rád utopil.

XIII. Krysař jde krajem, přemýšlí o minulosti i budoucnosti.

XIV. Jde zpět do Hammelnu vyřídit si účty.

XV. Něco krysaře táhne do hospody. Ve městě se mezitím pomalu zapomnělo na jeho hrozby.

XVI. Hospoda byla prázdná. Všichni utekli před podivným hostem. Magister Faustus z Wittenbergu hledal právě krysaře. Prý ho posílá ON. Aby krysař uvěřil, provedl Faustus několik kouzel (proměnil kocoura ve lva, hospodskou v Helenu z Tróje), ale kouzla viděl jen on sám. Oni hospodský, ani krysař jeho magii neviděli. Najednou magister zmizel a zanechal po sobě jen zlaťák za útratu.

XVII. Krysař šel jako vždy za Agnes, ale tentokrát jej nevívala s otevřenou náručí. Jako by byla bez života, vedla jej do své komnaty a stále neříkala, co se děje.

XVIII. Agnes omdlela. Když se probrala, nesouvisle křičela, že nechtěla, aby se TO stalo, ani jej (Kristiána) nemiluje, nechce JEHO DÍTĚ. Chtěla, aby ji krysař zabil. Ten byl zmatený. Stalo se to snad tu noc, kdy Kristiána potkal v zahradě? Udělal mu jen tenkrát místo? Bylo by řešením opustit rychle město?

XIX. Matka na Agnes poznala, že se něco děje. Ta ji požádala, aby jí vyprávěla pohádku o sedmihradké zemi, do které se jde v noci propastí. V ní se všem daří, žijí tam jen dobří lidé. Pak se Agnes šla projít.

XX. Agnes skočila do rozbouřené řeky a utopila se. Utišila tak své trápení.

XXI. Matka hledala Agnes všude, i u Kristiána, kterému zrovna těžce onemocněl strýc a dědictví proto bylo na dosah ruky.

XXII. Krysař potkává šílenou matku. Je mu jasné, že je Agnes mrtvá. Rozhodne se, že použije píšťalu proti celému městu.

XXIII. Celé město slyšelo zvuk píšťaly. Tak silně ještě krysař nepískal. Každý si vzpomněl na své hříchy, vrásky, stáří v kontrastu se svým mládím, krásou, dobrými lidmi, o které kdy přišli. Ihned všichni nechali své práce a šli slepě za krysařem. Ve všech těch zašlých srdcích se probouzela touha, něco se rozžehlo. Všichni chtěli jít do sedmihradské země, kde se jim bude žít lépe.

XXIV. Celé město šlo, pouze Sepp zvuk slyšel, ale nepromlouval k němu. Ostatní s úsměvem a otevřenou náručí vítali svou novou budoucnost. I na krysaře měla píšťala vliv, jako by povyrosl, bolest byla slabší, už chtěl být jen s Agnes. Najednou už byl nad propastí sám. I on skočil.

XXV. Sepp prochází prázdným městem, nedochází mu, co právě viděl, ale náhle si vzpomněl na zvuk píšťaly a jde také ven z města k propasti.

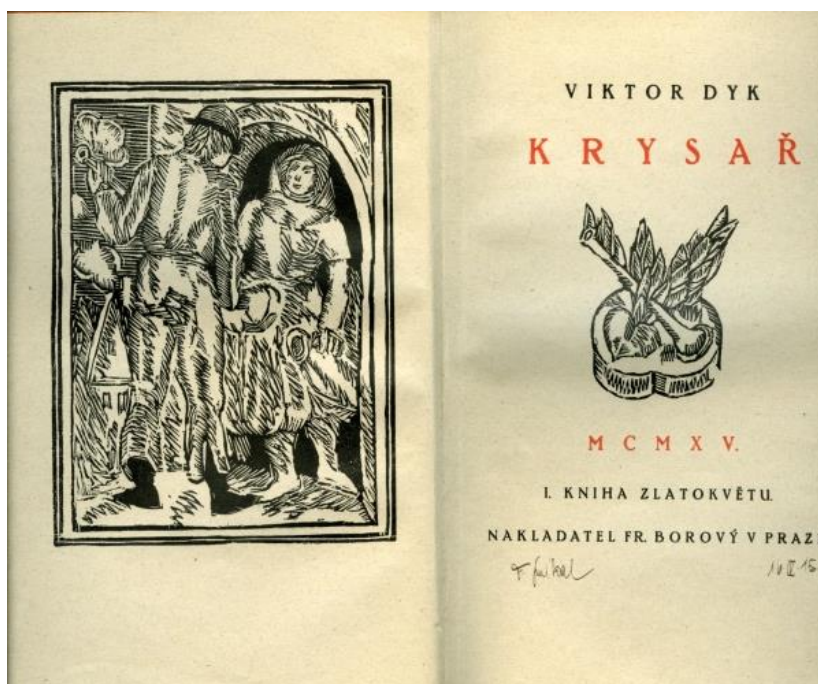
XXVI. Najednou uslyší dětský pláč z jednoho okna. Vejde do domu a najde nemluvně, holčičku v kolébce, jak pláče hlady. Jde i s ní v náručí k propasti, aby vešel do zaslíbené země. Pláč dítěte jej probere. Obrátí se a jde hledat někoho, kdo by dítě nakrmil.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: v rozvržení jednotlivých postav se promítá princip protikladnosti. Na jedné straně se ocitají hammelnští měšťané, lidé charakterově sice rozporní, ale dobře čitelní. Na straně druhé zůstává samotářský krysař, o jehož identitu nevíme nic bližšího. Nedozvíme se ani jméno, ani účel jeho dalšího pobytu ve městě, zbaveného už krys (pravděpodobně je jím Agnes, možná náznak naděje, že je možné se někde usadit). Provokativní tajemnost krysaře je také jedním z argumentů konšelů, kteří mu nechtějí vydat mzdu, dokud neprokáže svou totožnost. Náznakovost postavy (vypravěč nám poskytuje jen její vnější stručný popis) podtrhuje její symbolickou platnost.

Vysvětlení názvu díla: dle hlavní postavy

5. Vliv díla:

Původní pověst o krysaři pochází asi ze 13. st. Jejím historickým jádrem mohla být bitva u Gudemünde, kde padli mladíci z města Hammelnu. Pověst se rychle rozšířila po Evropě a inspirovala například **Johanna Wolfganga Goetha** nebo **Františka Ladislava Čelakovského**. Dykovo dílo inspirovalo i mnoho jiných umělců, bylo brzy zdramatizováno (= *převáděno do divadelní podoby*).

1. vydání Dykova Krysaře z roku 1915, nakladatel František Borový vydal 1200 výtisků s dřevoryty Františka Kysely.

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1853 – tedy v polovině 19. st. V evropských literaturách zrovna odchází **romantismus**, který je postupně nahrazován **realismem**. V české literatuře právě vrcholí období *národního obrození* – tzv. 3. fáze. Celé 19. st. je charakteristické vysokou oblibou poezie.

Národní obrození:

- velké společenské a kulturní hnutí, kdy se český národ hlásí o svá práva.

Fáze národního obrození:

1. obránná = defenzivní – konec 18. st. (**Josef Dobrovský**), cíl: ubránit český jazyk, aby nezanikl, vzkřísit ho, probudit v lidech zájem o českou kulturu
2. útočná = ofenzivní – začátek 19. st. (**Josef Jungmann, František Palacký**), cíl: jazyk se povedlo vzkřísit, teď je potřeba jej prosadit do vědy a umění, je potřeba v Čechách probudit uspané vlastenectví

3. **vrcholná** – doba mezi dvěma revolucemi 1830 – 1848, teprve teď vzniká umělecky kvalitní literatura, hlavní cíl: vyrovnat se kvalitou evropským literaturám, dohnat ztracený čas, kryje se s nástupem realismu, proto autory považujeme často i za **realisty** (**Erben, Němcová, Borovský**).

Evropa prochází velkými změnami. Staré feudální stavovské struktury se mění v moderní občanskou společnost. My jsme stále součástí velké říše Rakouska (později Rakouska – Uherska) v čele s císařem.

Nejvýraznější feudální přežitky byly odstraněny osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.:

- vydání tzv. tolerančního patentu – povolil náboženskou svobodu některým nekatolickým vyznáním, zrušení nevolnictví, zavedení povinné školní docházky,...

2. **Kontext tvorby:**

Karel Jaromír Erben (1811 – 1870) pocházel z písmácké rodiny (= *místní spisovatelé malého významu, díky kterým se ale zachovával český jazyk*). Vystudoval filozofii a práva v Praze, živil se jako vědec, novinář, spisovatel, překladatel, český a slovanský historik.

Kytice je autorovým životním dílem, pracoval na ní téměř 20 let. Dále se věnoval národopisné a sběratelské činnosti. Vydávání děl lidové slovesnosti nakonec jeho vlastní básnickou tvorbu kvantitativně převážilo.

Kdo ještě sbíral a vydával díla lidové slovesnosti: **František Ladislav Čelakovský, Božena Němcová,...**

Z dalších Erbenových děl:

Sto prostonárodních pohádek (např. Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Zlatovláska,...)

3. **Formální stránka:**

Literární žánr: poezie

Literární druh: lyrickoepické dílo (= *literární druh, jehož základem je příběh, dějové vypravování, které je významně doplněno o vyjádření citů, pocitů, nálad, které tvoří důležitou součást díla*)

Literární útvar: **klasická balada** (= *pochmurný děj s lyrickými vložkami, tragický závěr, dramatický spád, mohou se objevit i dialogy postav, v klasické baladě se pod vlivem lidové slovesnosti objevují nadpřirozené jevy a bytosti*)

Kdo ještě tvořil klasickou baladu: **František Ladislav Čelakovský, Jan Neruda,...**

Existuje ještě jiný typ balady? Ano, např. tzv. **francouzská = villonská** (čti vijónská) = *lyrická báseň vždy o 4 slokách, poslední verš každé sloky se stále jako refrén opakuje*. Další významný typ balady: **moderní = sociální** (= *zabývá se společenským postavením chudých, sociálními nerovnostmi*): **Petr Bezruč, Jiří Wolker,...**

Kromě balad sbírka zahrnuje i jiné útvary:

- jednu **pohádku** (= *klasický epický prozaický literární útvar se smyšleným dějem, jehož hrdina zpravidla představuje dobro, poctivost, statečnost a další kladné vlastnosti, mohou se objevovat i nadpřirozené bytosti a předměty, symbolika – např. číselná*) - Zlatý kolovrat – pohádka na námět Boženy Němcové

- místní lidovou pověst (= *klasický epický prozaický literární útvar, smyšlený, ale se skutečným základem – např. se odehrává v existujícím prostředí, vystupují v ní skutečné historické osobnosti apod.*) – Poklad

- legendu (= *literární útvar, jehož námět byl původně vzat v náboženské oblasti*) - Záhořovo lože

Kompozice: původní sestava obsahovala 12 básní, důmyslná kompozice (= *sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla*), v níž zrcadlově protilehlé básně spolu na základě shodných znaků korespondují (první s poslední, druhá s předposlední,...). Př.: úvodní báseň **Kytice** na základě obrazu truchlících sirotků na hrobě své matky převtělené v květ mateřidoušky podává naději lidem milujícím svou vlast, víru v lepší budoucnost podobně jako poslední báseň **Věstkyně**. Podobné spojení nacházíme u básní **Polednice** a **Vodník** s tím rozdílem, že v těchto básních má významnou roli zásah nadpřirozených bytostí. Balady **Poklad** a **Dceřina kletba** obsahují téma mravního narušení vztahu mezi matkou a dítětem, mateřskou vinu. **Svatební košile** a **Vrba** zobrazují přeměnu člověka, v prvním případě mrtvého milence v obživlou mrtvolu, ve druhém případě ženu ve vrbu.

Některé básně vycházely zpočátku jednotlivě v dobových časopisech, nejdříve vyšel Poklad. První vydání vyšlo pod názvem Kytice z pověstí národních. Druhé vydání s názvem Kytice z básní Karla Jaromíra Erbena už obsahovalo i dodatečně přidanou báseň **Lilie**.

Jazyk díla: Básně jsou psány spisovným jazykem s řadou básnických prostředků typických jak pro *lidovou poezii* (výrazný rým, zvukomalba, přirovnání), tak pro umělecký *básnický text* (metafory, personifikace, apostrofy, živé dialogy, názorná popisnost postav – stručná, ale velmi výstižná,...).

Vysvětlení pojmů:

rým – zvuková shoda na koncích veršů (= řádků v básni), nejběžnější typy: střídaný (abab), obkročný (abba), sdružený (aabb) a přerývaný (abca)

zvukomalba – zvukově promyšlené prvky, které mají lahodit čtenářovu/posluchačovu sluchu – např. Na topole podle skal... – nadměrné opakování jemného, zvukově příjemného „l“ + rytmus velmi pravidelný, odpovídající tleskání zeleného mužíka

přirovnání – něco jako něco

metafora – nepojmenuji něco přímo, ale nepřímou, na základě podobnosti s jiným jevem, př. bledá tvář luno (luna přeci nemá tvář, ale měsíc vypadá jako bledý obličej)

personifikace – zosobnění, oživení, věci se přiřkne čistě lidská vlastnost či činnost (z Máje: o lásce šeptal tichý mech – mech nešeptá, jen lidé)

apostrofa – oslovení (Matičko,...)

4. Obsahová stránka:

Sbírka představuje obraz dávných lidových představ a názorů na život. Základní motivy: boj člověka s přírodou, víra v nadpřirozené síly (a lidská bezmocnost), základní vztahy mezi lidmi (neposlušnost, vražda, péče o dítě), zvláště vztah matky a dítěte, motiv viny a trestu, osudu.

Prostředí díla: je popisováno velmi stručně a věcně, většinou jen jedním veršem, je venkovské

Čas díla: neurčitý

Děj: *obsahy jednotlivých básní viz vlastní četba, zde jen nejznámější ze souboru*

Poklad: o Velkém pátku spěchá žena s dítětem do kostela, objeví skálu, která se otvírá jednou za rok a je v ní ukryto veliké bohatství. Vejde dovnitř. Položí dítě na zem a plní šátek poklady. Doběhne s ním domů, vrátí se zpět, dítěti vhodí několik zlaťáků do klína. Opět se vrátí domů, tam se ale všechny zlaťáky promění v kameny a hlínu. Najednou si vzpomene, že tam nechala dítě, ale když se chce potřetí dostat do skály, je vchod uzavřen. Žena propadne zoufalství. Čeká rok a poté se opět vypraví ke skále, kde najde dítě živé a zdravé. Pokladu už si ani nevšimne a utíká s dítětem domů.

Svatební košile: mladá žena se stále modlí za svého milence, který je v cizině už mnoho let. Žádá pannu Marii, aby raději zkrátila její život, než aby ji nechala žít samotnou. Jednou za jasné noci jsou její modlitby vyslyšeny a její milý ji láká ven pod záminkou, že si ji konečně vezme za manželku. Když jdou, její milý si všimne, že s sebou nese modlitební knihy. Přemluví ji, aby je zahodila, protože je prý zpomalují. Ona mu vyhoví a rázem jsou o deset mil dále. Po několika dalších mílích si všimne, že jeho milá má růženec za pasem. Vezme jí ho a rázem jsou o dvacet mil dále. Poté si opět všimne, že má na krku křížek. Křížek jí utrhne, zahodí, a rázem jsou skokem o třicet mil dále. Nakonec dorazí k hřbitovu, její milý je vlastně živoucí mrtvola. Dívka se lekne a lstí ho donutí přelézt hřbitovní zeď a snaží se mu utéci. Když zjistí, že mu neuteče, snaží se schovat v márnici, kde leží umrlec. Její milý ji dostihne a třikrát se snaží přemluvit mrtvého, aby sundal ze dveří závoru. Třikrát se mrtvý probudí, ale ona jej pokaždé uspí modlitbou, a když po třetím usnutí zakokrhá kohout, ví, že jí už mrtvý neublíží. Jen košile, které si s sebou nesla, jsou ráno roztrhané a rozházené po všech hrobech na hřbitově.

Polednice: matka stojí u kamen a vaří pro svého muže oběd. Jejich dítě zlobí a matka mu hrozí, že na ně zavolá polednici. Dítě nedbá jejího varování. Matka to už nevydrží a polednici skutečně zavolá. Ta přijde do chalupy a chce si zlobivé dítě vzít, jeho matka se však o ně bojí a přivine je pevně k sobě. Po chvíli, když polednice nechce odejít, matka upadne do mdlob. Vtom okamžiku přichází otec z práce domů na oběd. Když vidí, co se stalo, matku s obtížemi vzkřísí, ale zjišťují, že dítě matka vlastním objetím udusila.

Zlatý kolovrat: král na lovu v lese zabloudí. Zabuší na dveře chalupy, aby mu dali napít. Král překrásnou dívku požádá o ruku, musí ale nejdřív požádat její nevlastní matku. Král tedy přijíždí podruhé, ohyzdná babizna mu nabídne mu svou vlastní dceru, král odmítne a přikáže jí, aby druhý den na hrad přivedla pravou nevěstu. Nevlastní dceru Doru ale po cestě zabijí, vyloupnou jí oči a usekají „hnáty“, které odnesou s sebou. Vlastní dcera se pak vydává za nevlastní, král si ji vezme, po čase ale odjede do boje. Stařeček najde v lese tělo a vyšle své pachole na hrad, aby vyměnilo useknuté nohy za zlatý kolovrat. Když pachole nohy přinese, pošle je stařeček znovu se zlatou přeslicí, kterou má vyměnit za ruce. Do třetice stařeček pošle pachole do hradu se zlatým kuželem, který má vyměnit za oči. Poté Doru zase složí a ožíví ji živou vodou. Král se vrací z války a ptá se své ženy, zda dodržela jeho přání a předla. Žena mu předvádí zlatý kolovrat, který ale svým vrčením prozradí pravdu. Král Doru nalezne a vezme si ji za ženu, zatímco jak matku, tak sestru nechá velmi krutě potrestat: dá jim vyloupnout oči a usekat končetiny. Zlatý kolovrat zmizí.

Vodník: sedí na vrbě u jezera a šije si svatební oblečení. Mezitím se mladá dívka z nedaleké víscky rozhodne, že si v jezeře vypere prádlo. Její matka ale měla zlý sen, a proto ji nechce pustit. Dcera přesto jde prát. Jenže jakmile namočí první kus prádla, stáhne ji voda pod hladinu. Od té chvíle žije s vodníkem a porodí mu dokonce i dítě. Po nějaké době se jí zasteskne po matce a chce ji navštívit. Vodník je zásadně proti, ale po dlouhém přesvědčování a po mnoha

podmínkách přece jen může jít. Když se od matky nevrací, vodník si pro ni jde. Matka ji ovšem nechce vydat a vodníkovi neotevře. Ten zkouší všemožné výmluvy, jen aby se mu manželka vrátila. A když na poslední výzvu obě ženy odpoví, aby dítě přinesl do chalupy, dítě skutečně přinese, ale hodí ho na práh s oddělenou hlavičkou od zbytku malého tělíčka.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: hrdinové nepředstavují romanticky rozpolcené jedince bouřící se proti světu, společnosti a životu (znak odcházejícího romantismu značící nástup realismu). Smířlivě přijímají svůj osud, ať je dobrý nebo špatný. Za své prohřešky, úmyslné i neúmyslné, jsou posuzováni dle mravních zákonů. Vinu vždy následuje trest, který postavy pokorně snášejí.

Důležitou roli v díle zaujímají ženské hrdinky, které jsou zastoupeny ve všech skladbách kromě Záhořova lože. V Erbenově pojetí plní především poslání matky. Ve většině balad se autor zamýšlí nad mateřskou láskou, její velikostí i úskalími.

Pro postavy a jejich příběhy není rozhodující prostředí ani čas.

Vysvětlení názvu díla: odkaz k první básni díla + kytice z básní = různé části spojené v jeden celek

5. Vliv díla:

To, že autor napsal dílo dodnes živé a aktuální, dokládá řada literárních i mimoliterárních zpracování na divadelních jevištích, v animované podobě (komiks), ve filmu či v hudebním a ve výtvarném umění.

V 70. letech 20. st. byla Kytice úspěšně zdramatizována **Jiřím Suchým** z divadla **Semafor** (= *Sedm malých forem – hrálo se tam, zpívalo, tančilo, pantomima,...*).

Roku 2000 vznikla její filmová adaptace prostřednictvím kameramana, spoluscénaristy a režiséra **F. A. Brabce**. Na filmové pláno převedl sedm vypjatých příběhů za použití originální výtvarné stylizace. Vedle strhující vizuální (= *obrazové*) složky patří mezi další dominanty tohoto filmu i hudba J. Jiráska. Film byl oceněn třemi cenami Český lev za kameru, hudbu a zvuk.

• Photo © Česká televize

Herečky Linda Rybová a Jana Švandová v rolích dcery a matky v básni Vodník.

Christiane F.: My děti ze stanice ZOO

(autoři Kai Hermann a Hoerst Rieck)

1. Kontext doby:

Kniha z roku 1978 – období, kdy se i do literatury dostávají dříve tabuizovaná témata (= témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřipustná). Svým zaměřením a masovým rozšířením nemá ve své době konkurenci.

2. Kontext tvorby:

Tato kniha je svým způsobem velmi specifická. Jedná se o zachycení výpovědi narkomanky Christiane, **není však autorkou knihy**. Je jen její hlavní postavou. Autory jsou ve

skutečnosti dva novináři, **Kai Hermann** a **Hoerst Rieck**. Oba zkušené spolupracovníci významných světových novin (Time, Star,...), autoři několika filmových scénářů. Vydání knihy z nich ve své době udělalo mediální hvězdy. Žádným svým dalším počinem již nepřekonali úspěch této své knihy.

Necht' si každý udělá obrázek o autentičnosti výpovědí, my ke knize musíme přistupovat s odstupem jen jako k uměleckému dílu!

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: reportážní záznam, deníková forma

Kompozice: autoři průběžně prokládají samotné výpovědi dívky Christiane výpověďmi jiných osob a informacemi o hlavní postavě. Chtějí těmito důkazy zvýšit autentičnost vyprávěného příběhu. Kompozice (= *sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla*) je tedy následující:

1. Část ze spisu žákyně Christiane F. – je obžalovaná z držení a konzumace omamných látek, z prostituce.

2. Rozsudek: přečin – získávání omamných látek, jejich přechovávání (spis ji popisuje jako nadprůměrně inteligentní).

3. V ich-formě (= *vyprávění v 1. osobě*): v šesti letech hrdinky se rodina stěhuje ze statku do Berlína, nadšení rychle opadlo – malý byt, starý nábytek, panelové sídliště zapáchající močí, bez možnosti hraní, bez zeleně. Ona byla za tu hloupou malou z vesnice, ostatní ji šikanovali. Doma měla hodně zvířat (i milovanou dogu).

Otec byl nezaměstnaný, stále častěji dostával záchvaty vzteku. Úspěšně podnikat v oblasti seznamovací kanceláře se mu nepodařilo. Děti byly často zmláceny pro maličkosti.

Matka se otce bála, opíjel se, utrácel její peníze (jediná pracovala). Teprve v dospělosti Christiane pochopila: otec v životě nic nedokázal, byl nešťastný, proto se vybíjel na bezbranných členech rodiny. Přátelé dokonce nesměli vědět, že je ženatý a má děti (styděl se za svou neschopnost).

Dívka brzy přišla na to, jak na sídlišti přežít: prosadit se, být drzá, šikanovat, aby se jí ostatní děti bály.

V deseti letech začala krást v obchodech. Nudila se na nevybaveném sídlišti, vyváděla lumpárny.

Po dalším otcově výstupu (bil dcery i matku, kterou chtěl utopit ve vaně) se matka rozvedla, našla si mladšího přítele **Klausa**. Christiane ho vnímala jako překážku mezi ní a matkou. Stále neměli peníze.

Dívka už ve dvanácti letech nosila podpatky, líčení, vyzývavé oblečení, matka na ni neměla čas, odcizili se. Sestra se přestěhovala zpět k otci.

Ani v nové škole se o problematickou žákyni nikdo nestaral, neschopní učitelé byli neteční, nezajímali se o žáky a jejich problémy. Christiane zaujala spolužačka **Kessi** – kouří, pije, má staršího krásného přítele, od ní se naučila chodit za školu, navštěvovali spolu hudební klub. Přidali se k partě starších, kouřili hašiš, brali LSD (Ch. bylo 12 let!), brzy přišly první milostné zážitky. Konečně cítila, že někam patří. Byla opilá každý den, rodiče nic netušili.

4. Zpověď Christianiny matky: krátká vzpomínka na život, vyčítá si, že se o závislosti dcery nedozvěděla dřív.

5. V ich-formě: Christiane si našla novou partu, každý den byla na drogách. Ve třinácti letech poprvé na koncertě vyzkoušela heroin.

6. Zpráva faráře pro práci s mládeží: zpráva o stavu místní mládeže, o masovém rozšíření lehkých i tvrdých drog, problém vidí ve špatné sociální situaci rodin, v nezaměstnanosti, mládež nemá na přeplněných sídlištích možnost vyžití.

7. V ich-formě: Christiane propadá drogám stále víc, heroin si píchá několikrát denně, krade, ze špinavé jehly dostala svou první žloutenku. Její přítel **Detlef** se začal prodávat na **stanici ZOO**, ale nestačil vydělávat na spotřebu obou, prostituovat začala tedy i Christiane. Oba byli agresivní, vyzábli, neschopní cokoli pozřít – nesli znaky těžké závislosti. Teprve pak na to přišla matka, donutila je k domácímu odvykání, ale po měsíci už oba zase naplno fetovali.

8. Zpověď Christianiny matky: uvědomuje si, jak byla naivní, dává úřadům i lékařům za vinu, že jí neuměli pomoci, cítila bezmoc, když ji všude s lítostí odmítli s tím, že pro děti neexistuje žádné státní odvykací zařízení.

9. V ich-formě: Christiane začínají na předávkování umírat přátelé, sama nemá závislost pod kontrolou. Je „čistá“ během prázdnin na venkově, ale když přijede zpět, dozví se o smrti dalšího z přátel, hned začne zase brát tvrdé drogy. Už si ani nemůže vybírat zákazníky, potřebuje jich co nejvíce. Policie ji „sebrala“ už třikrát, jako mladistvou ji zase pustili.

10. Vrchní kriminální policejní rada: zpráva o vzrůstajícím počtu narkomanů v Berlíně a o bezmocnosti policie.

11. Referentka pro toxikomanii: zpráva z výsledků Christiane, policie má jediný cíl: vysledovat a zatknout prodejce a výrobce, samotní narkomani ji nezajímají.

12. V ich-formě: Christiane si uvědomuje, že má jen 2 možnosti: předávkování nebo odvyknutí. Dobrovolně nastupuje do placeného nestátního zařízení. I z něj brzy utíká a matka ji odepisuje jako ztracený případ (už ví vše i o její prostituci). Dívka se stěhuje k otci, i jeho podvádí, hraje hodnou, ale stále utíká a bere drogy.

13. Psycholog: zpráva o masovém rozšíření tvrdých drog mezi děti, bezvýchodnost řešení drogové situace.

14. V ich-formě: Christiane opět dobrovolně nastupuje do léčebny, tam ji ale vůbec neléčí – nevěděli jak. Opět utíká. Po 7. neúspěšném odvykání se rozhodne pro sebevraždu, předávkuje se („zlatá rána“), ale přežívá i to. S Detlefm začala drogy i prodávat. Opět ji zatkla policie. Matka ji odváží k příbuzným, alespoň dokončuje základní školu. Našla si nové přátelé. Drogy užívá „jen“ lehké.

15. Doslov – po 20 letech: Detlef je po propuštění z vězení „čistý“, má novou přítelkyni a práci. Christiane nedokončila ani učiliště, peníze z úspěšné knihy ji vrátily zpět k drogám, zažila několik lásek, pak se jí narodil syn, přítel ji opustil. Pokračuje v protidrogovém programu.

Jazyk díla: řeč Ch. je nespisovná, hovorová, odpovídající věku a vzdělání, autentičnost zvyšuje i použitý slang

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Berlín

Čas díla: autorčina současnost (70. léta)

Děj: viz výše

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Christiane: inteligentní, v knize je pojata jako šikovná perspektivní dívka, která díky okolnostem začala brát ve dvanácti letech drogy, využívá svého dívčího vzhledu, aby měla více zákazníků, citově nevyrovnaná, v knize nikdy nezazní její plné jméno Christiane Vera Felscherinow, ani jména jejích kamarádek či rodičů (důvodem byla ochrana jejich totožnosti při vydání knihy)

Vysvětlení názvu díla: stanice byla místem, kam Christiane chodila s ostatními prostituovat

5. Vliv díla:

Roku 1978, ve věku šestnácti let, vypovídá Christiane F. v jednom procesu jako svědkyně. Její výpověď zaujala dva reportéry, kteří chtějí interview. Z dvou hodin vyprávění se staly dva měsíce a posléze autobiografické dílo, které v jistém slova smyslu zvrátilo tehdejší názory západoněmecké společnosti na mladistvé, kteří jsou závislí na drogách. Ze seriálu časopisu se stala kniha, která byla později zfilmována. Christiane měla na této knize zájem, protože stejně jako všichni narkomani si přála, aby už konečně bylo prolomeno mlčení o drogové závislosti dospívajících. Všichni členové narkomanské party, kteří dosud žijí, tuto knihu podpořili.

Rozbory této knihy se vesměs zabývají obsahovou stránkou díla, málokdo se však pozastavil nad tím, že se jedná jen o přepis výpovědi dívky, její matky a přátel, o kterých se ve skutečnosti příliš mnoho neví.

Kniha vyvolala obrovský ohlas, byla okamžitě přeložena do mnoha jazyků.

V české literatuře se tématem drog zabývá např. úspěšný román **Memento** spisovatele a publicisty **Radka Johna**. I u nás se před revolucí sice o závislých vědělo, ale nemluvilo. I toto dílo chtělo především informovat, ukázat problém, probudit zájem veřejnosti i nečinných úřadů.

Karel Havlíček Borovský: Král Lávra

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1870 – tedy ve druhé polovině 19. st. V evropských literaturách zrovna nastoupil **realismus**. V české literatuře právě vrcholí období *národního obrození* – tzv. 3. fáze. Celé 19. st. je charakteristické vysokou oblibou poezie.

Národní obrození:

- velké společenské a kulturní hnutí, kdy se český národ hlásí o svá práva.

Fáze národního obrození:

1. obránná = defenzivní – konec 18. st. (**Josef Dobrovský**), cíl: ubránit český jazyk, aby nezanikl, vzkřísit ho, probudit v lidech zájem o českou kulturu
2. útočná = ofenzivní – začátek 19. st. (**Josef Jungmann, František Palacký**), cíl: jazyk se povedlo vzkřísit, teď je potřeba jej prosadit do vědy a umění, je potřeba v Čechách probudit uspané vlastenectví
3. vrcholná – doba mezi dvěma revolucemi 1830 – 1848, teprve teď vzniká umělecky kvalitní literatura, hlavní cíl: vyrovnat se kvalitou evropským literaturám, dohnat ztracený čas, kryje se s nástupem realismu, proto autory považujeme i za **realisty (Erben, Němcová, Borovský)**.

Evropa prochází velkými změnami. Staré feudální stavovské struktury se mění v moderní občanskou společnost. My jsme stále součástí velké říše, Rakouska (později Rakouska – Uherska) v čele s císařem.

Nejvýraznější feudální přežitky byly odstraněny osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.:

- vydání tzv. tolerančního patentu – povolil náboženskou svobodu některým nekatolickým vyznáním, zrušení nevolnictví, zavedení povinné školní docházky,...

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*

- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se

- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co nejobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)

- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským

- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti*),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (čti *onoré d balzak*): **Otec Goriot, Ztracené iluze**,...

Guy de Maupassant (čti *gý d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield**,...

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše**,...

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: **Zločin a trest**,...

Čechy:

Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

2. Kontext tvorby:

Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856) - narozen jako Karel Havlíček v Borové u Příbyslavi v rodině zámožného kupce, i když se v rodině mluvilo německy, němčinu za svůj rodný jazyk nepovažoval, studoval na gymnáziu v Německém Brodě, poté kněžský seminář v Praze – kněz může působit na své posluchače a jeho ovlivňovat jeho názory (pro své názory ale vyloučen).

Za zásadní považujeme jeho pobyt v Rusku, kde působil jako vychovatel (**Obrazy z Rus** – kritika carské samovlády). 1848 zvolen poslancem říšského sněmu (tehdejší parlament), později se však svého mandátu vzdal, nabyl dojmu, že bude národu prospěšnější jako spisovatel a novinář. Po revoluci 1848 pronásledován za své politické protirakouské názory, odsouzen k vyhnanství do Tyrolských Alp (Brixen), kde vznikala jeho nejznámější díla.

Po návratu domů brzy umírá na plicní chorobu. Jeho pohřeb se stal národní manifestací kontrolovanou policií (odvážná Božena Němcová mu pokládá na hrob trnovou korunu).

DÍLO:

1. publicistika – novinářská práce: např. Pražské noviny, Národní noviny – zastaveny cenzurou
2. literární kritika – významný literární kritik (nově vznikající věda), usiloval o umění především pravdivé, hodnotné, nejen o sledování vlasteneckých cílů
3. překlady – především z ruské literatury
4. básník, satirik, epigramatik

Epigramy – krátké, satirické, útočné básně s pointou, napadá nepokrokovost katolické církve, přebujelou státní byrokracii, nezdravý vývoj v české společnosti,...

Znaky: lidovost, jednoduchá forma popěvku, modlitby, nápisu, jednoduchý rým, přístupný jazyk, hovorovost, společenská, chytlavá témata.

Vrchol tvorby tvoří 3 satiry (= *ironie, zesměšnění*):

Tyrolské elegie – inspirované vlastními zážitky, tématem je zatčení, násilná deportace do Brixenu, život ve vyhnanství, propojení osobní i národní tragédie (nesvoboda obou).

Křest sv. Vladimíra – kritika církve a absolutismu jako nevyhovujícího způsobu vlády, pro oklamání cenzury děj zasadil do ruské historie: car Vladimír má boha Peruna za svého sluhu, chce jeho zahřměním ušetřit na slavnostní dělostřelbě při oslavě svého svátku, Perun odmítá sloužit, proto je zatčen a odsouzen k smrti. Potíže pak nepřestávají, hledá se nový bůh, aby udržel lid v poslušnosti, je proto vypsán konkurs.

Král Lávra

3. Formální stránka:

Literární žánr: poezie

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: satirická skladba

Kompozice: písňová podoba (jednoduchý rým, čtyřveršová sloka), lidovost, bez složitých struktur, využívá jednoduchý, přístupný humor

Jazyk díla: přibližuje dílo k lidovému, obyčejnému čtenáři, je prostý, bohatý na hovorová, expresivně zabarvená slova

4. **Obsahová stránka:**

Prostředí díla: zdánlivě cizí svět – Irsko (= Čechy za rakouské nadvlády)

Čas díla: neurčený, opět se snadno domyslíme, že se jedná o autorovu současnost, kdy Čechy trpěly pod nadvládou cizího národa

Děj: parafráze veršované pohádky irského původu o králi s oslíma ušima, popř. příběh inspirovaný králem Midasem. Záměrem jsou narážky na dobovou situaci, omezenost, tupost a zlobu panovníka. **Král** není zlý, ale má divný zvyk: holit a stříhat se dává jen jednou ročně a hned nechá holiče popravít, aby neprozradil jeho tajemství. Za mladého holiče **Kukulína** prosí **matka** o milost. Za slib, že tajemství nevyzradí, se Kukulín stává dvorním královským holičem a jeho život je ušetřen. Tajemství ho tíží, pošeptá je do vrby, ta však tajemství prozradí, když basista cestou na hrad ztratí kolíček a náhradní vyřeže právě z oné vrby. Basa potom hraje píseň o králi s oslíma ušima. Přesto měl lid dál krále rád i s jeho „ozdobou“.

Šťastný konec je parodií (= *zesměšněním*) na historii o hodných panovnicích. V podtextu: úděl pronásledovaného novináře (kdo odhaluje tajemství, je stíhán).

Satiry jsou výrazem odporu proti jakémukoli násilí a útlaku.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Král Lávrá: dobrotivý i krutý, „omezený hlupák“ – nelítostné, brutální činy (asociace s vladařem Ferdinandem Dobrotivým na císařském trůnu)

Kukulín: mladičkový holič, bojácný, upovídaný, neschopný udržet tajemství

5. **Vliv díla:**

Autor vytvořil typ české, politicky mířené satiry plně situační a jazykové komiky. Skladba se po svém vydání těšila tak velké oblibě, že řada jednotlivých složek zlidověla. Kniha se dočkala mnoha dalších vydání nejen v Čechách (známé např. vydání s ilustracemi Josefa Lady z roku 1949). V roce 1950 dokonce vnikla loutková verze příběhu.

Pozn.: Havlíčkova deportace do Brixenu dala podnět k vytvoření českého mýtu Havlíčka jako mučedníka, který byl neustále sledován a fyzicky týrán. Ve skutečnosti se měl v Alpách „poměrně“ dobře (v rámci možností horského hotelu), po čas pobytu u sebe měl i svou rodinu. Strádal především psychicky z odloučení od rodné země.

Přebal knihy Král Lávra z roku 1997 s ilustracemi Josefa Lada vydané Krajským kom. vydavatelstvím v Jihlavě v nákladu 3300 výtisků.

Muzikanti v loutkovém filmu Karla Zemana z roku 1950.

Ernest Hemingway: Stařec a moře

1. Kontext doby:

1. pol. 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Autora řadíme k tzv. **ztracené generaci** – američtí autoři (pozn. *Erich Maria Remarque byl Němec*), kteří během války ztratili své ideály, iluze, mnohdy do ní narukovali dobrovolně, nezažili nic kromě studií

a zabíjení, po válce se nemají kam vrátit, nejsou stejní jako před odchodem, nemají, kde navázat. V úvodu knihy *Na západní frontě klid* se objevuje motto ztracené generace: „*Tato kniha nechce být ani obžalobou ani vyznáním, chce se jen pokusit vydat svědectví o generaci zničené válkou, i když unikla jejím granátům.*“

Z významných světových autorů se ke ztracené generaci řadí např.:

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid, Tři kamarádi, Černý obelisk,...

John Steinbeck: Hrozny hněvu, O myších a lidech,...

2. Kontext tvorby:

Ernest Hemingway (1899 – 1961) - americký prozaik a publicista. Vyrůstal v rodině lékaře, který vlastním příkladem a nadšením záhy v synovi vzbudil lásku k přírodě, lovu a sportu. Už během studia na střední škole se pokoušel o verše, povídkové črty a sloupky do novin. Po absolvování školy se stal novinovým reportérem.

Hned po vypuknutí 1. světové války odjel do Itálie, kde vstoupil jako dobrovolník do ambulantních sborů Červeného kříže. Zde byl těžce raněn. Jako reportér se zúčastnil španělské občanské války. Po 2. světové válce pokračoval jako zahraniční zpravodaj, dopisovatel.

Stále více se věnoval literatuře. Stal se členem skupiny amerických intelektuálů – ztracené generace. Jeho zkušenosti, mnohdy trpké a bolestné, ho nutí zahloubávat se nad motivy lidské statečnosti a nezdolnosti.

Ovlivněn válkou vyhledával Hemingway nebezpečí, měl zálibu v nebezpečných sportech a lovu. Ve svých dílech své hrdiny stavěl do nebezpečných situací, kde pak prokazovali čest a odvahu. Tak hledal pravdu o člověku v mezní situaci. Je nositelem Pulitzerovy ceny (1953) a Nobelovy ceny za literaturu z roku 1954 (tu získal za své dílo **Stařec a moře**), kterou však nemohl převzít kvůli zraněním způsobeným předešlou leteckou nehodou.

Poslední roky života strávil na Kubě. Roku 1961 se zastřelil, někdy je jeho smrt vysvětlována jako nehoda při čištění hlavně, jeho přátelé se však shodli na tom, že pravděpodobně spáchal sebevraždu, neboť trpěl depresemi.

DÍLO:

Většina děl Ernesta Hemingwaye byla inspirována osobními zážitky, styl jeho psaní je úsečný, díla nemají citové zabarvení. Postavami jeho románů, povídek a novel jsou často muži, kteří vedou nebezpečný způsob života (vojáci, rybáři, lovci, toreadoři,...). V některých svých dílech vystupuje pod pseudonymem Nick Adams. Často se objevují autobiografické prvky (= *autor čerpá z vlastních životních zkušeností*):

Sbohem armádo, Komu zvoní hrana, Muži bez žen,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: chronologický postup (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), novela není členěna do kapitol. Děj směřuje přes pozvolný úvod a jednoduchou zápletku k hlavnímu tématu, tzn. k souboji s rybou a žraloky, kde autor rozvíjí hlavní myšlenku díla. Umělecká síla tkví právě v prostotě zpracování.

Typ vypravěče: er-forma (vyprávění ve 3. osobě)

Jazyk díla: spisovný, k oživení děje a obrazu prostředí jsou v překladu ponechány španělské výrazy, převažují monology starce a krátké věty. Autor používá metafory, přirovnání, personifikaci atd.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: nejmenovaná kubánská vesnice poblíž Havany; chatrč starce, loďka na moři

Čas díla: nejspíše 40. léta 20. st.

Děj: starého rybáře **Santiago** už celých 84 dní provází smůla. Nepovedlo se mu chytit žádnou větší rybu. Kvůli jeho neúspěchům na moři ho navíc musel opustit jeho mladý přítel, chlapec **Manolin**, jemuž otec poručil jezdit rybařit s úspěšnějšími rybáři. Jednoho dne se Santiago rozhodne, že zkusí štěstí a vypluje dál na širé moře, kde bude mít větší šanci na dobrý úlovek. Až do úsvitu žene loďku směrem od pobřeží, dokud i nejbližší čluny kolegů nevidí jako malé tečky na obzoru. Teprve poté ponoří do hlubin návnady, kterých se však kromě malého tuňáka žádná ryba ani nedotkne.

Stařec už ztrácí naději, když vtom se na jednu udici chytne ryba takovou silou, že málem chatrnou loďku překotí. Zkušený rybář hned pozná, že jde o obrovskou rybu, kterou nejde zabít jednoduše – naváže tedy na udici záložní kotouče šňůry a čeká, až se ryba, která usilovně táhne loďku směrem od pobřeží, unaví, aby ji mohl harpunovat. Protože nemůže přivázat šňůru k loďce, aby se nepřetrhla, začíná být Santiago, který šňůru drží svými zjizvenými rukama, po pár hodinách unavený a vysílený. Když začíná padat tma, marlin, velká mečounovitá ryba, stále táhne stejnou rychlostí a stařec začíná pomalu upadat do mdlob. Sní tedy tuňáka, kterého chytil předtím, a doplní síly vodou, které ale nemá nazbyt.

Souboj starce a ryby pokračuje až do rána a i další den. Ani tak velká ryba ale nemůže táhnout loďku věčně, a tak když začne pod loďkou kroužit a snaží se zbavit háku, svítne konečně starci naděje. Po dlouhém a vysilujícím boji se starci konečně podaří rybu zabít harpunou, a když vidí její ohromné rozměry, je mu ihned jasné, že jde o největší rybu, jakou ve svém životě chytil. Právě kvůli jejím rozměrům a hmotnosti však nemůže rybu naložit na loďku, a tak ji přiváže k boku, nastaví plachtu a vyrazí směrem, ve kterém doufá svůj domov, Havanu.

Stařec má konečně příležitost si odpočinout, ale ne nadlouho – po pár hodinách zaútočí na Santiagovu rybu žraloci, kteří jsou přivábeni vůni krve. Stařec se ale nevzdává a oba žraloky, kterým se podaří velkou část ryby ukousnout, zabije harpunou. Už v tu chvíli je mu ale jasné, že to nebyli poslední žraloci, které potkal. A má pravdu, po několika hodinách se mrtvá ryba opět stane terčem útoku žraloků, které se starci opět povede zabít, avšak při útoku ztratí svou harpunu. Nemíní se však vzdát, a tak k pádlu přiváže nůž a očekává útok dalších predátorů. Ten přijde po chvíli a Santiago svou rybu, z níž už polovinu sežrali žraloci, usilovně brání. Nůž však není stavěný na prolamování žraločích lebek, a tak se rychle zlomí a stařec je najednou bezmocný. Další žraloky se snaží umlátit kyjem, jež má na usmrcování ulovených ryb, ale je to

jako boj proti větrným mlýnům – žralokům starcovy zoufalé údery nepůsobí žádnou bolest a z ryby ohlodají poslední kousky masa.

Santiago konečně dorazí do noční Havany, ale pouze s kostrou obrovské ryby. Dobelhá se do své chatrče, kde okamžitě upadne do hlubokého spánku, ze kterého ho probere až Manolino, který o něj měl strach. Chlapec brečí, zatímco mu stařec vypráví příběh uplynulých tří dnů. Kolem starcovy loďky se zatím shromáždí dav, který obdivuje kostru obrovské ryby, která se povaluje na pláži.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

stařec Santiago: jedna z charakteristických hemingwayovských postav, typ samotáře odloučeného od společnosti, odvážný kubánský rybář s pevnou vůlí. Smysl života vidí v rybaření, je velmi vytrvalý, ovládá schopnost přetřpět každodenní stereotyp. Santiago je sice starý, zato velmi silný člověk, se svým velkým úlovkem se jakýmsi způsobem ztotožňuje. Stařec sám sebe charakterizuje jako podivného, protože i když už je velmi starý, jeho oči mají stále zvláštní jiskru veselosti.

chlapec Manolin: starcův nejbližší přítel, jezdí s ním rybařit, pomáhá mu a stará se o něj, hodný, ochotný, citlivý, obětavý, starce má rád

5. Vliv díla:

Tato novela byla původně publikována v časopise Life, zaznamenala velký ohlas a rázem byla zařazena mezi autorova vrcholná díla. První dva dny se prodalo přes 5,2 milionu výtisků. Hluboce dojemný příběh o starém rybáři je chápán jako epická metafora o životě. Její podstatou však není skeptické přesvědčení o marnivosti všeho počínání, jak by mohlo naznačovat prvoplánové čtení závěru novely. Ve skutečnosti jde o oslavu síly, schopnosti maximálního vzepětí, o oslavu lidské statečnosti. Boj s překážkami se ukazuje být důležitější hodnotou než jejich případné překonání, ovšem za důležitého předpokladu, že tento souboj byl veden čestně a s plným nasazením.

Hemingwayův osobitý styl měl řadu více či méně úspěšných napodobitelů, ale i skutečných pokračovatelů. Hemingwayova úsečnost a náznakovost ovlivnily např. dílo **Josefa Škvoreckého**, který pracoval s hemingwayovskou metodou „nic neříkajících“, zdánlivě banálních dialogů. Stopy zanechala i v rané tvorbě **Arnošta Lustiga** a mnohých jiných.

Hemingway byl mistrem především krátkých prozaických útvarů, jeho úsporný styl se stal pojmem v moderní světové literatuře.

Bohumil Hrabal: Postřižiny

1. Kontext doby:

Dílo spadlo do světla světa roku 1976. Spadá tedy dobou svého vzniku do **4.** období české literatury 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje roky **1968** (v srpnu okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy = *vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku*, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = *státnímu úřednímu*

dohledu nad kulturou) až **1989** (Sametová revoluce – konec režimu, vznik demokratického státu, uvolnění, svoboda,...).

Literaturu tohoto období dělíme do 3 skupin: exilová (= vycházející v zahraničí, u nás vydávaná až po roce 1989), samizdatová (= kopírována vlastním nákladem – kopie na psacím stroji jen pro nejbližší, zakázaní autoři) a oficiální (úředně schválená – sem patří i O. Pavel).

2. Kontext tvorby:

Bohumil Hrabal (1914 – 1997) - významný představitel oficiální literatury a světově uznávaný prozaik. Narodil se jako nemanželský syn Marie Kiliánové. Pozdější manžel Marie, František Hrabal (správce pivovaru v Nymburku) Bohumila adoptoval.

Střední školu zakončil roku 1935 dodatečnou maturitou na reálném Gymnáziu v Českém Brodě. Studoval právnickou fakultu, kde vznikly jeho první básnické pokusy. Při zavření vysokých škol v době 2. světové války vystřídal různá zaměstnání. Pracoval jako písař, úředník, traťový dělník, výpravčí, skladník, pojišťovací agent, obchodní cestující, nějakou dobu prodával dokonce ohňostroje a bengálské ohně, dále působil v kladenských ocelárnách, kde utrpěl těžký úraz. Vysokou školu dokončil, ale kariéru právníka se vzdal.

Literatuře se začal profesionálně věnovat až v roce 1963, kdy vydal svoji první knihu. Získal mnoho ocenění u nás i v zahraničí.

Zemřel 3. února 1997 pádem z pátého patra ortopedické kliniky nemocnice Na Bulovce, údajně nešťastnou náhodou, když krmil holuby.

DÍLO:

Hrabalova tvorba vychází z úžasné vlastnosti umět věci pozorovat. Být němým divákem dění kolem sebe, které pak přenáší na papír. Považuje se za svědka doby, nikdy ne za špatné svědomí doby. Jako začínající autor se za svá díla styděl a vydával je za cizí. Až mnohem později získal onu sebejistotu v psaní. V jeho díle je jasný prvek autobiografičnosti, protože hojně čerpal z autentických životních zkušeností, které s nevšední uměleckou imaginací a fantazií transformoval do svébytné grotesknosti, nadsázky a komična, někdy poznamenaných i skepsí a černým humorem.

Hrabal hodně vzpomíná na své dětství, kdy jezdil s otcem po hostincích. Miloval to a jeho láska k hostincům a alkoholu mu zůstala navždy. Zde čerpal inspiraci pro své povídky. Sám o sobě vyprávěl, že vždy po prvním pivu začal společnost bavit svými příběhy, které křičel po celé hospodě, protože chtěl, aby je slyšeli všichni.

Z jeho nejznámějších děl např.: **Perlička na dně, Pábitelé, Ostře sledované vlaky, Slavnosti sněženek, Příliš hlučná samota, Postřižiny** a další.

Nová postava v literatuře: pábitel = postava z okraje společnosti nabitá událostmi, které vypravuje všem okolo. Pábiteli nazýval osobité vypravěče zvláštním způsobem milující život, kteří se navenek zdají ohroublí; v jejich vyprávění (pábení) jsou ale prvky poetismu i surrealismu; sám Hrabal byl svého druhu pábitel.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: novela je rozčleněna do kapitol, které jsou označeny arabskými číslicemi, nemají žádný nadpis

Typ vyprávěče: ich-forma (= vyprávění Maryšky v 1. osobě)

Jazyk a styl díla: košatější a obraznější, proud řeči pozvolný a klidný. Děj není až tak podstatný, důležité jsou obrazy, jednotlivé postavy a situace, do kterých se postavy dostávají. Hrabal se dopracoval ke stylu plného násobných, často synonymických přívlastků, návratných motivů, nadměrných souřadících spojek a monotónního opakování oblíbených slov či obrátů. Z celého díla dýchá pohoda, klid, idyla, ale zároveň jakýsi smutek, melancholie, ztráta něčeho, co se už nikdy nevrátí a z čeho zbydou jen vzpomínky.

Autor používá v díle detailní popisy, metodu volných asociací a proud volných myšlenek. Objevuje se volná návaznost epizod, nespisovná čeština, hovorový jazyk, nářečí, slang.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Nymburk, maloměsto, atmosféra městského pivovaru

Čas díla: první republika, počátek 20. let 20. st.

Děj: hlavní hrdinkou mozaiky humorně laděných událostí je **Maryša**, krásná manželka správce pivovaru, je velmi sebejistá a energická žena, kterou mají v okolí všichni rádi. Jednou pořádá Maryša zabijačku a pozve na ni celou správní radu pivovaru, které je odpovědný její manžel – **Francin**. Ten zabijačky nesnáší a má nejraději jen bílou kávu a chleba. Jeho žena je však pravým opakem, ráda pije pivo a jí maso. Její libůstkou je projíždět se na kole a ukazovat všem své dlouhé vlasy. O ty jí pečuje kadeřník **Bód'a**.

Jednoho dne navštíví pivovar Francinův bratr **Pepin**, povoláním švec. Je krutě upřímný a říká vše velmi nahlas, takže je jej všude slyšet. Maryša si Pepina oblíbí a užívá si s ním legrace. Naopak Francin jej nemá rád, protože se stává obětí jeho kousků.

Jednou se stane, že Pepinova hlasitá zábava přeruší důležité jednání správní rady a utrápený Francin přiběhne a okřikne ho. Francin si sedne na židli, na které bylo ševcovské lepidlo. Členové rady mu pomáhají se odlepit tak vehementně, až se také přilepí a jednání musí být přerušeno. Jindy je zase Pepin s Maryšou v zahradě a na kusu klacku jí hlučně vysvětluje, kolik částí má vojenská puška. Opět přiběhne z kanceláře rozčílený Francin a pošle je hrát si jinam, třeba na komín, což oba s radostí doslovně splní. Dolů je dostanou až přivolaní hasiči, ale výhled si oba náramně užívají.

Do města se dostane technická novinka – rádio. Maryšce se zvláště líbí, že rádio zkrátí vzdálenost mezi jejím městečkem a Prahou. Myšlenka zkracování se jí zalíbí natolik, že se rozhodne si zkrátit sukni až ke kolenům. Obětí zkracování je i její pes, kterému zkrátí ocásek. Spolu s Pepinem zkrátí i nohy židle.

Francin přiváží pravidelně z Prahy Maryše různé dárky. Když jí jednou přiveze gramofon, Maryša si při bujarém tanci vyvrtne kotník a nohu musí zasádrovat doktor Gruntorád, velký Maryščin obdivovatel a zastánce. Francin je z toho celý šťastný, protože může o Maryšu konečně pečovat tak, jak si vždycky přál. Po sundání sádry dostane Maryša další zkracovací nápad. Jede za Bód'ou aby jí ostříhal vlasy. Tomu se to vůbec nelíbí, ale nemá na

vybranou. Při cestě zpátky do pivovaru má ustřižené vlasy spletené do copů a přivázané ke kolu. Všichni na ní udiveně zírají. Francinovi dojde trpělivost a před správnou radou jí napláčá pumpičkou od kola.

Novela končí tím, že Maryša oznámí manželovi, že čeká dítě.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: všechny hlavní postavy měly své skutečné předobrazy: Maryška – Hrabalova matka, Francin – jeho adoptivní otec, Pepin – otcův bratr, který přijel do pivovaru na krátkou návštěvu a zůstal nastálo

Maryška: mladá žena „utržená ze řetězu“, nikdy neví, kdy přestat; pořád dělá nějakou neplechu, nudí se, zlobí občas jako dítě; autor si tak dokreslil postavu své matky jako nezkrotný živel, radujícího se neustále ze života

Francin: ač má svoji ženu velmi rád, nikdy ji nezkrotí; nechce se smířit s její povahou, neustále ji poučuje, že tohle by slušná žena nedělala

Pepin: bývalý rakouský voják, obuvník, nyní sladovnický dělník, který svým chováním, způsobem projevu, ale i vizáží představuje osobitý „ideál“ pábitelského živlu, má nezdolný životní elán, víru v život, která je mu jakousi obranou proti překážkám a snižuje i trapnost podřízeného postavení vůči rodině jeho bratra, je velmi upovídaný a hluchý

Vysvětlení názvu díla: **postřižiny** = rituální (resp. obřadné) ustřižení vlasů u křesťanského duchovenstva

5. Vliv díla:

Přestože Hrabal popisuje typicky české prostředí a charaktery, jeho díla jsou velmi žádaná i v zahraničí.

Na základě knižní předlohy vznikl devátý celovečerní film režiséra **Jiřího Menzela** (dal by se označit za dvorního Hrabalova režiséra) z roku 1980. Natáčel se zejména v Počátkách a v Dalešicích, zejména pak v tamějším pivovaru. Dodnes snímek patří do zlatého fondu české kinematografie. Šťastným se ukázalo především výborné herecké obsazení. Jako Maryška se nezapomenutelně zapsala Magda Vašaryová, jejího manžela ztělesnil Jiří Schmitzer, strýce Pepina mistrně ztvárnil Jaromír Hanzlík, v roli lékaře se objevil Rudolf Hrušínský.

Victor Hugo: Chrám Matky Boží v Paříži

1. Kontext doby:

Dílo bylo vydáno roku 1831, tedy v 1. pol. 19. st., kdy Evropě vládl **romantismus** – univerzální směr (= objevující se ve všech evropských literaturách), zároveň je i životním postojem. Vzniká mezi dvěma velkými revolucemi (1789 – Velká francouzská revoluce, 1848 – rozsáhlý národněosvobozenecký boj mnoha menších utiskovaných národů, tedy i Čechů). Naděje na nové uspořádání svobodné Evropy zůstaly nenaplněny (revoluční zvraty,

napoleonské války, policejní režimy,...), proto se i v literatuře objevuje nespokojenost člověka, buřičství.

Znaky romantismu:

- důraz na city a fantazii (v předchozím období to byl důraz na rozum)
- protiklad snu a skutečnosti, jedince a celé společnosti
- obdiv k minulosti, mystice, k lidové slovesnosti a k přírodě, popř. náhled do vlastního nitra
- typický hlavní hrdina – často splývá s autorem, je výjimečný, zažívá pocity osamění a odcizení, citové rozervanosti, je neschopný se přizpůsobit, často je vyvrženec společnosti, loupežník, vrah, kat, člověk bez původu, nikdy nezažívá šťastnou lásku, v té mu brání sociální rozdíly nebo jiné osudové překážky, často končí tragicky poté, co se marně pokusí vzbouřit proti systému nebo proti svému osudu
- mezi literárními druhy je oblíbená *poezie* (zvláště lyrickoepické básně, veršované povídky a romány) a *próza* (především historická povídka a román)

Romantismus se obvykle nevyskytuje v *čisté podobě*, ale mísí se s prvky jiných směrů. V případě Huga s **realismem** – proto se zde např. objevují velmi podrobné a rozsáhlé popisy reálného, existujícího chrámu, proto se objevují témata kritizující sociální nerovnost mezi lidmi.

2. Kontext tvorby:

Victor Hugo (*čti viktor igo*) (1802 – 1885) - všestranný a už ve své době velmi slavný spisovatel, věnoval se poezii, próze i dramatu. Do dějin Francie se zapsal i jako významný politik.

Známý je jeho třídílný básnický cyklus **Legenda věků**. Dobovým manifestem (= *veřejným prohlášením, programem, zde dílem nesoucím základní znaky nového uměleckého směru*) francouzského romantismu se stalo drama **Cromwell**.

Dnes pravděpodobně nejznámější je jeho volná prozaická trilogie (= *volné spojení tří děl v jeden celek nesoucí společný rys či hlavní téma*) zahrnující díla **Chrám Matky Boží v Paříži**, **Bídníci** (v některých překladech Ubožáci) a **Dělníci moře**.

Román Chrám Matky Boží v Paříži autor připravoval 3 roky, kdy se mu v pařížské arcibiskupské knihovně dostala do rukou tzv. Černá kniha, jejíž obsah dnes není znám z důvodu jejího zničení. Hugo se zavázal nakladateli, že napíše historický román. Příprava však byla neustále něčím přerušována (práce na jiných dílech, revoluce, ztracené sešity s poznámkami). Nakonec román odevzdal se zpožděním, o rok později vychází druhé, doplněné vydání, konečná verze. Kniha se stává nejslavnějším a nejúspěšnějším autorovým dílem.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román, podtyp historický (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav, odehrává se v minulosti*)

Kompozice: původně dvoudílný román. Hlavní linie vyprávění se soustředí především na postavu Quasimoda. Kompozice je vystavěna na protikladech často zvýrazněných nadsázkou a grotesknem. Základní protipóly tvoří střet dobra a zla (čestný Quasimodo versus pokrytecký Frollo), kontrast odlišného prostředí (katedrála versus cikánský „dvůr divů“).

Barvitě, melodramaticky laděné vyprávění má prudký dějový spád tvořený neobvyklými situacemi a překvapivými zvraty. Průběh místy zpomalují podrobné popisy prostředí či postav.

Typ vypravěče: er-forma (= vyprávění ve 3. osobě), vševědoucí vypravěč, který se zřídka obrací ke čtenáři (př.: „*Nepokusíme se ani dopodrobna vyličit čtenáři ten čtverhranný nos, ta podkovovitá ústa, to maličké levé oko,... Necht' si to vše dohromady představí čtenář sám, dokáže-li to.*“)

Jazyk díla: řeč vypravěče je psána spisovným jazykem, objevují se i archaické výrazy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti) a výrazy knižní. Řeč postav je rozlišena podle jejich společenského postavení a obsahuje mnoho hovorových výrazů.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž, chudoba „dvora divů“, honosnost monumentální katedrály Notre-Dame, náměstí před chrámem – vše realisticky vykreslené do posledního detailu

Čas díla: 15. st. za vlády Ludvíka XI.

Děj: příběh začíná roku 1482 na svátek všech bláznů. Snad všichni Pařížané spěchají do centra, aby zhlédli nová divadelní představení a nenechali si ujít volbu krále bláznů. Tím se nedobrovolně stává jednooký hrbáč **Quasimodo**, kterého nadšený dav přestrojí za krále a na ramenu jej nosí po náměstí. Do zesměšňující situace zasáhne ctihodný kněz **Claudius Frollo**, na jehož příkaz se jeho zohavený chráněncem vrací zpět do chrámu Matky Boží, kde působí od malička jako tamní zvoník.

Před chrámem během slavností tančila se svou kozičkou Džali krásná cikánská dívka **Esmeralda**, do níž se na první pohled kněz Frollo zamiloval. Jeho chráněncem Quasimodo ji chtěl z věrnosti a lásky k svému pěstounovi unést. Čin se ale nezdařil, dívka byla zachráněna kapitánem královských lučištníků, důstojníkem **Phoebem z Chateupersu**, do něhož se poté zamilovala.

Quasimodo je za pokus o únos veřejně mučen na pranýři. Všichni po něm házejí, co jim přijde pod ruku, zesměšňují ho, nadávají mu. Jen milosrdná Esmeralda mu pomůže v jeho utrpení a dá spoutanému mladíkovi napít.

Důstojník Phoebus si sjednává schůzku s Esmeraldou (i když je již zasnoubený s jinou dívkou). Frollo ho ze žárlivosti zraní (probodne jej dýkou), uteče a Esmeralda se domnívá, že milovaný důstojník zemřel. Je neprávem z činu obviněna a hrozí jí poprava. Důstojník je ale ošetřen a i se svou snoubenkou se v klidu dívá, jak nevinnou dívku vedou na popravu.

Když už má Esmeralda oprátku na krku, unese ji Quasimodo do chrámu, kde jí vyzná dlouho skrývanou lásku. Frollo ale s pomocí tuláků a žebráků na kostel zaútočí, aby dívku získal. Přemlouvá ji, aby se stala jeho milenkou. Ta jej odmítá. Před popravou je uvězněna do kobky se ženou, která v ní pozná před mnoha lety unesenou dcerku. Matka je ale zabita, když je jedním ze strážných tvrdě odstrčena a při pádu si rozrazí hlavu o kámen. Esmeralda je nakonec popravena oběšením.

Quasimodo celý hrůzný čin vidí spolu s knězem Frollem, uvědomí si jeho ničemnou úlohu v celém příběhu. To bez jeho lži by dívka mohla ještě pořád spokojeně žít. Proto shodí Frollo z chrámového balkonu a záhadně mizí.

Po několika letech jsou v hrobě nalezena dvě těla, ženskou kostru objímá zohavená kostra mužská.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy jsou pojaty schematicky a tvoří významové antiteze (= *romantické protiklady*).

Hlavní hrdina **Quasimodo** (latinsky *jaksi, sotva, přibližně*) představuje romantické vyhocení dvou protikladů, je fyzicky ošklivý, všemi nenáviděný, ale vnitřně ušlechtilý a citlivý. Okolní svět v něm vidí ztělesnění zla. Jako malého sirotka se jej ujal kněz Frollo, poté co byl jako nemluvně odložený v chrámu, stal se tamním zvoníkem. Proto je ochoten pro svého zachránce učinit cokoli.

Esmeralda je sotva sedmnáctiletá cikánská tanečnice, vyniká vnější krásou a vnitřní čistotou, i když pochází z amorálního a bídneho prostředí kočovných cikánů. Je schopná vášnivě milovat i nenávidět. Vystupuje s ozdobenou kozou Džali.

kněz Claudius Frollo: představitel církve, který vnějším vzezřením působí asketicky, učeně, uvnitř něj se však skrývá zlý a proradný pokrytec schopný vášně i nenávisti (ač byl sluhou Božím), v pokročilém věku.

Phoebus: ač zasnoubený, sjednává si schůzku s tanečnicí Esmeraldou. Nakonec nevzrušeně sleduje její popravu, i když by ji mohl lehce zachránit tím, že by dokázal, že jej nezavraždila. Představuje další z kontrastů: překrásný zevnějšek, ušlechtilá profese, ale sobecký a zkažený vnitřek.

Vysvětlení názvu díla: hlavní prostředí díla, někdy se kniha objevuje i pod názvem Zvoník od Matky Boží. Původní název knihy ve Francii v českém překladu: Notre-Dame v Paříži.

5. Vliv díla:

Román dosáhl velkého čtenářského ohlasu v autorově vlasti i v cizině, přestože byl zpočátku přijat kriticky. Byl mnohokrát zfilmován (např. s Ginou Lollobrigidou a Anthony Quinnem v hlavních rolích), známá je i kreslená Disneyho verze pro dětské diváky.

Hugo svým dílem ovlivnil dobový romantismus Evropy, v české literatuře zapůsobil především na **Karla Havlíčka Borovského, Jana Neruda, Jaroslava Vrchlického, Viktora Dyka,...**

DVD obal české verze animovaného filmu z roku 1999 Zvoník u Matky Boží z Walt Disney produkce.

Detail titulního hrdiny, k velké oblibě filmu přispělo i hvězdné obsazení – mezi herci, kteří propůjčili svůj hlas kresleným postavám, byli např. Demi Moore, Tom Hulce, Kevin Kline a další.

Franz Kafka: Proměna

1. Kontext doby:

1. sv. válka otřásla vnitřní jistotou člověka, zdálo se, že víra 19. st. v neustálý pokrok lidstva vzala za své v zákopech války. S tím souvisí i proměna formy v moderní próze. Ubývá v ní dějovosti, je daleko subjektivnější, častěji používá ich-formu, prolínání různých časových rovin,...

Zatímco autor románu 19. st. vystupoval v díle jako „všemohoucí a vševědoucí“ tvůrce svých hrdinů a sám podával hodnocení příběhů, moderní próza často využívá tzv. podtextu, zamlčuje, ponechává na čtenáři, aby domýšlel a hodnotil. Za jednoho ze zakladatelů moderní prózy považujeme pražského spisovatele židovsko-německého původu, Franze Kafku.

V 1. polovině 20. st. do literatury vstupuje mnoho nových literárních směrů. Kafka se však k žádnému z nich přímo nehlásil.

2. Kontext tvorby:

Franz Kafka (1883 – 1924) – narozen v Praze na Starém Městě v rodině židovského velkoobchodníka. Nerozuměl si s otcem, trpěl jeho despotickým chováním. Po vystudování práv se stal úředníkem pojišťovny. Práce jej ubíjela, nenáviděl své nadřízené. Nesplynul ani s Němci, Židy ani s Čechy žijícími v Praze, měl pocit, že nikam nezapadá. Jeho mateřským jazykem byla *němčina* (v té psal i svá díla), mluvil také dobře *česky* (netroufal si ani přes naléhání českých přátel psát v češtině).

Šťastný nebyl ani jeho osobní život (ztroskotaly pokusy o založení manželství). Zamiloval se do manželky svého nejlepšího přítele Maxe Broda, novinářky **Mileny Jesenské**. Byla to jeho dlouholetá dopisová láska, jí jediné dovolil překládat svá díla do češtiny, díky ní neskončilo mnoho jeho děl v kamnech (měl nízké sebevědomí, pochyboval o svých schopnostech).

Cítil se anonymní a nedoceněný v zaměstnání i ve společnosti, stejně jako jeho hrdinové. Jsou to lidé bez minulosti, bez individuální tváře, obvykle i bez jména. Autor nezaznamenává psychologické pochody svých postav, nezajímá se o jejich prožitky.

Z děl často cítíme atmosféru bezmoci, malátnosti, mnohdy dohnané až do absurdity ironickým humorem.

Kafkovo dílo, zprvu nepochopené, se dočkalo ohlasu až po 2. sv. válce. Interpretace jeho díla je velmi nesnadná, rozdílná, často až protichůdná. Někteří literární vědci v něm hledali židovské nebo křesťanské tradice, jiní v něm nacházeli prvky **existencialismu** nebo **surrealismu** (*čti srealismu*). Jinými je považován za zakladatele **absurdní literatury** (*pocity odcizení člověka v moderním světě, kde jej neochrání ani jeho vlastní rodina, naopak, přístup rodiny k Řehořovi jeho odcizení ještě stupňuje*).

Dochovala se Kafkova korespondence i deníky, ze kterých si můžeme vytvořit obrázek o jeho životě. Umírá na tuberkulózu.

Proměna (vychází 1915) je označována za Kafkovo stěžejní dílo. Vzniklo neobyčejně rychle, mnoho jeho dalších próz vnikalo těžce, díla často přepisoval. Za jeho života toho bylo vydáno jen málo, většinu děl jen rozpracoval a nedokončil. Znamé jsou romány **Proces**, **Zámek** a **Amerika**.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: povídka (kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav)

Kompozice: Hlavní událost děje je nám stroze vylíčena hned v první větě (ostatně jako u většiny Kafkových děl): „Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz.“ Povídka má 3 části, které na sebe plynule navazují. Popis je realisticky uměřený, bez výstředností, absurdně působí i každodenní činnosti členů rodiny. Autorův styl je věcný, až úřednický strohý, přísně racionální. Vyprávění je vedeno v neosobní er-formě (= vyprávění ve 3. osobě).

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: neuvedeno, pravděpodobně Praha

Čas díla: autorova současnost

Děj: nezáleží na tom, jak a proč se to stalo. Ani **Řehoř** není překvapen, že se přes noc proměnil v hmyz, jen pospíchá do práce. Lituje své volby zaměstnání obchodního cestujícího. Zmítá se v hmyzím těle na posteli. Matka má o něj starost, změněným hlasem jí odpoví. Prokleje své zaměstnání, kde je sebemenší nedbalost považována za podezřelou, sám prokurista jej osobně přijde zkontrolovat. Všichni se na něj dobývají (i otec a sestra). S vypětím všech sil odemkne dveře od svého pokoje. Prokurátor se zhrozí a uteče, matka omdlívá, otec mu hrozí pěstí, holí a novinami ho zažene zpět do pokoje. Řehoř celou dobu klidně uvažuje, zvuky, které vydává, ostatní jen děsí.

Řehoř byl do toho dne hlavním živitelem rodiny. Otec se vrací do zaměstnání, sestra **Markéta** prodává v obchodě a taky se jako jediná stará o Řehoře (nosí mu zbytky jídla a vodu). Brouk celé dny leze po stěnách, rodina chce vystěhovat nábytek, aby mu to šlo líp, nakonec na to ale nedojde, usoudí, že Řehoř by si myslel, že už jim na něm nezáleží. Ironií a humorem Kafka odlehčuje děj – např. když popisuje, jak Řehoř tráví čas (visí z lustru, dívá se z okna, leze kolem pokoje a užívá si, že se udrží na svislém povrchu).

Matka jednou zahlédne syna ve vší obludnosti a omdlí. To rozzuří otce (Kafka zde promítá obraz svého skutečného tyranského otce) a ten po něm začne házet jablka. Jedním syna vážně zraní, jablko se mu zaklesne v krunýři, kde hnije. Nikdo se mu ale neodvážá pomoci. Řehoř tedy zbytek povídky pomalu umírá ve svém pokoji. Je mu líto, že už se nemůže účastnit večeří v jídelně. Rodina jej úzkostlivě skrývá před novými nájemníky, jejichž nájem nutně potřebuje. Stejně ale dojde k jeho prozrazení.

Vztahy v rodině se postupem času mění. Řehoř je stále slabší, nakonec umírá. Když ho pokojská uvidí, zahlásí: „Ono to chcíplo!“ Rodině se náhle uleví, začnou nový život, chtějí si najít jiný byt, v závěru povídky odjíždějí uvolnění na výlet tramvají.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Řehoř Samsa (v některých vydáních není jeho jméno přeloženo, vystupuje tedy jako Gregor): obchodní cestující (prodává látky), svědomitý, úzkostný, se sníženým sebevědomím, bez osobního života

otec: muž činu, prchlivý

matka: starostlivá, zároveň však opatrná a nedůvěřivá, usilovně v sobě přemáhá odpor k broukovi

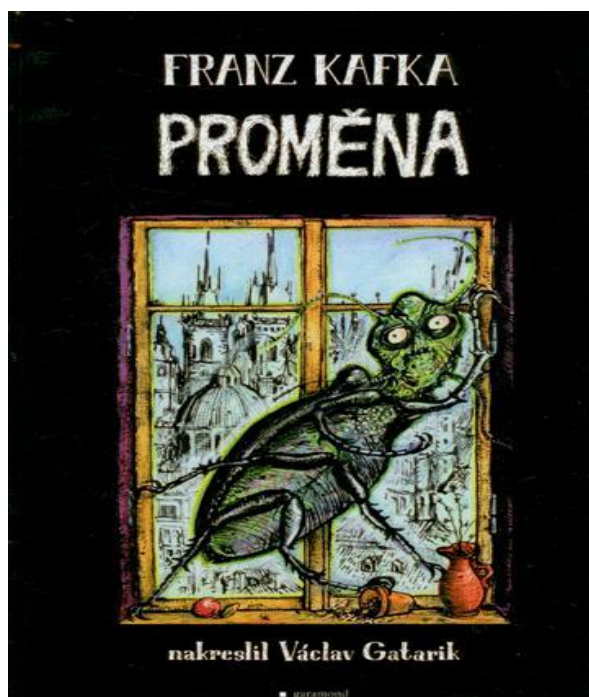
sestra Markéta: stane se hlavou rodiny, to ona se jako jediná o bratra stará, do té doby ji rodiče měli za nadbytečnou, až teď oceňují její kvality. Její snahy ale situaci mnohdy zkomplikují. Zarážející také je, s jakým klidem přijímá bratrovu smrt. Rodina nakonec upřednostní vysvětlení, podle něhož se Řehoř ztratil, a uhynulé hmyzí monstrum s ním tedy nemá nic společného.

5. Vliv díla:

Interpretace Kafkova díla je nesnadná a mnohdy rozdílná. Jedni v něm vidí humor, jiní absurditu a bezradnost vlastního údělu. Již samotný překlad první věty je rozporuplný, nikde totiž autor nemluví přímo o broukovi, jen o obtížném hmyzu, špinavé havěti, nečistém zvířeti.

Především v německy mluvících zemích je Kafkovo dílo mnohem známější než u nás, považují jej tam za jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů 20. st., který svou pokrokovostí předběhl dobu. Je jedním z nejpřekládanějších českých autorů. Jeho dílo bylo mnohokrát zfilmováno či převáděno do divadelní podoby.

V jazyce se uchytil výraz „*kafkovský*“ pro pojmenování bezvýchodných, absurdních situací či pro popisy nekonečných, šedivých chodeb.

Zajímavé komiksové zpracování Václava Gatarika (nakladatelství Garamond).

Jack London: Tulák po hvězdách

1. Kontext doby:

Dílo amerického spisovatele Jacka Londona řadíme do období **realismu**, který ovládl literaturu **2. poloviny 19. st.**

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*
- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co nejobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti*),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Guy de Maupassant (*čti gý d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield,...**

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: **Zločin a trest, Idiot, Bratři Karamazovi,...**

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše,...**

Čechy:

Božena Němcová: **Babička, Divá Bára,...**

Karel Jaromír Erben: **Kytice z pověstí národních**

2. Kontext tvorby:

Jack London (1876 - 1916) – žil od mládí dobrodružným životem. Vyzkoušel několik povolání - byl námořníkem, zlatokopem, členem pobřežní rybářské hlídky i pirátským lovcem ústřic. Procestoval celé Spojené státy americké jako tulák - hobo.

V době zlaté horečky se vydal na Aljašku, kde sice nezbohatl, ale později využil zkušeností ze severu ve svých povídkách a knihách. Rovněž byl žurnalistou.

Rád četl tehdy velmi oblíbenou dobrodružnou literaturu, kterou později začal i sám psát. Zpočátku však úspěch neměl – jeho styl psaní byl drsný a nezvyklý. Postupně se prosadil, nejprve povídkami z Aljašky a později i romány.

I přes vysoké příjmy neustále trpěl nedostatkem financí. Propadl alkoholu, díky němuž měl nemocná játra a ledviny, bolesti léčil morfiem, kterým se předávkoval. Podle některých spáchal sebevraždu.

Byl velmi plodným autorem – přes 80 drobných i větších próz. I v Evropě se stal jedním z nejčtenějších kultovních autorů dobrodružné literatury. Náměty do svých děl čerpal z vlastních zkušeností. Jeho příběhy jsou uvěřitelné, velmi napínavé, s dobře vykreslenými charaktery postav. Lze je zařadit do dobrodružné literatury pro mládež i pro dospělé čtenáře.

Zážitky ze zlatokopecské kariéry zužitkoval např. v románech **Volání divočiny** a **Bílý tesák**.

Dílo **Tulák po hvězdách** vydané roku 1915 London dokončil 2 roky před svou smrtí, kdy se mu podařilo obnovit proces s jedním z vězňů v kalifornském San Quentinu, s nevinně odsouzeným Edem Morellem, a dosáhnout jeho osvobození. Morellovo vyprávění i další zájem o tuto problematiku pak Londonovi posloužily jako informační zdroj.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román psaný deníkovou formou - jen bez dat (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*), podtyp dobrodružný, někdy označovaný jako filozofický, vědeckofantastický

Kompozice: 22 kapitol popisujících čas vězně před popravou, časté obracení ke čtenáři, vysvětlení pohnutek k činům doplněné o vzpomínky a mnohé retrospektivní pasáže (= *skoky, návraty v ději do minulosti*), nikdy se ale např. nedozvíme, proč hlavní postava zavraždila profesora Haskella, a tak se dostala do vězení. S postavou velmi soucítíme, autor se snaží vyvolat pocit pochopení – i když byl Darrell vrah, zasloužil si lidské zacházení, jeho život se zúžil jen na prožívání jednotlivých příběhů z minulých životů, které se tak stávají úniky z reality.

Typ vyprávěče: ich-forma (*vyprávění v 1. osobě*) – vtáhne čtenáře do děje, uvěřitelnost

Jazyk a styl díla: jazyk spisovný, doplněný o vězeňský slang, styl velmi poutavý, dynamický, jen některé pasáže obšírněji popisující fantazijní příběhy zpomalují děj

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: věznice v San Quentinu, v retrospektivních pasážích různé země a prostředí

Čas díla: autorova současnost (počátek 20. st., v retrospektivních pasážích různé dějinné epochy: starověk – současnost)

Děj: Nejdříve autor oslovuje čtenáře, vyzývá je k četbě. Ich-formou: Jsem **Darrell Standing**, před osmi lety jsem byl profesorem agronomie na zemědělské fakultě Kalifornské univerzity. Byl jsem přistižen při činu – vraždě profesora **Haskella** – bylo mi 36 a byl jsem odsouzen na doživotí. 5 let jsem prožil ve tmě – v samovazbě v San Quentinu. Díky tomu jsem se „toulal“

v čase i prostoru. Teď sedím v oddělení vrahů a píšu o svém životě největšího zemědělského odborníka.

Ve věznicích na mě „hodili“, co šlo. Protože jsem byl inteligentní a dozorcí a spoluvězni hloupí, dost jsem je štval, neustále mě za něco trestali. Jeden z vězňů, **Cecil**, zosnoval útěk vězňů. Když hrozilo prozrazení, jeho přípravu hodil na mě. Prý jsem i ukradl propašovaný dynamit. Dozorcí tedy útěku včas zabránili, zrádce Cecil dosáhl svého, byl propuštěn na svobodu.

Všichni spoluvězni byli tvrdě vyslýcháni, aby mě „práskli“. Dozorcí hledali především kdesi schovaný dynamit, ale jen já jsem věděl, že žádný ve skutečnosti neexistuje. To mi ale nikdo nevěřil. Dokonce i spoluvězni mé mlčení považovali za „fajerství“ a odvahu.

Odpykával jsem si trest v samovazbě – temná cela se slámou na podlaze (5 let jsem nespátl světlo). Jednou jsem uhodil dozorce, tekla mu jen krev z nosu, ale už to bylo bráno jako útok, proto teď čekám na oprátku (za vraždu Haskella byl Darrell odsouzen k doživotí, za následné napadení dozorce přišel trest smrti).

Věděl jsem o dalších dvou „nenapravitelných“ vězňích umístěných do samovazby jako já. Tajně jsme se dorozumívali tukaním na zeď, za které přicházeli od dozorců tvrdé tresty. Pro nás to ale byl jediný druh komunikace, mnohdy nešlo ani o to, co si sdělujeme, ale o to, že to děláme natruc dozorcům.

Následují popisy způsobů, jakými na doživotí odsouzený vězeň v samovazbě tráví svůj čas: vzpomínky, hypnóza, snění, hra s mouchami, ... často doplňovanými o týrání vězňů – i 10 dní a noci nepřetržitě ve svěrací kazajce, surové bití, ...

Pokračují další výslechy a mučení, neexistující dynamit přece nelze najít! Různými způsoby ze mě dozorcí chtějí dostat, kam jsem jej schoval.

Cvičil jsem se v hypnóze. Jeden z doživotních vězňů mi dal tip: vůli nech umřít tělo pevně sevřené ve svěrací kazajce část po části, až „zemře“ poslední kus, uvolní to vůli, bude pak svobodná. Až budeš mít po trestu, zase obživni. Začal jsem to zkoušet. Zprvu mi šlo „umrtvování“ pomalu, časem se ze mě stal mistr „toulající“ se tak v polobezvědomí i několik dní. Byl jsem na pokraji smrti. Překonal jsem rekord v době strávené ve svěrací kazajce utažené tak pevně, až kosti praskaly. Uměle jsem si vyvolával vzpomínky ze svých minulých životů.

Vzpomínka z dětství: neznámý rodinný host mi ukázal fotografie Jeruzaléma a okolí. Já jsem krajinu k překvapení všech poznával, pamatoval jsem si ji ale z dob Ježíše. Ve vzpomínkách jsem se toulal po starém Římě, pak jsem byl zase hrabě, který v souboji kdesi ve Francii propíchl protivníka kordem, jeho přítel pak probodl mě. Vtom mě něco probudilo – vězeňský lékař mi kontroloval tep, nutil mě probudit se z mé hypnotické smrti, hrozná bolest se mi vlévala do těla oslabeného dlouhým trestem v kazajce.

Další sen během trestu v kazajce: jsem na Divokém Západě, 40 vozů kočuje vyprahlou krajinou. V osadě nám nechtějí prodat jídlo – prý jsme nevěřící – zima je blízko, musíme mít dostatek zásob, abychom navíc přešli poušť. Naši skupinu napadli na příkaz bílých lidí Indiáni. Několik dní nás drželi pod palbou. Došlo nám jídlo, voda i střelivo, mnoho lidí padlo. Nakonec jsme vyjednali mír, ale ve chvíli, kdy jsme odcházeli, celou naši asi stočlennou skupinu přeživších postříleli (bílí i Indiáni).

Dozorcům jsem „lezl na nervy“, neexistoval horší trest, nevěděli, jak na mě. Vyzkoušeli na mě všechny druhy mučení, ale já jsem nepovolil. Má duše byla stále svobodná a byl jsem schopen se jim místo proseb o život jen vysmívat do obličejů.

Z dalšího snu: jsem Adam žijící v 16. st., ztroskotat jsem a teď žiju s kmenem na neznámém ostrově. Oženil jsem se dokonce s královou dcerou. Poté jsem se ve svých představách zase dostal jako námořník do královského paláce, dokonce jsem ovládal korejštinu. Dostal jsem se do přízně, byla mi přidělena moc i bohatství. Revoluce mě ale o vše připravila. 40 let jsem žebrel doprovázen věrnou ženou. Nakonec se mi podařilo zardousit muže, který mě o vše připravil.

Vyťukáváním na zeď popisují spoluvěznům detaily svých cest, věří mi. Zvláště když navazuji na vzpomínku z dětství – jak jsem byl otrokem, který byl osvobozen, setkal jsem se s Pilátem Pontským, doslechl se o Ježíšovi, poznával jsem Jeruzalém. Pilát Ježíšovo jednání bránil, přesto dostal rozkaz popravít ho. Má dívka Miriam mě prosila, abych Ježíše nějak osvobodil ze zajetí a unesl ho, odmítl jsem, tím jsem ji ztratil.

Další z minulých životů: námořník, který po ztroskotání lodi přežil jako jediný, 8 let žil na nehostinném ostrově, živil se jen masem tuleňů. Zachránila ho jen náhodně proplouvající loď roku 1821. Ředitel muzea se mě ptal, jak je možné, že vím o námořníkovu veslu uloženém ve skladu místního muzea i o podrobnostech ztroskotání, když ani jeho pracovníci neměli dost informací. Považoval jsem to za důkaz pravosti svých minulých životů.

Už nejsem na chodbě vrahů. Čekám na zítřejší popravu oběšením v cele smrti. Rukopis o mém životě, který jsem sepsal, se podařilo propašovat z věznice. Jsem klidný, jen jsem zvědavý, jaký bude můj příští život.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: autor záměrně vynechává podrobné popisy postav, ukáže nám jen to, co je důležité pro Darrellovy prožitky, pro vykreslení vězeňského strádání. Kromě hlavní postavy **Darrella Standinga** se v příběhu objevují dozorcí a spoluvězni z věznice, dále jednotlivé postavy vystupující v retrospektivních pasážích. Standing popisuje nepřehledné množství svých minulých životů – z různých dob, společenských vrstev,...

Vysvětlení názvu díla: The Star Rover – Darrell se díky hypnóze, „umrtvení“ těla v kazajce toulal v myslí po různých krajích a dobách

5. Vliv díla:

Románovým zpracováním autentických událostí a osudů ze sanquentinské věznice chtěl autor vyburcovat veřejné mínění. Z románu o člověku zbaveném svobody v jedné z nejkřutějších vězeňských institucí, a přece svobodným silou nezlomného ducha, se Londonovi podařilo vytvořit knihu plnou optimistické víry v nezdolnou sílu lidstva, jedno z největších humanistických děl nepomíjejícího významu. V Londonovi tak umělecký svět objevil i další tvůrčí stránku, vymanil se tak ze „škatulky“ autorů některými podceňované dobrodružné literatury. Je pravdou, že kvantita občas snižovala kvalitu Londonových děl.

I když román Tulák po hvězdách není tak známý jako jiná autorova díla, přesto si díky své inovativnosti a působivosti zaslouží pozornost čtenářů.

Arnošt Lustig: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

1. Kontext doby:

Dílo vydané roku 1964. Spadá do **3. období české literatury** 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje období od roku **1953** (smrt Stalina, následovalo období uvolňování, provalení skutečností kolem nespravedlivě odsouzených v komunistických politických procesech, svoboda projevu, možnost vydávání zakázaných autorů, příchod západních vlivů do kultury,...) až rok **1968** (v srpnu okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy – vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = státnímu úřednímu dohledu nad kulturou).

2. Kontext tvorby:

Arnošt Lustig (1926 – 2011) - český židovský spisovatel a publicista světového významu, autor celé řady děl s tématem holocaustu (= *hromadné vyhlazování Židů za 2. světové války*).

Narodil se v Praze, zde také vychodil obecnou školu a začal studovat na reálce, ze které však byl roku 1941 z rasových důvodů vyloučen (jako Žid), poté se vyučil krejčím. 13. listopadu 1942 byl poslán do Terezína; později poznal i další koncentrační tábory, Osvětim a Buchenwald. V dubnu 1945 jako zázrakem uprchl z transportu smrti a ukrýval se až do konce války v Praze. Během holocaustu přišel téměř o celou svoji rodinu, což jej hluboce poznamenalo, a tak se jeho díla už od prvních povídkových souborů zabývají právě tematikou Židů a druhé světové války.

Po 2. sv. válce začal také přispívat do novin a časopisů. Byl i filmovým scenáristou: napsal mimo jiné scénář podle své novely Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou.

Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 musel Československo opustit. Nejdříve emigroval do Jugoslávie, kde působil v záhřebském filmovém studiu, poté žil v Izraeli, v roce 1970 se nakonec usadil v USA, kde od roku 1973 přednášel film, literaturu a scenáristiku na Americké univerzitě ve Washingtonu. V roce 1995 se stal šéfredaktorem české verze časopisu Playboy. 26. února 2011 zemřel v Praze na rakovinu.

Rysy jeho tvorby: vychází z drastických zkušeností hlavně z koncentračních táborů (vydává osobní zpověď). Zachycuje osudy mladých dívek, žen a starých lidí (jsou nejvíce zranitelní, protože jsou bezbranní). Všechny události představuje tak, jako by byly každodenní. Již od svých prvních próz, soustředěných v povídkových sbírkách **Noc a naděje** a **Démanty noci**, píše Lustig příběhy, v jejichž centru stojí obyčejné, zdánlivě nehrdinské lidské charaktery konfrontované s mezní životní situací v koncentračních táborech. Válečnou tematiku neopouští ani ve svých rozsáhlejších, psychologicky laděných textech (např. **Dita Saxová**).

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: novela – podtyp psychologická (= *kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou, navíc s výrazným psychologickým prokreslením postav*)

Kompozice: novela má 3 číslované části, jako většina autorových děl je kratší prózou (napsal ji během 12 dní), je svižná, bez zbytečných odboček

Jazyk a styl díla: jazyk vypravěče je věcný a dramaticky nepřepjatý, jen ve vyhrocených situacích se uchyluje k emotivně laděným výrazům. Barvitě je líčeno prostředí a jeho dopad na psychiku postav. Autor výstižně diferencuje povahové rozdíly postav i pomocí jejich promluv. Např. Brenske mluví jazykem uhlazeným, zdvořilým, diplomatickým, jaký nejlépe slouží jeho cílům. Často si libuje v dvojsmyslech: „*Očekáváme, že splníte vše, za co jsme si zaplatili.*“ „*Ovšem, stane se všechno, jak jsme řekli. Konečné řešení už je na dosah ruky. Sami se přesvědčíte. Vaše starosti shoří jako seno.*“ – zajatci věří, že propuštění se blíží. Nevědí, že brzy půjdou do plynu a poté budou jejich těla spálena.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: koncentrační tábor Osvětim, vlak, opět tábor

Čas díla: 1943

Děj: Lustigova novela je inspirována skutečnými událostmi: roku 1943 zajali Němci na Sicílii skupinu židovských podnikatelů a pod záminkou, že je vymění za své zajaté důstojníky, od nich získali veškerý jejich majetek a jako nepotřebné je pak zabili. U postavy **Kateřiny Horovitzové**, která při cestě do plynové komory zabije německého důstojníka, se Lustig inspiroval osudem skutečné dívky, polské herečky, která vytrhla německému důstojníkovi zbraň a zastřelila ho, čímž sice unikla smrtícímu plynu, ale byla zastřelena. Lustig obě na sobě nezávislé události zakomponoval do svého díla.

Novela líčí tragický osud skupiny židovských boháčů (19 mužů), kteří se zachránili před německým nacismem útekem do USA, ale posléze (roku 1943) se vrátili do Itálie a padli do rukou nacistů. Následně byli převezeni do zajateckého tábora. Tam se jich ujímá důstojník SS, Němec **Bedřich Brenske**, jehož úkolem je vymámit od Židů peníze, které mají uložené na švýcarských kontech. Bedřich Brenske jim tedy přislíbí deportaci do USA, tedy záchranu života.

Mluvčím celé skupiny se stane obchodník **Herman Cohen**, jenž se slituje nad mladou, krásnou polskou Židovkou **Kateřinou Horovitzovou**, která je s rodinou (rodiče, dědeček a šest Kateřininých sester) transportována do koncentračního tábora v Terezíně. Kateřina se tedy díky Cohenovi připojí k obchodníkům a má být spolu s nimi deportována do Ameriky. Krejčí, jeden z vězňů, jim ušije šaty na cestu. Cohen zaplatí výbavu i pro Kateřinu. Krejčí přesně ví, co se se všemi stane.

Brenske skupině sděluje, že budou vyměněni za zajaté německé důstojníky, všichni nastupují do vlaku a jedou směrem na Hamburk, kde na ně má čekat loď. Cestou z nich Brenske pod nejrůznějšími záminkami vyloudí mnoho peněz. Někteří začínají tušit, že se svobody nedočkají a že jde o podvod.

Kateřina nemá americký cestovní pas, ale získá ho tím, že se provdá za Cohena.

Brenske z nich postupně vymámil veškeré jejich peníze. Po návratu do tábora se kvůli údajné hygieně všichni Židé musí svléknout a jít do očištné místnosti. Tam už téměř všichni tuší, že nastal jejich konec. Vědí, že ve skutečnosti jsou v plynové komoře. Všech 19 mužů se svlékne. Kateřině je přikázáno, aby se před ostatními také obnažila, německý hlídač chce, aby tančila, ona se téměř nahá jako jediná vzděje k odporu, přezkou z oblečení jej udeří přes hlavu, hbitě sebere jeho pistoli a dva vojáky postřelí. Opodál stojí židovští vězni, kteří vždy po

zplynování odklízejí těla. Aby si přilepšili, zavřou skupinu za pevné dveře. Plyn je puštěn do místnosti, postupně někteří ztrácejí vědomí, jiní plivou krev. Brenske se vrací a vzniklou situaci vyřeší tím, že přikáže komandu zastřelit Kateřinu (jediný výstřel do jejích hladkých prsou) i ostatní obchodníky.

Těla jsou obvyklým způsobem spálena, jen Kateřinino je vystaveno. Rabín ji ostříhá, hladí ji něžně po vlasech a stále zpívá modlitby (Brenske jej ušetřil před zplynováním, líbilo se mu, že mrtvým zpívá před spálením).

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Kateřina Horovitzová: v novele se jí nedostává sice největšího prostoru, její postava má ale výraznou symbolickou funkci, zastupuje „ženský princip“ a spojuje ho s příslušnými mýty, zejména biblickými. Je křehká, dětská, ale při posledním životním zápasu žhnou její oči odhodláním, statečností. Ví, co se v komoře bude dít, hrdinsky provede předem prohraný poslední boj.

Bedřich Brenske: vládně se tvářící nacistický důstojník, demagog (= využívá *zkreslených zjednodušených argumentů působících zejména na city a sloužících k ovlivňování jednotlivců a skupin, manipulátor*). Plní svou funkci takřka strojově, bez emocí (před tím, než je skupina nahnána do očištěné místnosti, se jde osprchovat a oblékne si čistou uniformu).

Herman Cohen: mluvčí skupiny zajatých bohatých Židů. Kateřinin manžel.

krejčí a rabín Dajem: pro rozvíjení děje je důležitá dvojice židovských postav z osvětimského tábora, krejčí a rabín Dajem. Objevují se ve zlomových okamžicích a pomáhají čtenáři předvídat události a přisuzovat jim správný význam.

Vysvětlení názvu díla: rabín zpívá mrtvým židovské modlitby, Kateřině něžně říká ty má statečná, ty má kurážná,...

5. Vliv díla:

K prvnímu výročí spisovatelova úmrtí v roce 2012 byla Česko-izraelskou smíšenou obchodní komorou zřízena *Cena Arnošta Lustiga*. Oceněnými se stávají osobnosti, které v sobě spojují vlastnosti jako jsou „odvaha a statečnost, lidskost a spravedlnost“.

Dílo se dočkalo jak divadelní, tak filmové adaptace (scénář A. Lustig).

Dílo zbouralo stereotypy tehdy vydávané budovatelské prózy, předznamenalo nástup nové vlny v umění.

Filmová adaptace z roku 1965 s Lenkou Fišerovou v hlavní roli, režie Antonín Moskalyk.

Snímek z divadelní adaptace Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou. Herci se hráli představení přímo na kolejích v Ústí nad Labem v rámci XIII. ročníku festivalu 9bran 2012. Jevišťem se jim symbolicky stal vůz na dobytek připomínající tak transporty do koncentračních táborů.

Karel Hynek Mácha: Máj

1. Kontext doby:

Dílo bylo vydáno roku 1836, tedy v 1. pol. 19. st., kdy Evropě vládl **romantismus** – univerzální směr (= *objevující se ve všech evropských literaturách*), zároveň je i životním postojem. Vzniká mezi dvěma velkými revolucemi (1789 – Velká francouzská revoluce, 1848 – rozsáhlý národněosvobozenecký boj mnoha menších utiskovaných národů, tedy i Čechů). Naděje na nové uspořádání svobodné Evropy zůstaly nenaplněny (revoluční zvraty, napoleonské války, policejní režim,...), proto se i v literatuře objevuje nespokojenost člověka, buřičství.

Znaky romantismu:

- důraz na city a fantazii (v předchozím období to byl důraz na rozum)
- protiklad snu a skutečnosti, jedince a celé společnosti
- obdiv k minulosti, mystice, k lidové slovesnosti a k přírodě, popř. do vlastního nitra
- typický hlavní hrdina – často splývá s autorem, je výjimečný, zažívá pocity osamění a odcizení, citové rozervanosti, je neschopný se přizpůsobit, často je vyvrženec společnosti, loupežník, vrah, kat, člověk bez původu, nikdy nezažívá šťastnou lásku, v té mu brání sociální rozdíly nebo jiné osudové překážky, často končí tragicky poté, co se marně pokusí vzbouřit proti systému nebo proti svému osudu
- symbol *poutníka, země a vězně*
- mezi druhy je oblíbená *poezie* (zvláště lyrickoepické básně, veršované povídky a romány) a *próza* (především historická povídka a román)

Mácha je mnohdy chybně označován za jediného českého romantika. Bylo jich samozřejmě víc. Mácha ovšem nad nimi vysoce vyniká svými uměleckými kvalitami. Musíme si také uvědomit, že zatímco byl v Evropě v módě romantismus, v Čechách vrcholilo období **národního obrození**. Naše špatné politické postavení uvnitř monarchie kladlo na umělce zcela jiné cíle. Vyžadována byla podpora vlastenectví a „české otázky“. Nezbýval prostor pro zábavnou literaturu či rozbor lidského nitra.

2. Kontext tvorby:

Karel Hynek Mácha (1810 – 1836) – mnohými označován za nejvýznamnějšího českého básníka. Je pravdou, že ze soudobých českých autorů nikdo nedosahoval jeho uměleckých kvalit (jen několik méně významných dobových literárních kritiků označuje Máchu jako talentovaného, ve své době je známý především u německých čtenářů). Je právem pokládán za zakladatele moderní české poezie.

Narozen v Praze jako syn mlynářského pomocníka, po matce zdědil hudební vlohy. Známý je i svými výtvarnými počiny.

Vystudoval práva a filozofii, zajímal se o divadlo, ochotnicky účinkoval, rád cestoval. V 25 letech nastupuje na místo advokátního praktikanta v Litoměřicích, kde brzy poté umírá jako neznámý bezvýznamný autor, těsně před svatbou s Lori Šomkovou (matkou jeho měsíčního syna) a nedlouho poté, co se v tisku objevily první kritiky Máje, jeho **vrcholného díla**. Máchova genialita byla doceněna až mnoho let po jeho smrti.

Roku 1939 byly jeho ostatky z litoměřického hřbitova převezeny na pražský Vyšehrad, aby tak symbol českého národa neupadl do rukou Němců (Litoměřice spadaly do zabraných Sudet).

DÍLO:

Zpočátku psal německé básně, pod Jungmannovým vlivem začal tvořit původní českou poezii. Vyjadřovala odpor k poměrům doby, pocity osamělosti a pesimismu, touhu po lepším životě. Ve svých dílech se nechal inspirovat především Williamem Shakespearem, Johannem Wolfgangem Goethem i tehdy módními evropskými romantiky. Svým dílům dával rozličnou podobu, rád experimentoval (v jeho časech to nebylo běžné, předběhl svou dobu). Mnohá díla však zůstala nedokončena (nebyl spisovatelem z povolání).

Znamé jsou i jeho prózy: **Marinka, Pout' krkonošská, Cikáni, Křivoklad,...**

3. Formální stránka:

Literární žánr: poezie

Literární druh: lyrickoepické dílo (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování, které je významně doplněno o vyjádření citů, pocitů, nálad, které tvoří důležitou součást díla*)

Literární útvar: báseň

Kompozice a umělecké prostředky: složitá kompozice (= *sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla*), hlavním kompozičním principem je **kontrast**. Máj obsahuje všechny charakteristické znaky světového romantismu: subjektivismus, tvůrčí fantazii, smysl pro obraznost, motivy tragické lásky a smrti, silnou kontrastnost jevů, řeší vnitřní rozervanost člověka, který nemůže uskutečnit své sny a zároveň zůstává na okraji společnosti, která jej pro jeho odlišnost nechce přijmout. Kritizuje tehdejší společnost, v kontrastu k ní objevuje krásy přírody. Báseň dramaticky stoupá, vrcholí ve 3. zpěvu, poté opět sestup (projevuje se i v rytmu – nejprve zrychluje, poté dochází ke zpomalení, zklidnění).

Dílo se skládá z motta, 4 zpěvů a 2 intermezz (viz děj díla).

Báseň je prosycena mnohými básnickými prostředky:

metaforami (= přenesení významu na základě podobnosti dvou jevů, př. *bledá tvář luny* – měsíc je bledý jako lidská tvář), **metonymiemi** (= přenesení pojmenování na základě záměny celku za část, př. *hrdliččin zval ku lásce hlas* – nezve nás jen hlas ptáka), **personifikacemi** (= ožíváním, zosobněním, př. když se neživým předmětům přisuzují lidské vlastnosti či děje – o lásce *šeptal mech, jezero zvučelo*), **zdobnými epitetami** (= básnické zdobné přívlastky – př. *bělavé páry, růžové nebe*), **přírovnáními** (pomocí *jako*, př. *jako slzy lásky*), **oxymoróny** (= spojení slov protikladného významu, kontrast, zdánlivá nelogičnost, př. *umřelé hvězdy svit*), **gradací** (= záměrné stupňování významu, př. *temná noc, temnější mně nastává*), ...

Všechna slova jsou sladěna v **eufonii** (= libozvučnost) či **kakofonii** (záměrná nelibozvučnost, př. *řinčí řetězů hřmot*) podporovanou **opakováním slov, hlásek a celých veršů**.

Důležité: Jako jeden z mála českých básníků uplatnil básnické metrum: **jamb** – jedná se básnickou stopu (část verše), která začíná nepřízvučnou slabikou. V češtině je tento typ stopy ojedinelý, protože většina českých slov začíná přízvučnou slabikou, teprve poté ji vždy střídá nepřízvučná. Mácha tedy tuto zákonitost jazyka musel nějakým „figlem“ obejít. Jeho verše tedy začínají bezvýznamovými jednoslabičnými slovy (byl, je, o, i,...), která přízvuk (= zesílenou výslovnost) ze své podstaty nenesou.

Jazyk díla: velmi promyšlený a pestrý, nutí čtenáře k aktivní účasti, viz bohaté básnické prostředky

4. **Obsahová stránka:**

Prostředí díla: krajina u Doks, pod Bezdězem (jezero = dnešní Máchovo j.)

Čas díla: bez bližšího časového vymezení, noc před Vilémovou popravou a následující ráno, pak po sedmi letech

Děj: báseň je málo dějová, převažují v ní rozsáhlé lyrické pasáže. Jednoduchý příběh je omezen na několik vydělených scén prostoupených náladově zabarvenými popisy přírody a vnitřními úvahami postav i samotného básníka. Máchu mohl inspirovat legendární příběh tradovaný v okolí Doks o mladém Hynku Schiffnerovi z Dubé, který roku 1774 zabil svého otce, protože mu bránil v lásce k jedné dívce – nepotvrzeno, jen domněnka některých badatelů.

Motto: v úvodu knihy, touha po volnosti v nesvobodném světě:

„*Dalekát' cesta má! Marné volání!*“

1. zpěv: lyrický popis večerní májové přírody střídá epická linie, která polemicky navazuje na loupežnické příběhy rozšířené v dobové zábavné četbě: člen Vilémovy loupežnické družiny připluje ke skále u břehu jezera, kde **Jarmila** očekává svého milého **Viléma**. Posel jí však sděluje, že je Vilém ve vězení a druhý den bude odsouzen za vraždu svého **otce**, který shodou okolností Jarmilu svedl. Ta spáchá sebevraždu skokem do jezera.

2. zpěv: Vilémův pobyt ve vězení a jeho vnitřní úvahy, zachycuje jeho myšlenky na dětství, otce, loupežnický život. Znázorňuje plynutí času: věčnost přírody v protikladu s pouhou nocí zbývající do popravy. Uvažuje o vině a nevině, o smyslu života a smrti, cítí pocity křivdy a vzdoru, marně se však bouří proti osudu.

1. intermezzo (čti intermeco = mezihra): příroda tvořená sborem duchů očekává smrt Viléma v podobě návratu do lůna matky země

3. zpěv: vrchol díla: Vilém se ráno před popravou loučí s pozemskou krajinou, vyznává se z lásky k přírodě, rodné zemi, je popraven, což působí jako protiklad ke krásám přírody

2. intermezzo: obraz klidné krajiny, loupežníci oplakávají svého mrtvého vůdce

4. zpěv: do děje vstupuje sám básník, ztotožňuje se s ústřední postavou i poutníkem (častý romantický motiv - putování, hledání vlasti či smyslu života), „*Hynku! Viléme! Jarmilo!*“ – zvolání, kterým končí každá z částí, obsahuje tentokrát i jméno autora. Tento poutník se po letech vrací na místo Vilémovy popravy, zamýšlí se nad tragikou lidského osudu. Vyznává se, že nešťastný příběh milenců je alegorickým vyjádřením jeho vlastního životního pocitu.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Vilém: vězeň, strašný lesů pán – vůdce loupežníků, v mládí vyhnán z domu, žárlivý a pomstychtivý, částečně dochází ke ztotožnění s autorem

Jarmila: téměř o ní nic nevíme, mladá, krásná, ukončí svůj život skokem do jezera

5. Vliv díla:

Máj byl jedinou autorovou knihou vydanou za Máchova života. Vydal jej na vlastní náklady u knihtiskaře Spurného z peněz sehnanych zčásti výpůjčkami od přátel. S jejich pomocí Máj prodával na venkově, kde byla většina knih rychle rozebrána. Celkem vyšlo 600 exemplářů, dnes velmi vzácných, z nichž 100 kusů bylo autorem podepsáno.

Dobová kritika se k Máji stavěla převážně odmítavě, nevytýkala Máchovi nedostatek uměleckého talentu, ale myšlenkovou náplň básně, prý odvádí od vlasteneckých a národních zájmů. Také se jim nelíbilo, že byla potlačena významová stránka básně, a naopak byla zdůrazněna zvuková krása verše. Přesto si jeho tvorba brzy našla své zastánce a následovníky, např. literární skupinu **májovci** (1958 – **Jan Neruda, Karolína Světlá, Vítězslav Hálek,...**).

Máj se dočkal také filmové adaptace. V roce 2008 se jí zhostil režisér **F. A. Brabec**. Výsledek se však setkal s rozporuplnými reakcemi jak veřejnosti, tak odborné kritiky, která sice kladně hodnotila např. vizuální zpracování látky, přesto „nestrávila“ mnohé inovace a především změny v ději díla. Také výkony některých protagonistů, stejně jako kostýmy, se setkaly s negativními reakcemi. Obsazení nezkušených „neherců“ do hlavních rolí rovněž nepřispělo k vyšší kvalitě filmu. Pozn.: děj filmu i celkové vyznění se opravdu od literárního originálu podstatně liší! Rozhodně ale představuje zajímavý umělecký počín. Především je dokladem skutečnosti, že i díla z 19. st. mohou oslovit současného člověka.

• Photo © BELTFILM - Jan Vojtek

Matěj Stropnický jako Vilém vraždí svědce své milé Jarmily v podání Juraje Kukury – jedna ze scén, po níž byste v knize pátrali marně.

Molière: Lakomec

1. Kontext doby:

Dílo spadá do uměleckého směru **klasicismu**. Směr se vyvinul ve Francii, svůj vrchol zažívá za vlády krále Ludvíka XIV., který divadlo velkoryse podporoval.

Klasicismus navazuje na antiku, je svázán mnoha pravidly, která musí umělci dodržovat. Literární díla jsou dělena na *vysoká* (např. óda, epos, tragédie - jen o vznešených tématech a psaná zásadně veršem) a *nížká* (např. komedie – každodenní témata ze současnosti, ze života měšťanů, psaná prózou).

2. Kontext tvorby:

Molière (1622 – 1673), vlastním jménem **Jean-Baptiste Poquelin** (*čti žán batist pukila*) byl francouzský herec, spisovatel a dramatik období **klasicismu**.

Syn měšťana, proti vůli rodiny se dal k divadlu (hanebné povolání bez společenské prestiže, nevýnosné, proto začal požívat pseudonym Molière). Původně byl členem kočovné společnosti, zkrachoval, zavřen do vězení pro dlužníky, později si založil svoji vlastní divadelní společnost, ta slavila úspěchy.

Brzy se svými hrami proslavil, především mezi chudinou, ale hrál i pro krále. Zabýval se tzv. *nízkým dramatem*, především komedií a fraškou. Protože ve svých hrách odvážně kritizoval a zesměšňoval společnost (předváděl mravy své doby), dostával se do častých sporů s královským dvorem. V satirických veselohrách zesměšňoval pokrytectví, šlechtu a její snobskou morálku a v neposlední řadě v 17. století zatracovanou církev.

Jeho úspěch na divadle, jeho novátorství, společenská angažovanost a konečně i úspěch u diváků ho nutí bojovat celé roky proti intrikám, osočování a pronásledování jeho odpůrců (často šlo o jeho konkurenty z oblasti divadla). Zemřel na jevišti při repríze své hry **Zdravý nemocný**, kde hrál titulní roli.

Jeho hry jsou dodnes uváděny a zfilmovávány. Podle titulní postavy hry **Don Juan** (*čti don chuan*) se vžilo pojmenování pro svůdníka, přelétavého milence.

Tartuffe neboli Podvodník (*čti tartyf*): některými kritiky považována za nevýznamnější hru.

Lakomec: pravděpodobně nejnámější dílo, podle klasicistních pravidel hra tzv. *nízkého žánru* = nehodna pro uvedení ve vysoké společnosti. Do této kategorie spadala díky námětu (ze současnosti, z měšťanského prostředí) a díky použité próze. Hře nepomohlo k zařazení do vysokých žánrů ani antické pravidlo dodržení tzv. 3 jednot: 1. jednota místa (hra se musí odehrávat na jednom místě), 2. jednota času (hra se musí odehrát v reálném čase, do 24, nejvýše do 30 hodin), 3. jednota děje (hra nesmí mít odbočky od hlavního děje, musí se zabývat jen jednou zápletkou).

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama (= divadelní hra)

Literární druh: drama

Literární útvar: komedie (= jeden z hlavních dramatických útvarů, děj i role dramatických postav jsou pojety komicky, směšně)

Kompozice: komedie o 5 dějstvích (= aktech)

Jazyk díla: velmi živé a vtipné dialogy založené na situační komice, častá nedorozumění, která vedou k dalším vtipným zamotaným situacím, které se na konci zase rozpletou

4. **Obsahová stránka:**

Prostředí díla: Paříž

Čas díla: autorova současnost (17. st.)

Děj: motiv inspirovaný římskou **Komedii o hrnci** antického autora **Plauta**. Komedie je kritikou chorobné touhy po penězích. Peníze jsou vášní, která člověka vylučuje z normálního života a deformuje přirozené lidské vztahy. Člověk zaslepený touhou po bohatství nebere ohled na city ani lásku.

Starý **Harpagon** (čti *arpagon*) omezuje své děti, okrádá služebnictvo, touží po mladé ženě **Marianě**, ač ji miluje jeho syn **Kleantes**, pro něhož vybral bohatou vdovu. Harpagon chce své děti výhodně provdat – dceři **Elišce** našel bohatého starce **Anselma**.

Proměnu Harpagonova smýšlení způsobí ztráta jeho peněz – 30 000 zlatých dukátů (vzal je sluha **Čipera**, který je našel zakopané na zahradě, aby pomohl svému pánovi Kleantovi). Výměnou za peníze se Harpagon vzdá Mariany.

Když se ukáže, že Mariana a **Valér**, kterého miluje Harpagonova dcera Eliška, jsou dětmi bohatého Anselma, nenamítá Harpagon nic proti svatbě svých dětí, zvláště když jejich otec zaplatí obě svatby a nevyžaduje věno – Valér se ožení s Eliškou a Kleantes s Marianou.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Harpagon: jméno je výstižně nadneseně vyjádřeno charakteristickou vlastností – lakotou. Asi šedesátiletý lichvář, vdovec, chamtivý, lakomý, bezcitný *boháč* (latinsky *harpago* = *kořistník, lakomec, lupič*). Pro peníze obětuje vše: citové vztahy, děti, rodinu, peníze schovává stále na nová místa po domě i na zahradě, ale přesto se bojí, že ho každý chce o ně připravit (nevěří návštěvám ani svým dětem). Ztráta peněz pro něho znamená šílenství, ztrátu smyslu života. Je tragikomickou postavou.

Eliška: dcera, spravedlivá, upřímná (situaci ji donutí k tajným zásnubám s Valérem)

Kleantes: chytrý a podnikavý syn, šílená otcova láska k penězům se mu přičí

Sluha Čipera (La Flèche): vychází z antické tradice, kdy v komediích vystupoval chytrý sluha, který pomáhal svému pánovi, i zde je to on, kdo vyřeší Kleantovy problémy, ukryje peníze, tím donutí Harpagona k ústupkům

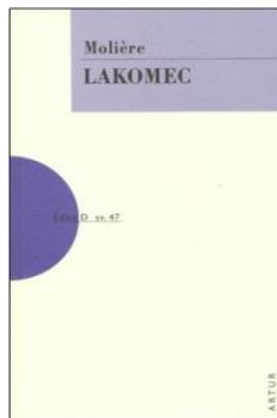
Vysvětlení názvu díla: vlastnost, na které je postavena celá komedie

5. **Vliv díla:**

Molièrovoy hry jsou dodnes živé. Po Shakespearovi je označován za největšího světového dramatika. Jeho témata čerpající ze života jsou obecně stále blízká, o čemž svědčí mnohá divadelní i televizní zpracování.

Jedna z neznámějších filmových adaptací Lakomce pochází z roku 1980. O její nezapomenutelnost se postaral především představitel hlavní postavy Louis de Funès ve vynikající režii Jeana Giraulta.

Vydání Molièerova Lakomce z roku 2008 (nakladatelství Artur) je jistě jedním z mnoha důkazů, že nás toto dílo oslovuje i v současnosti.

I Divadelní společnost Josefa Dvořáka úspěšně a kvalitně navázala na tradici, premiéra této adaptace proběhla 26. 11. 2011. Režie: Josef Dvořák, Radka Stupková.

Alois a Vilém Mrštíkovi: Maryša

1. Kontext doby:

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*
- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy,... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (čti *onoré d balzak*): **Otec Goriot, Ztracené iluze,...**

Guy de Maupassant (čti *gi d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield,...**

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše,...**

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: **Zločin a trest,...**

Čechy:

Božena Němcová: **Babička, Divá Bára,...**

Karel Jaromír Erben: **Kytice z pověstí národních**

Tvorba bratří Mrštíků je považována za **vrchol českého kritického realismu** (zobrazoval především nedostatky doby, sociální nerovnost, rychlé společenské změny, hospodářskou krizi,...).

Oba byli doslova pohlceni právě vrcholícím realismem, zvláště pak díly velkých ruských autorů, všude je proto propagují, Vilém překládal **Puškina, Gogola, Tolstého, Čechova,...** Oba shledávají, že romantismus je již na odchodu, neuspokojuje je.

2. Kontext tvorby:

Maryša je vrcholem tvorby obou bratří.

Alois Mrštík (1861 – 1925) – nejstarší z bratrské čtveřice, námět na hru chtěl původně sám zpracovat jako román, bratr, **Vilém Mrštík** (1863 – 1912) jej přesvědčil ke spolupráci. Ta se osvědčila, oba se ke společné tvorbě vrací ještě několikrát, např. románovým cyklem **Rok na vsi**. Mezitím vydávají každý sám za sebe řadu jiných prací, které ovšem dnes nepřevyšují význam Maryši.

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama (= *divadelní hra*), můžeme označit jako sociální (= *společenské*)

Literární druh: drama

Literární útvar: tragédie (= *jeden z hlavních dramatických žánrů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra*)

Kompozice: 5 dějství (= *aktů*) – tradiční uspořádání klasické antické tragédie, osvědčený postup:

1. **expozice** (= *úvodní část díla, uvedení do děje*): navození základní situace – jednání **Lízala** (Maryšina otce) a **Vávry** (budoucího ženicha) o věno, loučení rekrutů (mezi nimi **Francek**, kterého krásná dvacetiletá **Maryša Lízalová** miluje)

2. **kolize** (= *zápletka*): Maryša odmítá sňatek se starším mlynářem Vávrou (vdovec s dětmi), po vsi se povídá o jeho zlé povaze (údajně umoril svou první ženu, byl na ni hrubý, ani služebnictvo u něj kvůli hrubému zacházení nikdy dlouho nezůstává), Maryša prosí matku i otce, aby si nemilovaného ženicha nemusela brát, ptá se babičky o radu, rozmlouvá s Vávrou, nakonec jako dobře vychovaná křesťanka a dcera souhlasí, ale naznačuje i vzpouru

3. **krize** (= *vyvrcholení*): návrat Francka z vojny po dvou letech, v hospodě se dozvídá, že už jeho milá není volná a také to, jak špatně se jí teď daří; setkání s umorěnou Maryšou, spory o věno pokračují

4. **peripetie** (= *obrat ve vývoji děje*): otec Lízal lituje Maryšu, chce ji vzít zpět domů, Francek ji láká k útěku do Brna, Vávra mu vyhrožuje, v noci na něho střílí, když se od služby dozví, že se s ním Maryša setkala (neví, že ve vsi počestnosti, jako dobře vychovaná žena by od manžela tak hanebně s mužem neutekla)

5. **katastrofa** (= *tragický závěr*): Maryšino rozhodnutí – otrávila jedem v kávě nemilovaného muže (ne za to, co prováděl jí, ale za to, že střílil na Francka, nevěděla, jestli přežil), Vávra umírá, Maryša se ihned přiznává

Neoddělitelnou součástí hry jsou velmi rozsáhlé *scénické* (= *jevištní*) *poznámky*. Zahrnují přesný popis krojů, důležitých rekvizit, popis pohybu herců po jevišti, využití *lidových písní* s živou hudbou,...

Jazyk díla: protože je dílo realistické, trvali oba autoři na přesném ztvárnění vesnice, kostýmů, ale i na **slováckém nářečí** (přestože hra byla prvně uveřejněna pod jejich režijním vedením na jevišti Národního divadla). Jazyk zde přebírá charakterizační funkci.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: stranou návsi moravské dědiny

Čas díla: v říjnu 1886, neděle po mši (opět vliv realismu – zcela přesné určení)

Děj: autoři se pravděpodobně nechali volně inspirovat skutečným příběhem vražedkyně, který zrovna otrávil tehdejší společnost. Okolnosti, jména i ostatní podrobnosti si však vymysleli sami, ty jsou původní.

Pozn.:

Bratři později napsali další různé závěry hry. V Aloisově verzi je Vávra zastřelen nešťastnou náhodou z pušky a ve Vilémově variantě končí Maryša svůj život skokem ze svahu do strže po hádce s Vávrou. Ani jeden z alternativních závěrů hry se však neuchytil.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy v dramatu pocházejí z různých sociálních vrstev. Předsudky a bezcitná moc peněz jsou personifikovány především v jednání Maryšiných rodičů. Jednotlivé postavy nejsou vykresleny schematicky a černobíle. Lízal, Maryšin otec, stejně jako Vávra, její manžel, nejsou jen záporné postavy, lze u nich najít také kladné rysy, když si uvědomí své chyby. Stejně tak i Francek je sice odvážný, ale jeho paličatost jen zhoršuje Maryšino postavení.

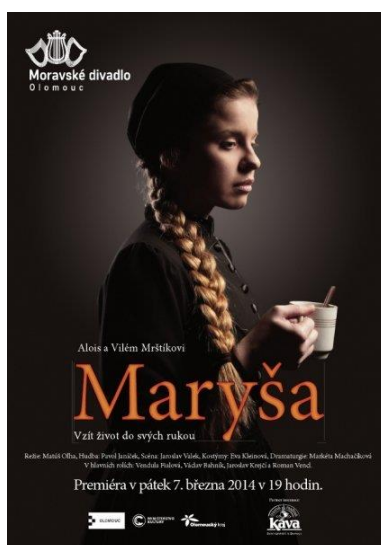
5. Vliv díla:

Hra byla soudobou kritikou přijata nejednoznačně. Kritikové měli námitky proti ústřední postavě, její motivaci a také způsobu, jakým se hra dívá na život na vesnici.

Dodnes se však jedná o stále uváděné a známé dílo, v hlavních rolích se vystřídala celá řada amatérských i profesionálních herců. Na její libreto (= *slova, text k opěře*) byla **E. F. Burianem** složena opera.

Z dobové recenze:

Dílo bratří Mrštíků ovlivnilo podstatnou měrou vývoj českého realistického dramatu. Nejen tím, že Mrštíkové namísto dosavadního mravoličného tématu vesnického zdůrazňují i hýřivost barev, výraznost typů a psychickou hloubku pudového temperamentu – také tím, že svým celkovým zaměřením inspirují nové inscenační postupy. Navzdory nepřívětivému přijetí, navzdory nechuti a ústrkům, jimž byli po celá čtyři léta autoři vystaveni, slavilo drama ihned po premiéře značný úspěch. Je to právě Maryša, která získala realistickému dramatu na první české scéně trvalé postavení.

Plakát představení Maryša uváděného od 7. 3. 2014 v Moravském divadle Olomouc pod režijním vedením Matúše Ol'ha.

Vladimir Nabokov: Lolita

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1955. Celé 20. st. je typické **rychlým střídáním uměleckých směrů** a literárních skupin, jejichž kvalita je proměnlivá. Také doba trvání jednotlivých stylů se různí. Autora neřadíme do žádného konkrétního literárního směru. Je ale typickým příkladem novoty v umění. V literatuře zcela otevřeně ukázal tabuizované téma (= *téma vyloučené z komunikace, nevhodné, nepřipustné*), za což nebyl mnohými ve své době pochopen.

2. Kontext tvorby:

Vladimir Vladimirovič Nabokov (1899 – 1977) – pocházel z dobře situované šlechtické rodiny, což mu umožnilo získat kvalitní vzdělání (naučil dobře anglicky a francouzsky). V roce 1919 z Ruska s celou rodinou emigroval. Od roku 1937 žil v Paříži a živil se jako učitel jazyků, překladatel a instruktor tenisu. Roku 1940 se Nabokov uchýlil před německou okupací do USA. Byl velmi uznávaným znalcem motýlů. Posledních 17 let života prožil ve Švýcarsku. Jeho díla byla v rodném Rusku z politických důvodů zakázána.

Často se zabýval problematikou odcizení a problémy ruských politických a intelektuálních emigrantů. Ve svých (zejména pozdějších) dílech často využíval parodii (= *zasměšňující napodobení*) a ironii (= *zasměšnění užitím slov v opačném významu*). Jeho literární dílo má i výraznou a kritiky dosud neprávem opomíjenou filozofickou rovinu.

Román **Lolita** byl poprvé vydán v Paříži v angličtině, později byl autorem přeložen do ruštiny a mnoha dalších jazyků. Je jeho nejznámějším dílem, zároveň i nejkontroverznějším. Ve své době byl považován za pornografii (přestože fyzický kontakt mezi mužem a dítětem popisuje jen v náznacích, spíše v psychologické rovině).

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*)

Kompozice a styl díla: autor používá ve své době velmi inovativní styl. Kompozičně se dílo skládá ze dvou částí a 69 kapitol. Autor často do vzpomínek hlavního hrdiny vstupuje a oslovuje čtenáře – např. s tím, aby pochopili, že své posedlosti po Lolitě opravdu lituje. Když v poslední části knihy poslouchá hlasy hrajících si dětí, uvědomí si, že Lolitu připravil o dětství.

Jazyk díla: typické jsou časté slovní hříčky, humor, dvojsmysly.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: americké maloměsto, cesta napříč Amerikou

Čas díla: 1947 - 1952

Děj: kniha začíná tím, jak si hlavní hrdina **Humbert Humbert** (*čti anglicky hambrt*), literární vědec, hraje se jménem Lolita. Je přesvědčen, že jeho posedlost po mladých děvčatech, „nymfičkách“, jak jim říká, pramení v minulosti, kdy mu na tyfus zemřela jeho první mladá láska.

Po neúspěšném manželství se stěhuje do Ramsdale, aby mohl dopsat svou vědeckou práci. Pronajme si pokoj v domě ovdovělé **Charlotte Hazeové** (*čti šarlot hejzové*). Z nabízeného bydlení není nadšený, přesvědčí jej až setkání s dvanáctiletou dcerou paní domácí, **Dolores** (říkají jí i Dolly, Lolita, Lola, Lo, L.), do níž se ihned zamiluje.

Charlotte se do svého nájemníka zamiluje, a když Lolita odjede na letní tábor, dává Humbertovi na výběr: sňatek nebo odchod. Muž chce i nadále žít po boku Lolity, proto se sňatkem neochotně souhlasí. Žena netuší, že je muži pro smích, on ji má za tlustou krávu (obdivuje její dceru), ovšem do té doby, dokud si nepřečte jeho tajný deník. Rozhodne se s Lo před mužem utéct a všem říct o jeho zvrhlosti. Rozrušená přebíhá ulici, srazí ji auto a ona na místě umírá.

Humbert vyzvedne Lo z tábora, předstírá, že je její matka v nemocnici. V hotelu se setkávají se zvláštním mužem (později se dozvídáme, že je jeho jméno **Claire Quilty** – *čti klér kvilty*).

V naději, že bude moci Lo v tichosti zneužít, použije Humbert prášky na spaní. Ty však nemají na jeho nevlastní dceru účinek, k sexu přesto dojde. K mužovu překvapení je to on, kdo je sveden. Navíc se zdá, že není prvním dívčíným milencem. Brzy musí říct dívce pravdu o smrti její matky.

Oba cestují napříč Amerikou, z motelu do motelu. Humbert dívce vyhrožuje (bude-li mluvit o jejich sexu, skončí v polepšovně). Sexuální služby si od ní kupuje za komiksy, sladkosti a jiné drobnosti. Ví, že Lolita ho jen využívá, jeho city nesdílí.

Usazují se v novém domově, kde Lo začíná zase chodit do školy. Humbert je rodič přísný a majetnický, zakazuje Lo mimoškolní aktivity, především styk s chlapci, žárlí na ni. Obyvatelé městečka jej považují za přísného milujícího starostlivého otce.

Když Lolita žadoní o účast ve školním divadelním představení, otec souhlasí jen výměnou za další sexuální služby. Neví, že autorem hry je Claire Quilty, který byl unesen Lolitíným výkonem. Těsně před premiérou se Lo s otcem pohádá, Humbert ustupuje a na přání dcery okamžitě odjíždějí z města.

Tentokrát jsou na své cestě sledováni. Humbert je čím dál tím víc paranoidní, dceru podezřívá z plánování útěku a z tajného spojení s jejich pronásledovatelem. Když Lo onemocní, je hospitalizována v nemocnici. Když ji otec přijde navštívit, Lo už tam není. Sestra mu sdělí, že ji vyzvedl strýček. Humbert se pouští do zoufalého pronásledování únosce. Marně.

Po třech letech se mu objeví ve schránce dopis. Těhotná sedmnáctiletá vdaná Lolita ho prosí o peníze. Humbert ji navštíví, za velký obnos z ní vymámí jméno únosce – Quilty ji odvezl, aby z ní udělal pornoherečku. Ona s ním dobrovolně odjela, ale pak odmítla hrát v jeho filmech, tak se jí zbavil. Současný manžel o její minulosti nic neví.

Humbert se Lo omluví za minulé hříchy, navrhne jí, aby se k němu vrátila. Ona to odmítá. I když už není onou nezkušenou nymfičkou, stále ji miluje. Humbert jede do Quiltyho rezidence, svému sokovi se pomstí zastřelením. Cestou z místa činu bláznivě jede autem, proto

je zatčen. Závěrem svého vyprávění se loučí s Lolitou, čtenářům vysvětluje, že kniha, kterou drží v ruce, jsou jeho paměti, jež nesmějí být vydány dříve, než Lo zemře.

Ve fiktivní předmluvě knihy stojí, že Humbert zemřel ve své cele na infarkt těsně po dokončení svých pamětí. Lolita zemřela při porodu na Štedrý den i se svou novorozenou dcerou.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Humbert: Nabokov jej popsal jako domýšlivého a krutého ubožáka, odporného jedince, neustále racionálně obhajuje své zruďné chování, teprve v závěru knihy lituje svých činů a zničeného dětství malé Lolity. Vše omlouvá velkou láskou, i když si je vědom, jak je dívka odporný. Je sobecký, žárlivý, majetnický

matka Charlotte Hazeová: vdova z maloměsta, znuďená, obyčejná, dceru chce poslat do internátu, aby se o ni nemusela starat, uvědomuje si také, že na výchovu tak temperamentní dívky nestačí

Dolores: dvanáctiletá dívka, kterou matka považuje za problém, nevinnost a zároveň svádění a otevřenost se neustále střídají. Je si vědoma svého vlivu na muže, využívá toho. Sama ale přesně neví, co chce. Místy působí ztraceně, jindy zase neuvěřitelně sebevědomě.

5. Vliv díla:

Dílo nechtělo žádné americké nakladatelství vydat, bylo označeno za pornografii. Proto 1. vydání v Paříži. Román byl ve své době považován díky obsahu za velmi kontroverzní a šokující. Téma, nad kterým se dnes již nepozastavujeme, bylo ve své době tabu. Po svém vydání se toto dílo stalo klasikou. Pojmenování „lolita“ se stalo součástí jazyka jako označení sexuálně přitažlivé mladé dívky. Také označení „nymfička“ se vžilo pro mladou chtivou dívku.

Někteří nenahlíží na román jako na dílo, ve kterém dospělý „úchylný“ muž svede dítě, ale jako na knihu, ve které je slabý muž zneužitý zkaženým dítětem (Lo opravdu nebyla k Humbertovu překvapení nezkušenou, neustále jej provokovala, využívala sexu k dosažení svého). Šok z díla pramení i v uvědomění, že jsme my, čtenáři, postupem času začali sexuální zneužívání dítěte, které román otevřeně popisuje/naznačuje, přehlížet, že jsme dokonce byli svedeni k účasti na tomto trestném činu (Humberta neodsuzujeme za naprosto nepřipustnou věc). Román byl dvakrát úspěšně zfilmován a stal se jedním ze základních děl literatury 20. st.

Přebal DVD filmu *Lolita* z roku 1997, režie Adrian Lyne, hrají Jeremy Irons, Melanie Griffith, Frank Langella, Dominique Swain a další.

Božena Němcová: Divá Bára

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1856 – tedy ve **2. polovině 19. st.** V evropských literaturách zrovna nastoupil **realismus**. V české literatuře právě vrcholí období *národního obrození* – tzv. *3. fáze*. Celé 19. st. je charakteristické vysokou oblibou poezie.

Národní obrození:

- velké společenské a kulturní hnutí, kdy se česká národ hlásí o svá práva.

Fáze národního obrození:

1. obranná = defenzivní – konec 18. st. (**Josef Dobrovský**), cíl: ubránit český jazyk, aby nezanikl, vzkřísit ho, probudit v lidech zájem o českou kulturu

2. útočná = ofenzivní – začátek 19. st. (**Josef Jungmann, František Palacký**), cíl: jazyk se povedlo vzkřísit, teď je potřeba jej prosadit do vědy a umění, je potřeba v Čechách probudit uspané vlastenectví

3. vrcholná – doba mezi dvěma revolucemi 1830 – 1848, teprve teď vzniká umělecky kvalitní literatura, hlavní cíl: vyrovnat se kvalitou evropským literaturám, dohnat ztracený čas, kryje se s nástupem realismu, proto autory považujeme i za **realisty (Erben, Němcová, Borovský)**.

Evropa prochází velkými změnami. Staré feudální stavovské struktury se mění v moderní občanskou společnost. My jsme stále součástí velké říše, Rakouska (později Rakouska – Uherska) v čele s císařem.

Nejvýraznější feudální přežitky byly odstraněny osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.:

- vydání tzv. tolerančního patentu – povolil náboženskou svobodu některým nekatolickým vyznáním, zrušení nevolnictví, zavedení povinné školní docházky,...

Realismus:

- název z latinského *realis* = *skutečný, věcný*, *realita* = *skutečnost*

- vliv *rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie* (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- *typizace* – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se

- *objektivní přístup ke skutečnosti* – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co nejobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)

- *kritika* – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název *kritický realismus*, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským

- *nové výrazové prostředky* – hovorová řeč, nářečí, archaismy,... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (*čti onoré d balzak*): **Otec Goriot, Ztracené iluze,...**

Guy de Maupassant (*čti gí d mopasán*): **Miláček, Kulička**

Anglie:

Charles Dickens: **Oliver Twist, David Copperfield,...**

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: **Revizor, Mrtvé duše,...**

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: **Zločin a trest,...**

Čechy:

Karel Havlíček Borovský: **Král Lávra,...**

Karel Jaromír Erben: **Kytice z pověstí národních**

2. Kontext tvorby:

Božena Němcová (?1820 – 1862) se narodila se ve Vídni (datum, původ a další okolnosti zůstávají nejasné). V roce 1821 se Panklovi přestěhovali do Ratibořic (Náchodsko), kam se za nimi v roce 1825 přistěhovala i pětapadesátiletá babička – Magdaléna Novotná.

V sedmnácti letech jí rodiče našli ženicha – Josefa Němce, úředníka finanční stráže (celník), s nímž zplodila 3 syny a dceru. Pro jeho projevy vlastenectví byl nadřizovanými bedlivě sledován, v souvislosti s tím byl často služebně překládán a s ním se stěhovala i rodina. Díky tomu Němcová poznala různé kraje (Praha, Domažlicko, Slovensko,...). Na návrh svých přátel si začala zapisovat vše zajímavé, s čím se v jiných krajích setkala (kroje, zvyky, lidové moudrosti, místní jídelníček, specifická kultura,... – např. **Obrazy z okolí domažlického**).

Manželství nebylo od počátku šťastné. Božena Němcová prožila celý život v ponižující chudobě a často i v hladu. Její povzdech: „Těžko povznést ducha, když starost o chléb vezdejší jej tíží,“ z korespondence ukazuje, že byla nucena opakovaně žádat o pomoc v českých vlasteneckých kruzích. Pohřbena je na Vyšehradě.

DÍLO:

Do literatury Němcová vstupuje povzbuzena přáteli z uměleckých kruhů (Erben,...), zprvu píše vlastenecké verše, přispívá do různých časopisů. Proslavila se především svou povídkovou tvorbou:

Pan učitel – povídka o mladé dívce, která se strachem nastupuje do vesnické školy. Milý a vzdělaný učitel je přívětivý, děti ho mají rády, protože dokáže zajímavě vyprávět, učí je slušnému chování i dobrému hospodaření. Po letech se dívka opět vrací, celý kraj se změnil k lepšímu, protože v něm hospodaří dobře vychovaní a vzdělaní lidé – význam dobrého vzdělání a výchovy.

V zámku a v podzámčí - naivní závěr volá po vyrovnání sociálních rozdílů na českém venkově.

Babička – vzniká po smrti milovaného syna Hynka, idealizované vzpomínky na dětství, popis jednoho roku po příjezdu babičky za rodinou. 2 části: příjezd, popis všedního dne, obyvatel ratibořického údolí, od 8. kapitoly: Staré bělidlo v proměnách ročních období. Konec: babiččina smrt.

Jedněmi z nejčtenějších knih Boženy Němcové jsou především pohádky (= *klasický epický prozaický literární útvar se smyšleným dějem, jehož hrdina zpravidla představuje dobro, poctivost, statečnost a další kladné vlastnosti, mohou se objevovat i nadpřirozené bytosti a předměty, symbolika – např. číselná*) - **Chytrá horákyňě**,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: povídka (= *kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav*)

Kompozice: velmi jednoduchá, idealizovaně vypravovaný příběh poukazující na sociální problémy, ale i na předpojatost a nepodloženou pověřivost prostých lidí

Jazyk díla: převážně spisovný, mluvené řeči vesnice se přibližuje v užití místních výrazů, archaismů (= *zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti*),... Němcová se ve svých povídkách představuje jako mistrná vypravěčka.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: vesnice, volná příroda, Nymbursko (tam Němcová zrovna žila)

Čas díla: autorčina současnost

Děj: **Bára** je dcerou obecního pastýře. Vyrůstá z ní nebojácná mladá žena, která se nebojí plavat ve „škaradém jezírku“ ani v noci sbírat pro pana faráře bylinky.

Všichni chlapi za Bárou blázní, ale žádný by si nedovolil přivést si ji domů do chalupy. Na Báře leží osklivá pověra, že ji přinesla jako nemluvně polednice. Pověřiví vesničané si k historce každý rád něco přisadí.

Přáteli jen s dcerou faráře **Elškou**, schovanku pana faráře, která se jí svěří, že se v Praze zamilovala. Doma ji ale chtějí provdat za bohatého správce, kterého nenávidí. Do sňatku ji nutí i panna Pepinka, sestra faráře.

Bára se seznámí s mladým myslivcem, když v myslivně přenocuje, aby pomohla jeho nemocné matce.

Pan správce chce přijít k Elšce na námluvy. Bára jí chce pomoci, převlékne se za strašidlo a pana správce postraší s tím, že má nechat Elšku na pokoji. Vesničané ji poznají a za trest ji zavrou na noc do márnice. Odtamtud ji odvede mladý myslivec, vše končí šťastně – svatbou.

Elška dědí po tetě a může se vdát z lásky za svou lásku, lékaře z Prahy.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Divá Bára: dcera pastýře, matka zemřela při porodu. Bára je temperamentní, silná, považují ji za čarodějnici, za „divou“ (matce prý podstrčila polednice své dítě, protože se prohřešila, když v poledne odešla ze světnice), zdánlivě drsná, ale v jádru ušlechtilá a citlivá, odvážná. Představuje nový typ literární hrdinky. Už není jen pasivní ženskou postavou.

Elška: její protiklad, děvče z fary

5. Vliv díla:

Dílo usilovalo o zlepšení postavení ženy ve společnosti, je obrazem autorčiny vlastní povahy. Právě Němcové povídky se staly součástí zlatého fondu/kánonu české literatury.

Svou osobností a myšlenkovou hloubkou své tvorby se stala zdrojem inspirace dalších významných osobností české kultury.

Němcová se stala symbolem ženy – odvážné bojovnice. V dobách pro český národ obzvláště těžkých bylo její jméno vždy znovu vyzdvihováno (např. v době 2. sv. války).

Povídka Divá Bára je jedna z neznámějších děl autorky, existuje i ve filmové verzi z roku 1949 v režii Vladimíra Čecha.

Pozn.: Autorka sama patřila mezi městskou honoraci, ale její zájmy a názory se vyvíjely zcela protichůdně k myšlení maloměstských „paniček“. Na vlastní kůži poznala život v bídě. Právě v době psaní svých povídek prožívala s rodinou nejtěžší existenční krizi.

Herecký debut mladé Vlasty Fialové v celovečerním filmu Vladimíra Čecha Divá Bára z roku 1949. Titul byl prodán do mnoha zemí, svého úspěchu dosáhl např. i v Latinské Americe.

George Orwell: 1894

1. Kontext doby:

Román z roku 1949 – jedno ze základních literárních děl 20. st. Autora nepřirážujeme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru, kterých v té době panovalo v umění mnoho.

2. světová válka (1939 – 1945) byla největším ozbrojeným konfliktem v lidských dějinách. Ovlivňovala světové dějiny i politiku – do popředí se dostaly dvě supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz.

Státy střední a jihovýchodní Evropy většinou na konci války osvobodila Rudá armáda. V těchto zemích začal Sovětský svaz postupně upevňovat svůj vliv, v letech 1946 – 1948 zde vznikaly tzv. lidově demokratické režimy. Ve snaze oslabit sovětský vliv vyhlásily USA tzv. Marshallův plán hospodářské pomoci evropským zemím. Jeho odmítnutí některými zeměmi mimo jiné dovršilo rozdělení Evropy tzv. na Východ a Západ; začala studená válka (= *stav politického a vojenského napětí mezi komunistickými státy a jejich spojenci na straně jedné a USA a jejich spojenci na straně druhé*) doprovázená zbrojením a vznikem vojenských bloků. Období studené války se protáhlo až do počátku 90. let 20. st., kdy padly komunistické režimy ve střední a jihovýchodní Evropě a rozpadl se Sovětský svaz.

2. Kontext tvorby:

George Orwell (1903 – 1950, vlastním jménem Eric Arthur Blair) – anglický prozaik, novinář, esejista. Narozen v Indii, která byla tehdy součástí britského impéria. Od jednoho roku však vyrůstal v Anglii v Oxfordshiru, podle místní říčky Orwell si později zvolil svůj umělecký pseudonym.

V roce 1922 začal pracovat pro Indickou imperiální policii v tehdejší Britské Indii (v Barmě). Zde tkví počátky jeho nenávisti k imperialismu a zde se také začal klonit k levicové politice.

V roce 1927 se vrátil zpět do Anglie, začal psát eseje a pracovat jako novinář. Nějakou dobu žil „na ulici“ jako tulák a pohyboval se mezi spodinou. Své zážitky zúročil například v knize **Na dně v Paříži a Londýně**. Politické události v Evropě se ho silně osobně dotýkají a tak se stává socialistou, antifašistou a kritikem všech nedemokratických politických tendencí.

George Orwell vedl dobrodružný a pohnutý život v Anglii, Francii, byl dobrovolným vojákem ve španělské občanské válce. Živil se i jako učitel, knihkupecký pomocník, psal recenze, reportáže a romány. Během 2. světové války byl činný jako redaktor v BBC. Sám se jí ale kvůli vleklé tuberkulóze neúčastnil. Zemřel na ni ve věku 46 let.

DÍLO:

Proslavil se zejména svými antiutopiemi (= *vypodobnění fiktivní společnosti, která se vyvinula špatným směrem, má zásadní nedostatky – zde totalitní formu vlády, omezování osobní svobody apod., občané antiutopického světa jsou obvykle neskrytě utlačováni politickým systémem*). Vizionářsky tak nastínil budoucí vývoj v nedemokratických státech.

Knihy **Farma zvířat** a **1984** jsou podobenstvím autorovy doby 30. a 40. let 20. st., států, ve kterých se začínají v Evropě prosazovat totalita a rasismus. Zároveň jsou pesimistickými prorockými vizemi varujícími před budoucím vývojem. Zobrazují svět strachu, lidského ponížení, likvidaci lidství, krutost vládnoucích.

Jeho knihy a eseje se netýkají jen politiky, ale komentují život své doby a zabývají se sociálními tématy. Všeobecně je považován za jednoho z nejlepších anglických esejistů.

V komunistickém Československu stanul na seznamu zakázaných autorů, jeho knihy nemohly oficiálně vycházet. V češtině je tedy vydávala jen exilová nakladatelství.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice: rozdělení do 3 částí a podkapitol, na závěr přidal autor *Dodatek – principy newspeaku*, oficiálního jazyka Oceánie, který byl vytvořen pro ideologické potřeby anglického socialismu – režimu v zemi. Kompozice (= sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla) je záměrně velmi jednoduchá, o to sugestivněji (= podmanivěji) působí obsah.

Jazyk a styl díla: autor klade zvláště na jazyk díla velký důraz, vytváří nový jazykový systém, *newspeak*, který má postupně nahradit *oldspeak*, současnou spisovnou angličtinu ve všech oblastech použití – hovorová, umělecká, odborná,... *Newspeak* má potlačit všechny nepovolené způsoby myšlení, odstraňuje všechny dvojsmysly, zmenšuje slovní zásobu = omezuje myšlení, udává jasná gramatická pravidla. I jazyk má sloužit ideologii Strany. Autor tím zdůrazňuje sílu jazyka a jeho možnosti politického zneužití v současném světě.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn ve státě Oceánie

Čas díla: 1984

Děj: svět je neustále ohrožován „udržovací“ válkou tří zneprátených zemí – **Oceánie, Eurasie a Estasie**. Nikdo už ani neví, kdo je s kým právě spojenec a proti komu se bojuje. Bombardování je na denním pořádku. I přes uklidňování médií životní úroveň stále klesá. Oceánii vládne **Velký bratr**, postava s nejasnou identitou, jehož portréty jsou všudypřítomné spolu se třemi základními hesly vládnoucí **Strany**: Válka je mír, Svoboda je otroctví a Nevědomost je síla. Ve státě panuje velmi agresivní forma totality prováděná čtyřmi ministerstvy: **Ministerstvo míru, lásky, pravdy a hojnosti**. Jediná povolená ideologie (= *soustava myšlenek, názorů, teorií představující náhled na svět a společnost*) je **Angsoc** (anglický socialismus). Myšlení lidí je kontrolováno uměle zaváděným jazykem **newspeakem**.

Strana pomocí všudypřítomného **videosystému** a **odposlechům** řídí a kontroluje i soukromý život občanů – **soudruhům**. Ke sledování myšlenek slouží **ideopolicie**. Nejtěžším zločinem, za který okamžitě následuje trest smrti a vymazání existence – **vaporizace**, je **ideozločin** – provinění se špatným myšlením.

Lidé jsou „tvarováni“ už od dětství v organizaci **Zvěďům**, pro malé děti jsou největší zábavou účast na popravě nestraníků a hry na válku.

Asi 85 % obyvatelstva tvoří **proléti** – žijí v podmínkách horších než zvířata, slouží jen pro tvrdou práci, Strana je tolik nekontroluje, jejich životní potřeby jsou redukovány na sex, alkohol a státní loterii (jako všechno je ovlivněná a zmanipulovaná Stranou).

Winston pracuje na *Ministerstvu pravdy*, které paděláním a pozměňováním informací v tisku falšuje historii ku prospěchu Strany. Nová pravda je pak obyvatelstvu předkládána tak

dlouho a intenzivně, dokud jí neuvěří. Právě v prolétech vidí naději na pád režimu, neboť zatímco Strana u svých členů systematicky likviduje rodinný život a kontroluje i sexuální aktivitu, spodní vrstvy obyvatelstva se nekontrolovatelně množí.

Winston Smith, hlavní postava, postupně odhaluje děsivé principy fungování diktatury, nepřichází ale na to, proč Strana tolik lpí na moci. Jeho protistranické myšlení je brzy odhaleno, je i se svou tajnou milenkou **Julií** zatčen a fyzicky i duševně týrán v podzemí Ministerstva lásky. Nakonec řekne vše, co ví a i mnohem víc. Chce umřít, ale to mu vězňitelé nedopřejí. Dojde mu, že jim nejde o informace a následný trest vězně, ale o jeho ponížení, úplné pokoření, úplnou změnu jeho myšlení. Na svobodu je propuštěn se zcela přeprogramovaným myšlením, je oddaným milovníkem Velkého bratra, dostane zpět svou práci. Dokonce se setkává s Julií, která je Velkému bratrovi stejně oddaná jako on. Teprve poté je opět předveden k soudu, kde vše přiznává a všechny udává a pokojně přijímá svůj trest – kulku do hlavy.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Winston Smith: v zásadě jediná hlavní postava, ostatní lidé jen sporadicky vstupují do jeho života. 39 let, kdysi byl ženatý s Katherine – nudná, hloupá, schválená Stranou, když nemohli počít dítě, Strana jim povolila odluku, rozvod nebyl v zemi povolen. Smith má stále vtíravý pocit, že něco v zemi není v pořádku, jen matně si vzpomíná na svou minulost, na staré časy. Proviní se – koupí si deník, do kterého si otevřeně píše všechny své myšlenky, i ty protistranické. Pátrá po minulosti, chce pravdu.

Julie: Smithova milénka, spolupracovnice z Ministerstva, utajovaný vztah s ní byl jistým typem vzpoury proti režimu, fyzická slast byla zakázaná, Winston si dokonce pronajal pokoj na schůzky – ubohá špinavá místnost zdánlivě nehlídaná Stranou představující ostrůvek svobody. Oba ví o protizákonnosti svého jednání, bojí se odhalení, ani pečlivá příprava schůzek je neuchrání od prozrazení. Nikdy si totiž nejsou jisti, komu mohou skutečně věřit.

O'Brian: tajemná postava, se kterou se čas od času Winston setká, má z něj pocit, že sdílí jeho protistranické myšlenky. Na tajné schůzce ve svém bytě věnuje Winstonovi knihu největšího odpůrce Strany Goldsteina. Nakonec vyjde najevo, že je vyšetřovatel, v podzemí vede Winstonovy výslechy a mučení.

Vysvětlení názvu díla: odkazuje k času děje, v anglickém originále rozepsaný Nineteen Eighty-Four, pracovním názvem Poslední člověk v Evropě (pozn. 1884 – autorova „daleká“ budoucnost)

5. Vliv díla:

Román navázal ideově na **Farmu zvířat** (vyšla o 3 roky dříve), kterou za války odmítlo vydat 20 vydavatelů z obav před hněvem sovětského spojence. Stejně tak i tento román varuje před nadcházejícím vývojem společnosti.

Dílo bylo v komunistickém Československu na seznamu zakázaných knih, šířilo se pouze tajně. Přesto si rychle našlo mnoho stoupenců.

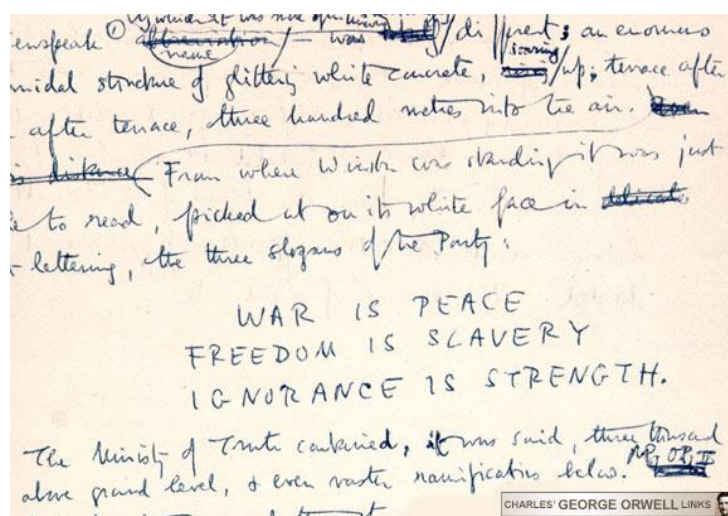
Symbolicky v roce 1984 měl premiéru stejnojmenný snímek režiséra Michaela Radforda. Jedná se již o druhé filmové ztvárnění slavného románu. Autoři se vcelku přesně

drželi knižní předlohy, jen některé detaily se liší (např. počet ministerstev, oslovení členů Strany, navíc by se do filmové podoby obtížně převáděl výklad mnoha pravidel Strany a zákonitostí života Oceánie).

Photo © Umbrella-Rosenblum Films Production

Záběr z filmu 1984. John Hurt jako Winston Smith je při jednom z mnoha krutých výslechů vedených Richardem Burtonem (O'Brianem) připojen k mučicímu elektrickému zařízení.

Orwellův rukopis zachycující 3 základní hesla Strany, která se v životě každého v Oceánii neustále objevují, až jim Winston sám začne bezmezně věřit. V českém překladu:
VÁLKA JE MÍR, SVOBODA JE OTROCTVÍ, NEVĚDOMOST JE SÍLA.

George Orwell: Farma zvířat

1. Kontext doby:

Román z roku 1945 – jedno ze základních literárních děl 20. st. Autora nepřičítáme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru, kterých v té době panovalo v umění mnoho.

2. světová válka (1939 – 1945) byla největším ozbrojeným konfliktem v lidských dějinách. Ovlivňovala světové dějiny i politiku – do popředí se dostaly dvě supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz.

Státy střední a jihovýchodní Evropy většinou na konci války osvobodila Rudá armáda. V těchto zemích začal Sovětský svaz postupně upevňovat svůj vliv, v letech 1946 – 1948 zde vznikaly tzv. lidově demokratické režimy. Ve snaze oslabit sovětský vliv vyhlásily USA tzv. Marshallův plán hospodářské pomoci evropským zemím. Jeho odmítnutí některými zeměmi mimo jiné dovršilo rozdělení Evropy tzv. na Východ a Západ; začala studená válka (= *stav politického a vojenského napětí mezi komunistickými státy a jejich spojenci na straně jedné a USA a jejich spojenci na straně druhé*) doprovázená zbrojením a vznikem vojenských bloků. Období studené války se protáhlo až do počátku 90. let 20. st., kdy padly komunistické režimy ve střední a jihovýchodní Evropě a rozpadl se Sovětský svaz.

2. Kontext tvorby:

George Orwell (1903 – 1950, vlastním jménem Eric Arthur Blair) – anglický prozaik, novinář, esejista. Narozen v Indii, která byla tehdy součástí britského impéria. Od jednoho roku však vyrůstal v Anglii v Oxfordshiru, podle místní říčky Orwell si později zvolil svůj umělecký pseudonym.

V roce 1922 začal pracovat pro Indickou imperiální policii v tehdejší Britské Indii (v Barmě). Zde tkví počátky jeho nenávisti k imperialismu a zde se také začal klonit k levicové politice.

V roce 1927 se vrátil zpět do Anglie, začal psát eseje a pracovat jako novinář. Nějakou dobu žil „na ulici“ jako tulák a pohyboval se mezi spodinou. Své zážitky zúročil například v knize **Na dně v Paříži a Londýně**. Politické události v Evropě se ho silně osobně dotýkají a tak se stává socialistou, antifašistou a kritikem všech nedemokratických politických tendencí.

George Orwell vedl dobrodružný a pohnutý život v Anglii, Francii, byl dobrovolným vojákem ve španělské občanské válce. Živil se i jako učitel, knihkupecký pomocník, psal recenze, reportáže a romány. Během 2. světové války byl činný jako redaktor v BBC. Sám se jí ale kvůli vleklé tuberkulóze neúčastnil. Zemřel na ni ve věku 46 let.

DÍLO:

Proslavil se zejména svými antiutopiemi (= *vypodobnění fiktivní společnosti, která se vyvinula špatným směrem, má zásadní nedostatky – zde totalitní formu vlády, omezování osobní svobody apod., občané antiutopického světa jsou obvykle neskryvaně utlačováni politickým systémem*). Vizionářsky tak nastínil budoucí vývoj v nedemokratických státech.

Knihy **Farma zvířat** a **1984** jsou podobenstvím autorovy doby 30. a 40. let 20. st., států, ve kterých se začínají v Evropě prosazovat totalita a rasismus. Zároveň jsou pesimistickými prorockými vizemi varujícími před budoucím vývojem. Zobrazují svět strachu, lidského ponížení, likvidaci lidství, krutost vládnoucích.

Jeho knihy a eseje se netýkají jen politiky, ale komentují život své doby a zabývají se sociálními tématy. Všeobecně je považován za jednoho z nejlepších anglických esejistů.

V komunistickém Československu stanul na seznamu zakázaných autorů, jeho knihy nemohly oficiálně vycházet. V češtině je tedy vydávají jen exilová nakladatelství.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav), alegorická bajka (= smyšlený příběh s mravním ponaučením, v němž zvířata jednají jako lidé, zde navíc alegorická – jinotajná – není to přeci prostý příběh o zvířatech, ve vypravování je skrytý hlubší význam, autor chtěl dílem sdělit víc, nese skrytý podtext)

Kompozice: text je členěn do kapitol, vyprávěč v 3. osobě (= vyprávění ve 3. osobě), postup chronologický (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály)

Jazyk a styl díla: spisovný, doplněný hovorovými výrazy, objevují se i termíny (= odborné názvosloví) – př. animalismus = disciplína o kontaktu se zvířaty, apatie = nezám. V celém díle hraje důležitou úlohu personifikace (= zosobnění, oživení, věci, zde zvířatům, se přiřkne čistě lidská vlastnost či činnost)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: malá fiktivní farma v Anglii, kterou vlastnil pan Jones (= totalitní doupě), tzv. panská farma

Čas díla: nejspíše 30. a 40. léta 20. století

Děj: příběh se odehrává na poměrně malé farmě, kterou vlastní pan **Jones**. Na farmě jsou mimo pana Jonese také psi, kočky, prasata, ovce, krávy, koně, osel, myši, holubi, kozy a kachny.

Jednoho dne se pan Jones opil a zapomněl zvířata zavřít. Ta se sešla ve stodole a **prase Major** vyprávělo o revoluci, která jednou přijde. Naučil dokonce zvířata zpívat píseň Zvířata Anglie. Za několik dní zemřel, ale po jeho smrti se zvířata vzbouřila a vyhnala pana Jonese z farmy. Tím začala revoluce. Potom prasata oznámila, že umí psát a číst a že přejmenují Panskou farmu na Farmu zvířat a napsala na vrata sedm příkázání:

- Každý, kdo chodí po dvou nohách, je nepřítel
- Každý, kdo chodí po čtyřech nohách nebo má křídla, je přítel
- Žádné zvíře nebude chodit oblečené
- Žádné zvíře nebude spát v posteli
- Žádné zvíře nebude pít alkohol
- Žádné zvíře nezabije jiné zvíře
- Všechna zvířata jsou si rovna.

Ovce si to nedokázaly zapamatovat, a tak je prasata musela naučit jednodušší příkázání, které znělo: 4 nohy dobré, 2 nohy špatné.

Zvířata se pustila do prací na statku, jen prasata toho moc nedělala. Přesto jim vše šlo mnohem lépe než dříve. Podařilo se jim také v bitvě u kravína odrazit první útok lidí.

Za čas se narodila štěňata, ale hned po odkojení si je vzalo **prase Napoleon** na výchovu. **Prase Kuliš** nenakreslil náčrt větrného mlýna. Napoleon byl proti stavbě už od začátku, ale Kuliš měl návrh. Když měl náčrt hotový, na pravidelném nedělním shromáždění mělo dojít

k hlasování o jeho stavbě. Kulišovo nadšení zvířata uchvátilo, avšak před zahájením hlasování Napoleon náhle přivolal devět psů – dorostlých převychovaných štěňat – a vyhnal Kuliše z farmy pryč. Zvířatům se to nelíbilo, ale bála se psů, a tak nic neříkala. Poté Napoleon rozhodl, že se mlýn začne stavět. Stavba byla obtížná, ale zvířata dělala, co mohla. Téměř dokončený mlýn shodila vichřice. Napoleon však prohlásil, že viníkem je Kuliš, který se uchýlil na sousední farmu a organizuje sabotáže. Následně byly veškeré nezdary přičítány Kulišovi. Řada zvířat byla obviněna ze spolupráce s ním a odsouzena k smrti.

Napoleonův pomocník, **prase Pištík**, měnil postupně příkázání. Zvířatům to připadalo divné, ale Pištík jim říkal, že se pletou, že mají špatnou paměť. Nakonec zvířata uznala, že má pravdu. Mezitím došlo k dalšímu útoku lidí, při němž byl opět zničen téměř hotový mlýn.

Prasata postupně soustřeďovala větší a větší moc, až nakonec vládla v čele s diktátorem Napoleonem stejně přísně jako lidé. Přeučila ovce jejich příkázání na: 4 nohy dobré, 2 lepší a začala chodit po dvou. Sedm příkázání nakonec změnila v jedno: Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější.

Příběh vrcholí hostinou, na které jsou společně prasata a lidé – delegace sousedních farmářů. Ostatní zvířata hostinu sklesle pozorují oknem. Lidé obdivují přísný režim, jaký prasata ostatním zvířatům nastolila a Napoleon slavnostně oznamuje přejmenování na Panskou farmu. Zvířata shledávají, že již nelze odlišit prasata od lidí. Tak autor uzavírá dějinný cyklus diktatura – revoluce - diktatura.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Prasata (v některých překladech vepři):

Major: K. Marx/V. I. Lenin

Napoleon: J. V. Stalin, podlý, vychytralý, krutý, bezohledný diktátor

Kuliš: L. Trockij (soupeřil po revoluci o moc se Stalinem, zasazoval se o industrializaci a elektrifikaci Sovětského svazu. Byl vyhnán Stalinem ze země, usadil se v Mexiku, kde byl zavražděn agentem Stalinovy NKVD)

Pištík: propaganda, mistrně dokáže manipulovat s ostatními zvířaty, překrucuje a mění pravdu, pozměňuje fakta, špiní nepřátele, mlží a lže

Psi: představují tajnou policii, která slepě plní rozkazy svého stvořitele - Napoleona. Psi jsou věrní a poslušní svému pánovi.

Koně – Boxer a Lupina: představují pracující lidi, poslušné dřívce, kteří by pro myšlenku budování vlastního státu, kde jsou si všichni rovni, obětovali vlastní život

Ovce: tupý dav, bez přemýšlení opakují naučené fráze, nemají názor, nechtějí ho mít, neptají se. Svým sborovým, hlasitým opakováním frází přehluší jakýkoli hlas odporu, protinázor. Jde o ideální materiál pro totalitní vládcu

Osel Benjamin: představitel pasivního intelektuála, který zná pravdu a tuší důsledky, ale nevidí žádné východisko. Svou aktivitu považuje za zbytečnou, protože ovce přehluší jakýkoli vzdor a psi zničí kohokoli, kdo se postaví pánovi. Zůstává sám sebou, je nezmanipulovatelný.

Havran Mojžíš: představuje víru (křesťanství), které v totalitní společnosti ztrácí své místo, přesto se nedá zahubit

Slepice: jsou prvními rebely proti Napoleonovi. Ten totiž požadoval, aby snášely více vajec, která by se prodala lidem. Slepice na protest všechna vejce rozbíjela pádem z výšky. Napoleon

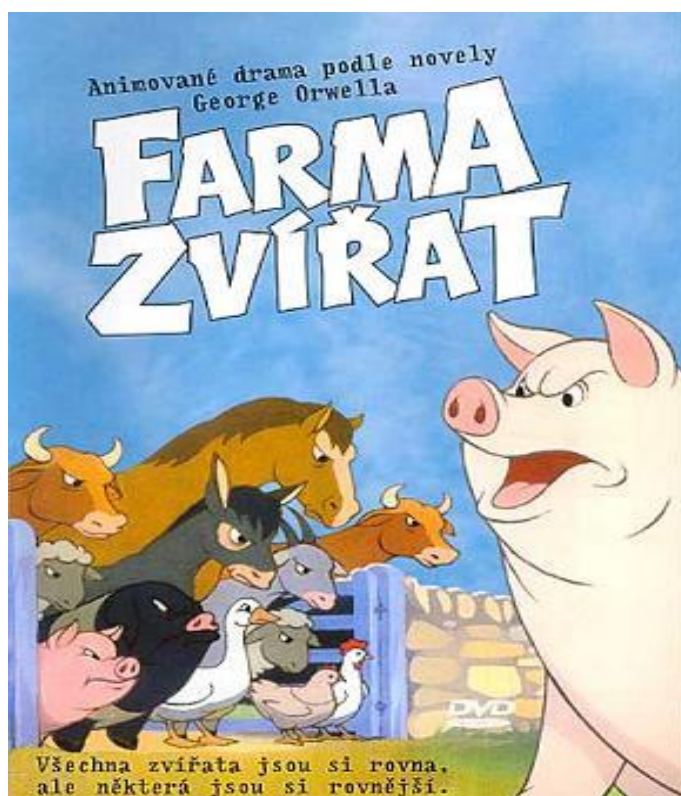
nařídil odepření stravy, což stálo 9 slepic život. Historkou o nemoci pak bylo vysvětleno jejich úmrtí.

Lidé: představitelé kapitalistů, vykořisťovatelů

5. Vliv díla:

Autor přináší obraz totalitní společnosti – jeden druh zvířat (= lidí) tyranizuje druhé. Příběh zvířat je podobenstvím o pořádku nastoleném násilnou revolucí. Ač se společnost zpočátku řídí příkázáními, z nichž 7. hlásá rovnost zvířat, nastává postupně proměna. Společnost rovných je ovládána hrstkou ještě rovnějších – prasaty (oslovují se soudruzi). Dílo apeluje na nečinnost, předznamenává budoucí vývoj v komunisty ovládaných státech světa, a to již roku 1945. převratu 1948 se George Orwell dostal na seznam zakázaných autorů a jeho díla tedy nemohla v Československu vycházet. Podruhé tedy kniha vyšla v roce 1981 jako **Zvířecí statek** u exilového nakladatelství Index v překladu Jiřího Komárka. Rovněž byla přepisována formou samizdatu.

Dílo zaznamenalo obdobný dopad jako Orwellův román 1984.

Animovaná Farma zvířat z dílny Johna Halase a Joy Batchelorové z roku 1954 se stala prvním celovečerním britským animovaným filmem.

Jan Otčenášek: Romeo, Julie a tma

1. Kontext doby:

Dílo vzniká ve **3.** období české poválečné tvorby: **1953** (smrt Stalina) – **1968** (vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa). Mnozí autoři se vracejí k tématu války: bezprostřední, otřesné dokumentární příběhy, hlubší psychologický popis, hledání logické návaznosti příčin a důsledků, ukazuje hodnoty a jistoty, pro které umírali lidé.

2. Kontext tvorby:

Jan Otčenášek (1924 – 1979) - narodil se do rodiny truhláře roku 1924 v Praze. Vystudoval obchodní akademii. Poté byl krátce nasazen na práce v Německu. Koncem války se Otčenášek zapojil do ilegálního hnutí mládeže. Po 2. světové válce začal studovat estetiku na FF UK, ale studia nedokončil. Poté pracoval jako úředník. Od roku 1952 působil ve Svazu československých spisovatelů. V roce 1960 se rozhodl pro svobodné povolání jako spisovatel, zároveň spolupracoval s Filmovým studiem Barrandov jako jeho dramaturg a scénárista.

Ač ideově zůstával příznivcem státního zřízení nastoleného v roce 1948, přesto podstatně překračoval průměr toho, co se chápalo jako oficiální literatura socialistického realismu.

Zemřel 1979 v Praze.

Nejprve píše o tématech ze své současnosti, teprve poté se obrací k období 2. sv. války. Z dalších děl: **Občan Brych, Kulhavý Orfeus,...**

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou), podtyp rámcová: úvod a závěr stejný („Staré domy jsou jako staří lidé: plny vzpomínek. Mají svůj osobitý život a tvář. Staré domy mají svůj hlas. Poslouchej: kdosi kráčí po pavlači, ...“)

Jazyk a styl díla: spisovná čeština u vypravěče, postavy mistry jazyk hovorový (věrohodnost, autentičnost), studentský slang, ... Dialogy střídají úvahové pasáže, přesto je styl díla velmi dynamický, dějový, s rychlým spádem, tempo se zvyšuje především v samém závěru s překvapivým koncem. Dílo ve čtenáři zanechává hluboký emocionální dopad.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Praha (byt rodičů, otcova krejčovská dílna, pokojík za dílnou, ulice města)

Čas díla: květen – červen 1942 – heydrichiáda za Protektorátu

Děj: intimní tragédie na pozadí významných historických událostí, závažných pro celý národ.

Osmnáctiletý student gymnázia **Pavel** právě dokončil maturitní písemné práce. Potlouká se večer po ulicích, chce si vychutnat „dospěláckou“ cigaretu a zajít si do kina. V parku si přisedne k neznámé dívce na lavičku, ale ani ji zprvu nevnímá. Všimne si, že pláče. Když jí chce pomoci, ona odmítá. Teprve poté si mladík všimá žluté hvězdy na jejím kabátku.

Ester ani neví proč, ale Pavlovi se svěřuje se svým trápením. Sedí v parku s povolávacím rozkazem do Terezína v kapse. Na nádraží se měla dostavit už ráno, ale místo

toho s malým kufříkem plným osobních věcí utekla. Teď neví, kam jít. Vypadá tak bezmocně. Pavel neváhá a ubytuje ji v pokojíku za otcovou krejčovskou dílnou. To vše v předvečer atentátu na Heydricha.

Pavel doma svede své zpoždění na přítele Vojtu, ale ten jej mezitím hledal i doma. Rodiče už mysleli na nejhroší.

Druhý den všichni probírají atentát na říšského protektora a jeho následky – 10 milionů odměna za dopadení atentátníků, zastřelení všech nepřihlášených osob i těch, kteří takové přechovávají.

Pavel navštěvuje Ester („hladové zvířátko“) pravidelně v jejím úkrytu. Chodí za ní každý den. Přináší jí jídlo i knížky. Byla vyděšená, říkala mu o svém strachu, chtěl jí pomoci, zastavit její ustrašené myšlenky, proto se na ni vrhl a políbil ji. I ona ho začala líbat. Vyznali si lásku. Zjistili, že si začínají dobře rozumět.

Rodiče poznali, že se s Pavlem něco děje, chtěli ho mít doma. On jim nechtěl lhát, tak jim raději nic neříkal. Domov prostoupený mlčenlivým napětím se stal nesnesitelným.

Každý den Pavel četl o obětech nacistů, ani v dílně už nikdo raději nic nekomentoval. Pavel si často představoval jméno své, rodiny i pracovníků dílny mezi ostatními jmény popravených. Jak dlouho Ester ještě udrží v úkrytu? Kdy se zblázní z malého vězení mezi čtyřmi stěnami? Cítili se jako v pasti a zprávy o konci války v nedohlednu. Ester měla chuť žít, cítit, tančit. Nemotorně si spolu zatančili. Ztratili rovnováhu a upadli na pohovku. Z rádia byla zrovna slyšet reportáž z převozu mrtvého protektora z nemocnice na Hrad. Vášnivě se začali líbat, ale Ester vše ukončila. Ani netušili, že je občas kdosi tajně sleduje škvírou v okně.

Ester musí být celý den tiše. Snaží se číst, poklízet, cvičit. Nechce Pavlovi vyčítat stálé čekání na jeho příchod. Vzpomíná na rodiče, na první lásku – nesmělý hoch od nich z městečka, rozešel se s ní kvůli jejímu židovskému původu, brzy začal chodit s její kamarádkou. Po šťastném dětství přišly krušné chvíle. Téměř všichni se od jejich rodiny odvraceli, musela opustit školu, nesměla do tanečních. Rodiče vyprovázela na cestu do Terezína.

Ester se chtěla Pavlovi líbit, ale nemohla se ani vykoupat, měla jen přístup k umyvadlu v dílně. V kapesním zrcátku se ani nepoznávala. Jednou ji při mytí přistihl otcův spolupracovník – stal se jejím spojencem.

Gestapo si z domu odvedlo jednoho z obyvatel – malíře – prý komunista. Pavel musel Ester říci o politické situaci, stejně už věděla hodně z rádia.

Celý dům se bál souseda Rejska, myslí si, že je udavač.

Pavel úspěšně složil ústní maturitu (nabiflované, nepoužitelné učivo), v té chvíli to pro něj není vůbec důležité. Otec vše prohlédne, je na Pavlově straně, posílá Ester jídlo a vzkaz, že se odjede schovat na venkov k tetě. Ten večer se poprvé a naposled milovali.

V noci probudila Prahu palba, rány z děl, kola vozů. Pavel okamžitě myslel na Ester, musí za ní. I celý dům byl vzhůru. Kdosi na pavlači ostatní informoval, že v blízkém kostele Němci našli hledané atentátníky. Teď budou určitě prohledávat celou čtvrť. Opilý Rejsk křičí, že všichni vědí o té špinavé dívce, ať jde, aby kvůli ní nepotrestali celý dům. Rozrazil dveře do jejího pokoje ale tovaryš ji před Rejskem ubránil. Jí bylo jasné, že musí zmizet. Nemůže nadále všechny ohrožovat. Vysmekne se a utíká na ulici plnou Němců. Upozornila je na sebe svým během, nedokázala jít nenápadně, klidně. Kolem létaly kulky. Upadla. Vojáci byli hned u ní. Otočili ji na záda a poznali, že je Židovka.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Pavel: student posledního ročníku gymnázia – statečný, citlivý, obětavý, cílevědomý, čestný, pomoc Ester chápe jako samozřejmost.

Ester: židovská dívka, žila s rodiči blízko Prahy (Pavlovi se posmívá, že nezná život na venkově – „ty moje Pražátko“), dcera lékaře, oba rodiče nastoupili do transportu do Terezína (už 3 měsíce o nich nic neví), starší bratr emigroval neznámo kam. Poslední rok žila v Praze u příbuzných – otcova sestra se provdala za árijce, proto ještě nemuseli do transportu. Ester je romantická, citlivá, skromná, ohleduplná, žije ve strachu, cítí se osamocená, nešťastná, z lásky k Pavlovi a s pocitem odpovědnosti za následky své přítomnosti se odhodlá obětovat svůj život.

Pavlovi rodiče: otec má 10 minut od domova v jednom činžovním domě krejčovskou dílnu, dovolí synovi, aby z malého nepoužívaného skladiště za dílnou vytvořil svůj pokojík – útočiště s vetším vybavením, ale útulné. Dokud Pavel nepotká Ester, představuje si, jak žije v pokojíku se svou imaginární ženou. Oba rodiče jsou ustaraní (matka: „*Do ničeho se, Pavle, neplet! To nesmíš....*“), všímají si změn v chování syna, dokonce syna sledují, otec matku chrání (má slabé srdce, proto ji chce ušetřit a pomáhá Pavlovi bez jejího vědomí). Měli syna v pozdním věku, je mezi nimi a Pavlem čtyřicetiletý věkový rozdíl. Zvláště otec jedná s Pavlem jako s dospělým, s rovností, je velkoryse chápavý.

Tovaryš Čeppek: pomocník v otcově krejčovské dílně, to on pomáhá Ester, brání jejímu prozrazení.

Soused Rejsek: udavač, kolaborant, opilec. Jeho žena už je mrtvá, jediný syn zemřel na frontě za Německo.

Vysvětlení názvu díla: odkazuje k shakespearovskému motivu – křehký a bolestný příběh lásky poznamenané dobou, ve které se odehrává. Tma = všude kolem = doba, ve které postavy žijí (otec k Ester: „*Braň se jí, neplač, brzy spolu*“). Novodobé shakespearovské milence zde neodděluje rodová zášť, ale rasová nenávisť. Dva mladí lidé, árijský chlapec a Židovka, jejichž kroky se zkříží v drsné atmosféře protektorátní Prahy, ale neprotestují proti osudu smrti, ale naopak životem.

5. Vliv díla:

Obžaloba fašistické bestiality a rasismu, protiválečné zaměření, varování - válka poznamenává osudy nevinných lidí, ničí plány, ideály. Otčenášek ukazuje hodnoty a jistoty, pro které umírali lidé.

Ota Pavel: Smrt krásných srnců

1. Kontext doby:

Dílo spatřilo světlo světa roku 1971. Spadá tedy dobou svého vzniku do 4. období české literatury 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje roky 1968 (v srpnu okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy = *vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku*, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = *státnímu úřednímu*

dohledu nad kulturou) až **1989** (Sametová revoluce – konec režimu, vznik demokratického státu, uvolnění, svoboda,...).

Literaturu tohoto období dělíme do 3 skupin: exilová (= vycházející v zahraničí, u nás vydávaná až po roce 1989), samizdatová (= kopírována vlastním nákladem – kopie na psacím stroji jen pro nejbližší, zakázaní autoři) a oficiální (úředně schválená – sem patří i O. Pavel).

2. Kontext tvorby:

Ota Pavel - spisovatel a novinář, původním jménem Ota Popper (1930 – 1973). Byl synem obchodního cestujícího Leo Poppera (který mimo jiné prodával vysavače firmy Electro–Lux). Otec (židovského původu) byl se dvěma staršími bratry za války v koncentračním táboře, matka s Otou bydleli poblíž Lidic, jejichž tragédie je blízce zasáhla. Naštěstí se celá rodina po válce opět shledala.

Ota Pavel se aktivně věnoval fotbalu a hokeji. Střídal různá zaměstnání, stal se sportovním redaktorem v rádiu i novinářem, doprovázel českou reprezentaci po celém světě. Jeho život byl ovlivněn těžkou duševní chorobou.

Začíná publikovat již na vojně, především kratší povídky a reportáže do novin a časopisů. Proslavil se tzv. sportovní beletrii vycházející z jeho osobních zážitků (= povídkami ze sportovního prostředí): **Dukla mezi mrakodrapy** – o reprezentačním výjezdu pražské Dukly do USA, kam mužstvo Pavel opravdu doprovázel jako sportovní reportér.

Hned několik prací z oboru sportovní beletrie bylo poctěno novinářskými a literárními cenami, některé byly zdramatizovány a uvedeny Československým rozhlasem, popř. se dočkaly filmových adaptací.

Mimořádnou pozornost čtenářů autor vzbudil knížkou příběhů ze života svého otce **Smrt krásných srnců**, na ni navázala posmrtně vydaná vzpomínková próza **Jak jsem potkal ryby**. Právě tato dvě díla jsou dnes z Pavlovy tvorby nejznámější.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: soubor 9 autobiografických povídek (= kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav), 2 cenzurou vyřazené, nejčastěji tedy vydávané v počtu 7

Jazyk a styl díla: jazyk díla působí velmi přirozeně, autenticky. Sám autor v rozhovorech přiznával, že píše velmi těžce, stále text upravuje, dokud postavy nemluví tak, jak jim „pusa narostla“.

Povídky se čtou „jedním dechem“, dostávají civilní charakter, opravdovost, věrohodnost, mají rychlý spád (autor si reportážní styl psaní vycvičil ve svém povolání). Dokáží oslovit široké čtenářské vrstvy (svou lidskou jednoduchostí jsou přístupné i méně náročnému čtenáři, přesto ale nepůsobí primitivně). Otovy prózy i reportáže nejsou psány v čistě informačním duchu. Jsou psány spíše jako vyprávění plné emocí, citů, přičemž každá z postav má své vlastní city, myšlenky a postoje.

Povídky výborně doplňuje inteligentní nevtíravý humor a nerušivé lyrické popisy krás přírody.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Křivoklátsko, především Berounsko (Popperovi zde opravdu měli chatu, tatínek Pavla byl skutečně vášnivý rybář)

Čas díla: 2. sv. válka a dalších přibližně 10 let poté

Děj jednotlivých povídek:

Nejdražší ve střední Evropě – tatínek naletěl a koupil rybník s jednou rybou. Pomstil se tím, že nepoctivému bývalému majiteli prodal nejdražší bednu na králíky v Evropě – luxusní lednici bez chladicího zařízení.

Ve službách Švédska – povídka o tatínkově podnikavosti u firmy prodávající elektrické vysavače a ledničky, stává se dokonce nejlepším firemním prodejcem, své zásluhy na tom měla i ředitelova manželka, paní Irma, do které byl zamilován. Byl pro ni ochoten učinit cokoli. Přemlouvá jednoho ze svých přátel - zákazníků, slavného malíře, aby tuto „nekrásnější ženu“ namaloval. Musí si poradit s faktem, že je pan profesor zapřísněným odpůrcem žen.

Smrt krásných srnců – odvážný otec opatřil srnce, aby nasýtil své syny před odchodem do koncentračního tábora. V činu mu pomáhá přítel Prošek s vlčákem Holanem.

Kapři pro Wehrmacht – tatínkovi seberou za války jeho milovaný rybník a chystají se vylovit i vyplávané kapry. Leo je předběhne, ryby vyloví dřív.

Jak jsme se střetli s Vlky – porážka otce a syna od Vlkových.

Otázka hmyzu vyřešena – o tatínkových poválečných obchodech. Začne s prodejem mucholapek Bomba – chemik. Rychlý úspěch střídá rychlý pád – mucholapky příliš nefungují. O několik let později začnou podobný výrobek s úspěchem prodávat Holanďané.

Prase nebude! – předseda JZD nabídne tatínkovi, zda nechce krmit prasata. On v tom vidí další možnost výborného podnikání a výdělku. Zpráva „Prase nebude“ mu překazí plány. Myslel si, že si bude moci vykrmené prase odnést. Tato věta se ještě dlouho zdá tatínkovi i mamince velmi humorná. Tato povídka byla brána jako protisocialistická, proto byla cenzurována, do druhého vydání se již nedostala.

Běh Prahou – rovněž cenzurou zakázána, otec se rozhodl uspořádat předvolební závod jako agitaci pro komunistickou stranu.

Králíci s moudrýma očima – Popperovi prodali chatu a koupili si domeček, tatínek si zavedl chov králíků, maminka chovala drůbež. Spokojeně si žili přes deset let. Tatínek své králíky brával na výlety, jednou i na výstavu. Tam ovšem nevyhrál, a tak je pustil na pasece. Domů se vrátil ráno v tak zbědovaném stavu, že vyděšená maminka volala záchranku. Před odjezdem ještě otec pověsil cedulku s nápisem „Přijdu hned“, ale už nikdy nepřišel.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy působí velmi věrohodně, autor vychází z vlastní zkušenosti a vzpomínek na židovského otce (podnikavého svůdníka) i na laskavou matku. Postava otce významově výrazně převyšuje ostatní.

Vysvětlení názvu díla: dílo je pojmenováno po jedné z povídek souboru.

5. Vliv díla:

Ota Pavel se nikdy nechtěl stát typickým čítankovým spisovatelem. Přesto je především tento jeho povídkový soubor řazen mezi základní knihy české literatury především pro svou lidskost, osobitý způsob popisu doby i pro výjimečnost charakterů jednotlivých nezapomenutelných postav.

Bratr Oty Pavla Hugo Popper. Fotografie pořízená otcem Leem pro firmu Electro – Lux je dodnes používána pro reklamní účely.

Svět Oty Pavla - to je především svět jednoduché životní pravdy, opravdových lidí a přírody, již ovšem musí člověk rozumět, aby pochopil její hloubku a velikost. A právě o atmosféru tohoto světa šlo režiséru Karlu Kachyňovi při zpracování slavných povídek především. Mnohé musel domýšlet, zejména při líčení života rodiny Popperových před válkou. Hlavní roli otce mistrně zastal Karel Heřmánek, starostlivou a milující matku Marta Vančurová.

Edgar Allan Poe: Jáma a kyvadlo

1. Kontext doby:

V **1. polovině 19. st.** v Evropě vládne romantismus. V této době se společnost nově vznikajícího měšťanstva začala vzpouzet svazujícím klasicistním i feudálním vlivům a chtěla více svobody. Objevuje se touha po svobodě nejen v životě, ale i v umění, nespokojenost člověka, buříčství, revoluční zvraty.

Ve světové literatuře v této době působí např. **Victor Hugo, Alexandr Sergejevič Puškin, Karel Hynek Mácha** aj.

Nástupem romantismu v 1. polovině 19. st. vznikla v USA skutečná národní literatura, jejíž představitelé měli sice základ v evropské literatuře, ale nacházeli témata, která byla typická pro americkou kulturu a stali se tak americkými klasiky. Nejvýraznější americkou osobností tohoto období je zakladatel detektivního a hororového žánru, básník, prozaik, literární teoretik a esejista **Edgar Allan Poe**, autor básní vyznačujících se snovou obrazností a racionálním využitím formálních prostředků. K dalším představitelům amerického romantismu patří např. prozaik **Nathaniel Hawthorne**, jenž ve svých psychologických románech o problematice hříchu a svědomí – např. **Šarlatové písmeno** - zobrazil tragický konflikt puritánské morálky s lidskou přirozeností.

2. Kontext tvorby:

Edgar Allan Poe (1809 – 1849) – americký básník, prozaik, esejista, zakladatel americké novely (= *kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou*), detektivky, hororu, některá díla lze považovat i za ranou science-fiction.

Narodil se v rodině chudých kočovných herců. Od tří let byl jako sirotek vychováván v rodině obchodníka s tabákem Johna Allana (odtud jeho prostřední jméno). Jeho sestra Rosalie byla mentálně postižená, bratr William brzy propadl alkoholu. Studoval na internátní škole v Anglii, později v USA na univerzitě (jazyky) a na vojenské akademii. Z té byl pro hrubou nekázeň vyloučen a otčímem zanechán zcela bez prostředků.

Vedl velmi rušný život, ustavičně zápasil s dluhy, propadl drogám a alkoholu. Nesmírně miloval svou mladičkou ženu Virginii (jeho sestřenicí; bylo jí 13 let a jemu 27, když se vzali), která mu však o 11 let později zemřela. U jejího smrtelného lože napsal své nejděsivější a nejsilnější povídky. Po její smrti těžce nervově a duševně onemocněl. Utápel se v alkoholu. Roku 1849 byl nalezen v bezvědomí na ulici. K životu se již neprobral.

Ve svých povídkách se zaměřuje na vraždy, děs a hrůzu, čímž se jako pragmatický redaktor snažil uspokojit literární poptávku své doby. Přestože fantastické, hrůzostrašné, kriminální a dobrodružné příběhy existovaly již před ním, Poe z nich dokázal vytěžit maximum a svými schopnostmi je povýšit na novou úroveň. Poe se živil jako redaktor v době, kdy ještě neexistovali profesionální spisovatelé a autorské právo nebylo respektováno. Např. známé nakladatelství Harpers nebylo ochotno Poeovy povídky vydat ani zadarmo. Většinu života strávil v bídě. Povídky vycházely postupně v několika amerických časopisech od roku 1932. Z děl např.:

Vraždy v ulici Morgue

Zlatý Skarabeus

Jáma a kyvadlo a jiné povídky – hororové povídky - hlavní hrdinové = vyšinutí a vnitřně rozpolcení jedinci

Havran

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: hororová povídka (= kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav)

Kompozice: povídka je vystavena na dialogu mezi vypravěčem a jeho vědomím, dialogu prezentovaném ve formě dramatizovaného monologu. Odehrává se v uzavřeném prostoru. Vyprávění je vedeno v ich-formě (= vyprávění v 1. osobě). V samém úvodu citát: „Dlouho zde řádila bezbožná cháska trýznitelů, nemohoucí se dosytit nevinné krve. Dnes, když je vlast v bezpečí a sluj záhuby rozbořena, tam, kde byla hrozná smrt, vládne život a blaho.“

Jazyk a styl díla: výhradně spisovný, dále se zde vyskytují archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti, př. chřipí, kutna), přechodníky (př. drkotaje). V textu se vyskytují zvolání a důležité vjemy či věci jsou zvýrazněny kurzívou. Zejména nedostatek nadpřirozených elementů v povídce vyvolává hrůzu, místo děje je skutečné, nikoli smyšlené. „Realita“ příběhu je umocněna autorovým důrazem na pocit: kobka je tmavá, nevětraná a plná krysy, vypravěč trpí žízní a hladem a kyvadlo s nabroušeným ostřím hrozí jeho rozkrájením.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: vězení v Toledu (Španělsko)

Čas díla: doba není přesně určena, pravděpodobně se jedná o počátek 19. st.

Děj: příběh začíná v soudní síni, kde se setkáváme s **trestancem**, který je souzen pravděpodobně za kacířství. Soud rozhodne o trestu smrti a hlavní hrdina poté omdlí.

Když se odsouzený probudí, nemá ponětí, kde je. Má zavřené oči, protože se bojí toho, co uvidí. Nakonec se odhodlá, oči otevře a jeho nejhorší obavy se naplní, všude je naprostá tma.

Nejdříve nám autor představuje hlavního hrdinu a jeho myšlenky a obavy. Po chvíli se odsouzený zvedne a jde prozkoumat celu, ve které se nachází. Dojde až na okraj, označí si místo kouskem oblečení, poté se vydá dokola a počítá kroky, aby věděl, jak velká cela je. V polovině své cesty upadne a usne. Když se probudí, najde vedle sebe bochník chleba a vodu. Pojí a poté se vydá dál na cestu. Po několika krocích si ale přišlápne oblečení a upadne. S hrůzou zjistí, že jeho část obličeje se nachází ve volném prostoru, a uvědomí si, že uprostřed je velká jáma, která čeká jen na něj. Vráti se ke zdi a usne. Když se probudí, leží připoután na zádech a v cele je slabé světlo. Když se rozhlédne, zjistí, že cela je mnohem menší, než se zdálo, a je kruhovitého tvaru.

Na stěně si všimne obrázku kostry držící kyvadlo místo kosy. Když pohlédne nad sebe, zjistí, že se nad ním podobné kyvadlo houpe. Po chvíli pozorování zjistí, že se pomalu spouští dolů. Po několika dnech pozorování spouštějícího se kyvadla ho napadne potřít si pouta zbytkem jídla. Přítomné krysy neváhají, na pouta se vrhnou a překoušou je. Právě včas, kyvadlo mu už prořezalo oblečení a trochu jej pořezalo.

Hned po jeho úniku se kyvadlo zase zvedá zpět nahoru. Místo toho se stěny začínají rozzhavovat a objevují se na nich rozpálené satanské výjevy a stěny se začínají posouvat směrem k němu. Vězeň se ze zoufalství rozhodne skočit do jámy. V tu chvíli ho ale chytne ruka **generála Lasalla** a hrdina je zachráněn. S tím je ukončena inkvizice v Toledu.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

trestanec: z textu se nedozvídáme jeho jméno, jedná se o kacíře, který je inkvizičním soudem odsouzen k trestu smrti

5. Vliv díla:

Jáma a kyvadlo je asi nejznámější autorova povídka. Poprvé se objevila v dárkové knize „The Gift: A Christmas and New Year's Present for 1843“ vydané Careym & Hartem. Povídka byla mírně upravena pro květnové vydání roku 1845 newyorského periodika „Broadway Journal“.

William Butler Yeats se stavěl kriticky k E. A. Poeovi, nazýval jej „vulgárním“. Konkrétně k dílu „Jáma a kyvadlo“ se vyjádřil takto: „Nezdá se mi, že by mělo literární hodnotu jakéhokoli druhu... Analyzujte Jámu a kyvadlo a naleznete zálibu v nevkusném fyzickém strašení.“ Největší ohlas mělo jeho dílo ve Francii, projevilo se např. ve tvorbě **Ch. Baudelaira**, pro kterého mělo sílu zjevení. Ohlas v Americe byl rozporuplný. Po autorově smrti vyšlo několik životopisů, které jej střídavě zobrazovaly jako bezcharakterního pobudu a opilce, jindy jako aristokrata, kterého ušlapal dav. Teprve ve 20. st. se z neuznaného génia zrodil spisovatel Poe. Na stavbu jeho povídek (hlavně detektivních) navazovaly stovky následovníků. Z jejich kompozice se v naší literatuře inspiroval např. **J. Arbes** při psaní romanet.

Mnohá z Poeových děl byla nejen zdramatizována, ale i zfilmována a převedena do komiksové podoby.

Kopie spisovatelova podpisu.

Karel Poláček: Bylo nás pět

1. Kontext doby:

Dílo posmrtně vydané roku 1946. Spadá do období české literatury 1. poloviny 20. st. V období tzv. první republiky zažívají české země nebývalý rozkvět. Jedná se o jednu z nejúspěšnějších etap české společnosti po mnoha stránkách – ekonomické, kulturní,... Rozvíjí se moderní demokratický stát. V českém umění se střídá mnoho uměleckých směrů a skupin, které mnohdy neměly dlouhého trvání. Mezi ty významnější patří:

společenská próza: **Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,**...

psychologická próza: **Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoe,**...

imaginativní próza: **Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Marketa Lazarová,**...

demokratický proud: Josef Čapek, Karel Čapek – R. U. R., Bílá nemoc,..., Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto,..., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,...

Vývoj celé společnosti byl radikálně přerušen nastupující vlnou fašismu. Dílo bylo napsáno pravděpodobně roku 1943. Z rasových důvodů Poláček již několik let nepracoval v Lidových novinách, nesměl publikovat ani nikde jinde. O několik měsíců později byl deportován do koncentračního tábora. Dílo tedy mohlo vyjít až po 2. sv. válce.

2. Kontext tvorby:

Karel Poláček (1892-1945) - český spisovatel, humorista, novinář a filmový scénárista. Pocházel z Rychnova nad Kněžnou (maloměsto) z rodiny židovského kupce. Vystudoval gymnázium, první světovou válku prožil na ruské a srbské frontě.

Pracoval jako úředník, poté jako novinář pro různé noviny a časopisy. Proslavil se v redakci **Lidových novin** jako autor celé řady vynikajících soudniček, sloupků, fejetonů a povídek; redakci musel z rasových důvodů roku 1939 opustit, bylo mu zakázáno publikování. Roku 1943 byl deportován do koncentračního tábora Terezín, poté byl převezen do Osvětimi. Až v 90. letech 20. st. se podařilo objevit svědkyni, která potvrdila, že Poláček zde neumírá, jak se celá léta předpokládalo, ale byl s ní převezen do jiného koncentračního tábora, do Gleiwitzu, kde dokonce sepsal a s vězni zinscenoval malou divadelní hru. Nakonec ale končí na popravišti. Podle posledních zjištění se tedy jeho datum úmrtí posouvá do roku 1945. In memoriam mu byl udělen Řád T. G. Masaryka.

Patřil k nejvýznamnějším českým spisovatelům své doby, především jej uznáváme jako skvělého vypravěče a humoristu. Ceněn je pro vynikající schopnost zobrazit „malého“ člověka v každodenním životě, častým námětem jeho děl je lidská malost. Přesto bylo jeho dílo zpočátku přijímáno nejednoznačně, uměleckou hloubku mu upíral např. uznávaný literární kritik **František Xaver Šalda**.

Orientaci v jeho tvorbě znesnadňuje fakt, že za války nesměl publikovat, proto díla vydával pod fiktivními jmény, popř. pod jmény svých přátel.

Díla (často zfilmovaná):

Muži v ofsaidu – román o osudech otce a syna Habáskových (fandí Viktorce Žižkov) a pana Načeradce (slávista)

Dům na předměstí – román o obyvatelích pražského činžovního domu

Okresní město – obraz Poláčkovy rodiště před 1. sv. válkou, bez ústředního hrdiny

Hostinec u kamenného stolu – humorný román o venkovských lázních, letních hostech. Dva bratři přijíždějí ke strýci, majiteli podniku, na prázdniny. Teta utíká s milencem, charismatickým hercem, strýc se psychicky hroutí a vedení hotelu připadne na nezkušené bratry, kteří se navíc od mládí pro malichernost spolu nebaví. Vše končí dobře, teta se vrací ke strýci, oba chlapci se udobří a dokonce si najdou mezi hosty přítelkyně.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: rozsahem na pomezí románu (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav) a novely (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: kniha není dělena na kapitoly, pouze na graficky označené úseky. Psána v ich-formě (= vyprávění v 1. osobě). Děj na určitých místech může působit značně rozvolněně, je však stále epicky bohatý.

Jazyk díla: jedna z nejdůležitějších a nejvýraznějších složek formální stránky díla, je klenotem zdobícím celou knihu. Autor zde konfrontuje několik rovin. Nespisovná obecná čeština se humorně mísí s vybroušenou spisovnou češtinou, germanismy (= slovy německého původu, např. šamstr, kvelb,...), s nářečními prvky - dialektismy (např. nespisovné polecajt, d'oučata, prauda, nýčko,...), profesionalismy (= mluva určité profese, povolání), knížními archaismy (= zastaralými výrazy, zde přehnaně často a místy až nepatřičně, nadnormativně používanými, např. již tehdy zastaralé spojky přičemž, jelikož, pročez) a se školním slangem (= nespisovná studentská mluva), se slovy expresivními (= výrazově výraznými, např. kulit vočadla) a s frázemi (= ustálená slovní spojení). Uplatňuje se i slang chlapecké party (meruna, zkomoleniny klády net místo klarinet, milistrant místo ministrant,...). Důležitou roli mají slovní stereotypy, které se podílejí na parodickém zbarvení autorova stylu a současně poukazují na stereotypnost v jednání postav. Humor podporuje i přemrštěné napodobování mluvy dospělých (jak jsem již pravil,...) a především fakt, že všechny epizody jsou líčeny z dětské perspektivy.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: maloměsto (pravděpodobně rodný Rychnov)

Čas díla: přesně neurčen, počátek 20. st.

Děj: značně inspirovaný vlastními dětskými zážitky. Dílo nemá ústřední zápletku, kompozice sestává ze sledu volně řazených epizod, jimiž jsou válka s Dražáky, Ješínáky a Habrováky, téměř tragické koupání v rybníku, vybírání vosího hnízda – ochočování vos pomocí ohně, žebrání na poutních procesích, návštěva biografu (samozřejmě bez vstupenek), příjezd cirkusu atd. Nejdelší epizodou, jež zabírá takřka polovinu textu, je horečnatý sen hlavního hrdiny, způsobený spalovým onemocněním. Hrdina v něm se svými přáteli putuje až do daleké Indie (exotická země má působit jako ironický kontrast k banálnímu maloměstskému prostředí).

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy nejsou popisovány realisticky „věrohodně“, ale v karikaturní zkratce a psychologickém zjednodušení. Tento schematismus je ovšem záměrný, má přiblížit dětskou mentalitu. Klukovská parta stojící v centru dění čítá celkem 5 členů:

1. syna majitele povoznictví **Antonína Bejvala** – nejlepší přítel hl. hrdiny, proslulý vynálezce, za mnoha lumpárnami stojí právě on
2. **Pepka Zilvara** – hoch protřelý životem, bydlí se svým jednonohým otcem v chudobinci, hlavní „podezřelý“ ze všech lumpáren, ale má dobré srdce
3. syna pracovníka daňového úřadu **Édu Kemlinka**
4. syna krejčího **Čenka Jirsáka** – přezdívka Krakonoš, nábožný, jeho koníčkem je sbírání hříchů ke svaté zpovědi

5. vypravěče a hlavní postavu **Petra Bajzu**, syna obchodníka – uličník, má rád každé dobrodružství, snaží se být chytrý, nerad ovšem poslouchá své rodiče, nechodí na hodiny hraní na housle. Nejraději škádlí „Rampepurdu“ – jeho hanlivé pojmenování pro rodinnou pomocnici.

Ostatní postavy mají jen okrajové postavení a jejich charakteristika není hlouběji propracována (např. Petrův straší bratr či jeho novorozená sestřička), omezuje se např. jen na typickou vlastnost. Určitou výjimku představují zejména rodiče Petra Bajzy (zvláště laskavě je popisována jeho maminka). Nepsychologičnost vyprávění je potvrzována mimo jiné tím, že charakteristiky postav zůstávají neměnné, hrdinové se nijak nevyvíjejí.

Vysvětlení názvu díla: parta pěti kamarádů

5. Vliv díla:

Karel Poláček je některými kritiky označován za našeho největšího prozaika meziválečného období. Vysoce je hodnoceno jeho umění zobrazit typ maloměstského člověka, včetně „malého českého tyрана“, jazyková, situační a charakterová komika.

Tematizací maloměsta navázal na poláckovskou linii např. **Josef Škvorecký**, stereotypnost či modelovost se objevuje v prózách **Vladimíra Párala**.

K popularitě *Bylo nás pět* výrazně přispěla také rozhlasová adaptace v podání herce **Františka Filipovského**.

V paměti divákům České televize jistě zůstává i kvalitní seriálová adaptace z roku 1994.

Divácky úspěšný byl i stejnojmenný televizní seriál z roku 1994 režírovaný Karlem Smyczekem, vhodně podbarvený hudbou Petra Hapky. Zde je zachycena rodina Bajzových hrdě pózující před rodinným koloniálem (= obchodem se smíšeným zbožím) v otcově novém motocyklu:

otec: Oldřich Navrátil

matka: *Dagmar Veškrnová - Havlová*
syn Petr: *Adam Novák*
syn Ladislav: *Jiří Strach*

Přebal knihy Bylo nás pět nakladatelství Albatros.

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid

1. Kontext doby:

1. pol. 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Autora připodobňujeme k tzv. **ztracené generaci** – američtí autoři (*pozn. Remarque byl Němec*), kteří během války ztratili své ideály, iluze, mnohdy do ní narukovali dobrovolně, nezažili nic kromě studií a zabíjení, po válce se nemají kam vrátit, nejsou stejní jako před odchodem, nemají, kde navázat. Z významných světových autorů ke ztracené generaci řadíme např.:

Ernest Hemingway: Sbohem, armádo, Komu zvoní hrana, Stařec a moře,...

John Steinbeck: Hrozny hněvu, O myších a lidech,...

2. Kontext tvorby:

Erich Maria Remarque (vlastním jménem Erich Paul Remark: 1898 – 1970) – narozen v Německu, měl dva bratry a dvě sestry. Studoval na učitelském ústavu. Roku 1916 dobrovolně odešel ihned po ukončení školy jako osmnáctiletý do první světové války, na západní frontě byl brzy vážně raněn a konec války prožil v lazaretu.

Po návratu z války měl problémy začlenit se do normální společnosti. Vystřídal řadu povolání, nejprve chtěl být hudebníkem a později malířem. Pracoval též jako učitel, automobilový závodník, účetní, obchodní cestující, novinář aj. Cestoval po Itálii, Švýcarsku, Balkáně a Turecku. Všechny tyto zkušenosti zúročil během psaní – autobiografické prvky. V roce 1925 se oženil, manželství však trvalo pouze 7 let. Skončilo v roce 1931, kdy emigroval do Švýcarska. V téže roce byl nominován na Nobelovu cenu míru.

Do svých třiceti let byl Remarque naprosto neznámým a dosud neúspěšným literátem. V této době vydal několik povídek. Prosadit se mu ale podařilo až vydáním knihy **Na západní frontě klid**, což mu zajistilo celosvětový úspěch. Již rok na to ji zfilmoval režisér Lewis Mileston. Během tří let se prodalo tři a půl milionu výtisků. Román vychází roku 1928. Čerpá z autorových zážitků. Přestože se narodil v „kolébce fašismu“, popisuje ho jako „rakovinu tohoto století“.

Ihned po nástupu nacismu v Německu se dostal na index zakázaných autorů a v roce 1938 byl zbaven německého občanství. Nacistická propaganda ho označila za „literárního zrádce“ a jeho knihy byly veřejně páleny, protože jeho popis války byl pro režim krajně nevhodný. Roku 1939 emigroval do New Yorku, kde získal americké občanství. Během druhé světové války zemřela jedna z jeho sester v koncentračním táboře, což ho později podnítilo k napsání knihy **Jiskra života**.

Po válce žil střídavě v USA a Švýcarsku. Do vlasti se po válce nikdy nevrátil. Remarque umírá na srdeční chorobu 25. září 1970 ve švýcarském Locarnu.

Z dalších autorových děl:

Cesta zpátky – volné pokračování Na západní frontě klid, o osudech lidí po návratu domů, o koncích frontových přátelství, zážitky z války vedou k vnitřní prázdnotě a vykořeněnosti

Tři kamarádi

Čas žít, čas umírat

Černý obelisk

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav), podtyp válečný, někdy řazen mezi tzv. generační romány (= popisují osudy jedné generace, román není jen o Pavlovi, ale o všech mladých lidech, kteří byli poznamenáni válečným konfliktem)

Kompozice: v úvodu knihy se objevuje motto ztracené generace:

„Tato kniha nechce být ani obžalobou ani vyznáním, chce se jen pokusit vydat svědectví o generaci zničené válkou, i když unikla jejím granátům.“

Vyprávění začíná v okamžiku, kdy jednotka odpočívá nedaleko fronty. Jejich útvar je vystřídán a oni jsou v „barácích“. V retrospektivních (= *skok, návrat v ději do minulosti*) kapitolách jsou líčeny zážitky z výcvikového tábora, válečné hrůzy samotné fronty, vzpomínky

na domov. Napínavé dějové pasáže jsou střídány kratšími reflexivními pasážemi (vzpomínky, přemítání, náhled do nitra hrdiny, psychické změny mladého člověka odvedeného do války).

Forma vyprávění: ich-forma (= vyprávění v 1. osobě) pro docílení autentičnosti a pro zvýšení emocionality díla, pouze v samém závěru díla autor přechází do er-formy (= vyprávění ve 3. osobě) – stručná zpráva o tom, že Pavel padl jednoho klidného dne v říjnu 1918, v době, kdy zpráva z fronty hlásila: „Na západní frontě klid.“ O válečných hrůzách je vyprávěno někdy až dokumentárním, reportážním způsobem.

Jazyk díla: spisovný, doplněn o hovorové a slangové výrazy, autentický, přispívá k důvěryhodnosti příběhu

4. **Obsahová stránka:**

Prostředí díla: Německo, Francie, fronta, výcvikový tábor i dovolená doma

Čas díla: 1916 - 1918

Děj: Pavel Bäumer se se svými kamarády z gymnázia nechal ovlivnit zfanatizovaným učitelem tělocviku a přihlásil se dobrovolně do armády. Před odchodem na frontu museli absolvovat desetidenní tvrdý výcvik, během kterého Pavla a jeho kamarády šikanoval **desátník Himmelstoss**. Po výcviku nastupují všichni rovnou na frontu a hned při prvním boji umírá přítel **František Kemmerich**.

Pavel zůstává se svými spolužáky - **Tjadenem, Westhusem, Kroppem, Müllerem a Katczinským** - kteří se pro něj stávají jedinými lidmi, kterým důvěřuje a říká kamarádi. Po boji utrpěla jejich rota velké ztráty a byla doplněna o rekruty, mezi nimiž byl i nenáviděný desátník Himmelstoss, kterému se všichni už dlouho chtěli pomstít.

Následující den museli opravovat zákopy. Dostávají se pod ostrou palbu, přichází tak o mnoho mužů. Vedle Pavla je postřelen rekrut a pomalu umírá. Katcza přemýšlí o tom, zda ho nemá raději zastřelit a ušetřit jej tak před pomalou a bolestivou smrtí. Nakonec jej ale zastřelit nemůže, protože se kolem začínají sbíhat vojáci.

Vrátili se zpátky do relativního klidu za frontu, kde je čekalo malé rozptýlení. Himmelstoss byl opravdu přidělen k jejich rotě, a tak se mu Tjaden s Westhusem rozhodli pomstít se vší parádou. Nakonec za to dostanou 3 dni vězení. Opět nastupují na frontu. Čas strávený v zákopech začal být nesnesitelný – někteří rekruti dostávají záchvaty a chtějí utéci, Pavel s Katczou je pochyťávají a zachraňují jim životy. Pomalu jim také dochází jídlo. Všichni čekají pod neustávající palbou na útok. Ten přichází až po dlouhých třech dnech. Francouzi jsou zaskočeni a ustupují o několik set metrů. Role se pak obrací a dopředu postupují Francouzi.

Po několika dnech jsou chlapi vystřídání. Na základnu se z roty o 150 vojácích vrací pouze 32. Pavel a jeho zbylí kamarádi se usmiřují s Himmelstosse, protože pomáhal přenášet umírajícího Westhuse. Nakonec jim Himmelstoss nabídne práci v kuchyni.

Zanedlouho dostává Pavel dovolenou na sedmáct dní. Když ale dorazí domů, nemůže se za žádnou cenu odreagovat, pořád myslí na své kamarády a na frontu a k tomu všemu je jeho matka těžce nemocná.

Pavel se po dovolené vrací do výcvikového tábora, kde nikoho nezná. Čas tráví většinou o samotě a přemýšlí. Na starost dostal hlídání zajatých Rusů. Při službách ale pouze odpočítává čas, než se vrátí za kamarády na frontu. Za několik dní ho ještě dojede navštívit otec se sestrou,

kteří mu oznámí, že matka má rakovinu. Pavel se je snaží rozveselit, ale sám nemá dost sil, aby někoho utěšoval.

Opět vyráží na frontu. Na prvním průzkumu po dovolené dostává opravdový strach, není si docela jistý, zda postupuje správným směrem. Sklouzne proto do nedalekého trychtýře a snaží se zorientovat. Ale prudká neutuchající palba ho zde uzamkne. V kráteru leží ještě 2 dny i s tělem francouzského vojáka, kterého sám ubodal. Nakonec našel své kamarády a zjistil, že dostali za nový úkol hlídat prázdnou vesnici. Žijí si dobře, jídla a pití mají konečně dostatek. Ale to se brzy změní.

Po několika týdnech dostávají rozkaz napochodovat zpět k útvaru. Při francouzském útoku utrpí jednotka velké ztráty a Pavel a Kropp jsou postřeleni. Kroppovi amputují nohu. Umírá další jeho přítel – Müller. A měsíce ubíhají, umírání pokračuje.

Léto 1918 je nejkrvavější a nejtěžší, všichni už tuší, že Němci válku prohrají. Už nemají šanci útočit proti nové velké ofenzivě, nemají dostatek lidí ani munice. S Katczinským umřel poslední Pavlův opravdový přítel. A stal se z něj už jen tupý robot, který dělá, co má přikázáno. Nakonec i on padl.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Pavel Bäumer: devatenáctiletý student gymnázia, který se dostává na bojiště první světové války naprosto nepřipraven. Z Pavla se díky válce stává člověk nevyzpytatelný, nenávistný a kamarádský pouze ke svým spolubojovníkům. Uvědomuje si, že každou chvíli může být mrtev a jediné, co může proti tomu dělat, je zabít své nepřátele. Pavel prochází těžkými fyzickými i psychickými zátěžemi války, které ještě umocňují velmi špatné zprávy z domova. Je kladnou postavou, protože neubližuje úmyslně nikomu, je do jisté míry přátelský a bojuje jen proto, že musí.

Vysvětlení názvu díla: v originále Im Westen nichts Neues = Na západě žádné novinky, nic nového, vysvětlení viz výše. Citace: „*Padl v říjnu 1918, v den, jenž byl na celém bojišti tak tichý, že se zpráva vrchního velitelství omezila na větu: Na západní frontě klid.*”

5. Vliv díla:

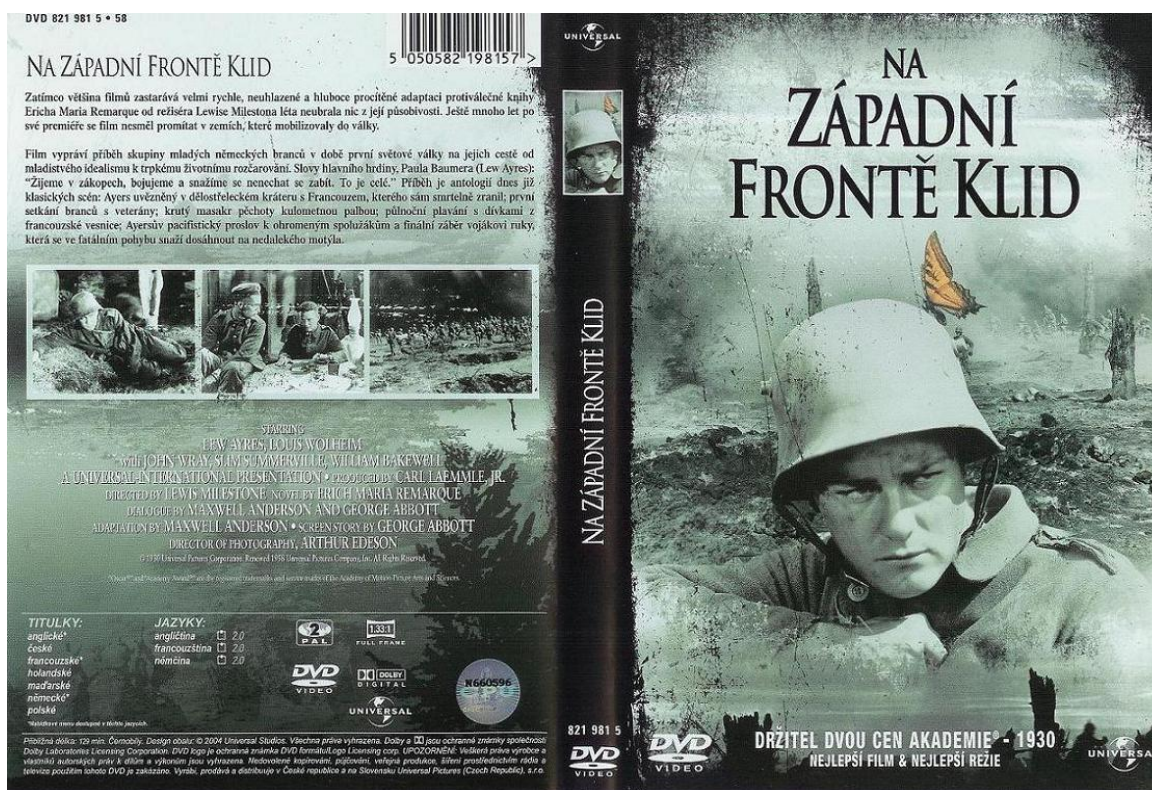
Autorova díla tematicky souznějí s díly amerických autorů tzv. **ztracené generace** (**Ernest Hemingway, Francis Scott Fitzgerald**).

Veleúspěšnému autorovi jsou někdy kritikou vyčítány některé nedostatky: využíval postupů triviální (jednoduché) literatury, často opakoval motivy, uměle konstruoval dějové konflikty a nevyhnul se ani laciné sentimentalitě (hře na city).

Po vydání románu Na západní frontě klid se Remarque rázem stal jedním z nejčtenějších autorů 20. st. Kniha se již rok po svém vydání dočkala filmového zpracování. V 60. letech 20. st. následovalo další. Necelý rok po svém vydání byl román přeložen do 12 jazyků, brzy následovaly další. Žádná z jeho dalších knih už nedokázala překonat úspěch tohoto románu.

Z kritiky:

Nenáviděl válku, zároveň však vztahoval všechny hodnoty k válečným zážitkům, neboť neměl žádné pravdivější zkušenosti. Není divu, že v takových souvislostech se mu ústřední hodnotou stal holý život a jediným mezilidským vztahem prostým falše zůstalo kamarádství.

Český přebal DVD černobílého oscarového snímku *Na západní frontě klid* z roku 1930, režie Lewis Milestone.

Romain Rolland: Petr a Lucie

1. Kontext doby:

1. pol. 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Z významných světových autorů si můžete vybrat např.:

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid

Ernest Hemingway: Sbohem, armádo

Z českých autorů reagujících na 1. sv. válku např.:

Jaroslav Hašek: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války

Jaromír John: Večery na slavníku

legionářská literatura

V dílech stále ještě doznívá **realismus** předchozího období, který si zachoval kritické jádro, ale postoupil i dál, popisuje duševní a citový život člověka.

2. Kontext tvorby:

Romain Rolland (čti román rolán) (1866 – 1944) byl vynikajícím znalcem hudby, vzděláním historik. Byl autorem vědecky i umělecky pozoruhodných životopisů Beethovena,

Michelangela, Tolstého nebo Gándhího (byl jeho přítelem). Živil se jako dramatik, esejista, hudební a literární kritik.

Vyvrcholením jeho tvorby před 1. sv. válkou byla románová epopoj o deseti dílech **Jan Kryštof** s ústřední postavou nadaného hudebníka (pravděpodobně se nechal volně inspirovat životem Ludviga van Beethovena). Už v tomto díle se zamýšlí nad vztahem Francouzů a Němců, dotýká se německého militarismu. Především za toto dílo a „*jako projev vysoké pocty za vznešený idealismus jeho literárních prací a za sympatii a lásku k pravdě, s nimiž líčil různé typy lidí,*“ byl oceněn roku 1915 Nobelovou cenou za literaturu.

Své humanistické a pacifistické názory projevoval jednak prací v nově vzniklém Červeném kříži, finančními dary, ale i ovlivňováním veřejného mínění svými četnými pracemi.

Dlouholetá práce na Janu Kryštofovi jej natolik svazovala, že po dokončení díla toužil napsat něco méně rozsáhlého. Právě v této době vzniká mimo jiné i kratší próza **Petr a Lucie**.

I po okupaci Francie Německem během 2. sv. války i nadále propagoval Sovětský svaz a jeho socialistickou formu vlády, kritizoval fašismus a jeho představitele i Mnichovskou dohodu.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: novela (= *kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou*)

Kompozice: chronologicky postupující děj (= *zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály*) je často proložen úvahovými pasážemi, lyrickými prvky, básnickými prostředky, toto vše nad dějem rozsahově převažuje. Novela založená na mnoha kontrastech:

hrůzy války x láska a vysněný svět milenců

problémy války x rozvíjející se láskyplný cit

platonická láska x předtucha smrti (život x smrt)

Typ vypravěče: er-forma (= *vyprávění ve 3. osobě*)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž

Čas díla: období 1. sv. války (od středy večer 30. 1. do Velkého pátku – den ukřižování Ježíše Krista, 29. 3. 1918 – tedy dva měsíce)

Děj: autor se nechal volně inspirovat skutečnou událostí, bombardováním Paříže na Velký pátek 1918, mezi oběťmi byli i autorovi přátelé.

Novela popisuje setkání **Petra a Lucie** v pařížském metru, kam se lidé utíkají schovat při náletu (nestačí se ani oslovit), pak znovu ve městě (opět si nepromluví, jen vyzývavé úsměvy). Teprve při třetím setkání Petr Lucii osloví – sblížení, vzájemná náklonnost a rodící se láska. Prožívají chvíle štěstí, aniž by si připouštěli nebezpečí války (její nesmyslnost, utrpení). Uvažují o svém životě.

Petr má do půl roku odejít na frontu (díky Lucii se mu daří nebýt tak závislý na bratru **Filipovi**, který do války narukoval dobrovolně), ale snaží se na to nemyslet.

Jsou tak zamilovaní, že si slíbí, že v kostele uzavřou na Velký pátek sňatek – i když si uvědomují, že je to ze sociálních důvodů nemožné (v kostele: „*Veliký příteli, před tebou se s ním snoubím. Spoj nás! Vidiš naše srdce!*“). Tragicky poté hynou při varhanním koncertu v chrámu ve vzájemném objetí za náletu. Zřítíl se na ně pilíř.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Petr Aubier: 18 let, student, mírně rozmazlený syn váženého soudce, nechápe smysl války, zastává protiválečný postoj (odmítá válku, ale nesnaží se jí vyhnout), nemůže najít smysl života, nikdy nepoznal nedostatek, vkládá všechny naděje do vztahu s Lucií, idealizuje si svět, ovlivňuje jej nábožensky založená matka. Během těch dvou měsíců se osobnostně vlivem Lucie mění, dospěl.

Lucie: pochází ze zcela odlišného prostředí, chudá dcera dělnice v továrně na výbušniny, malířka kýčovitých kopií slavných obrazů (ty se Petrovi nelíbí), má zcela odlišný pohled na svět než Petr, protože se od mala musí živit prací. Láska je pro ni smyslem života. Lucie je něžná, citlivá, prostá dívka.

Vysvětlení názvu díla: odkazuje ke jménům ústřední dvojice, někdo v příběhu může spatřovat podobnost s tragickým koncem jiné osudové literární dvojice, Romea a Julie. Oni také pocházeli každý z jiného prostředí, jejich láska by pravděpodobně neměla budoucnost. Tragika ovšem u obou párů vychází z něčeho jiného, zde do osudů hrdinů náhle zasáhne válka.

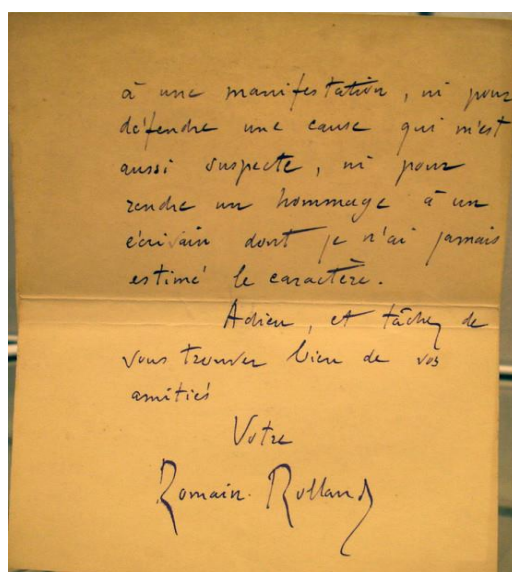
5. Vliv díla:

Zoufalý protest proti válce, proti zbytečným ztrátám životů nevinných lidí, odsuzuje nesmyslnost války. Lidské srdce a láska jsou silnější než nesmyslné zabíjení.

Nastiňuje i problém sociálních nerovností mezi lidmi (rozdíly poměrů rodin obou protagonistů), nesmyslnost jejich vztahu bez budoucnosti – jak by asi na Lucii reagovala Petrova rodina, kdyby se s ní oženil.

Dílo si ihned našlo své čtenáře, dodnes je populární, o čemž svědčí množství dalších vydání, jeho dramaturgie či převedení do podoby moderní rockové opery.

Současnému konzumnímu čtenáři by snad mohly vadit četné úvahové pasáže s lyrickými prvky, které ale svou kvalitou jistě vhodně doplňují epický rámec.

Rukopis Romaina Rollanda – zde závěrečná strana dopisu, ve kterém se vyjadřuje k tehdy probíhající Dreyfusově aféře, na jejíž námět autor napsal i divadelní hru.

Romain Rolland se ve svém životě setkal s mnoha zajímavými osobnostmi. Snímek jej zachycuje při rozhovoru s Maháthmou Ghándím.

J. K. Rowling: Harry Potter a Kámen mudrců

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1997 – tedy na samém konci 20. st., které je poznamenané zejména snižujícím se množstvím prodaných/přečtených knih. Prodeje rostou zejména u **komerční literatury**, často velmi nízké umělecké kvality. Schopnost vnímání kvalitního umění u lidí všeobecně klesá. **Próza** zcela nahrazuje poezii. **Epika** vytlačuje lyriku na okraj zájmu čtenářů.

Celé 20. st. je typické **rychlým střídáním uměleckých směrů** a literárních skupin, jejichž kvalita je proměnlivá. Také doba trvání jednotlivých stylů se různí.

Knihu řadíme do žánru **fantasy literatury**: žánr používaný nejen v literatuře, ale i ve filmu či ve výtvarném umění. Původ lze spatřovat ve starých mýtech, rytířských eposech a v pohádkových příbězích. Klasická fantasy se rozvíjí od druhé poloviny 19. st. (**Jules Verne,...**), ve 20. st. pak zaznamenává masivní nárůst především díky dílům některých světoznámých autorů, např.:

J. R. R. Tolkien: Pán prstenů, Hobit,...

T. Lewis: Letopisy Narnie,...

M. Ende: Nekonečný příběh,...

T. Pratchett: Zeměplocha,...

S. Meyerová: Twilight sága (Stmívání),...

L. J. Smithová: Upíří deníky,...

Žánr fantasy je založený zejména na užití magie či jiných nadpřirozených prvků (nadpřirozené bytosti, kouzelné předměty, speciální schopnosti hrdinů,...). Žánr je příbuzný sci – fi literatuře (= *vědeckofantastické*) – tam se ale zapojuje prvek vědecký, nejčastěji stroj, vynález, výrobek,...

Děj se odehrává v „druhotném, **fikčním**“ světě, v jakési „alternativní“ realitě, která je většinou nezávislá na našem reálném prostředí. Někdy je s ním propojen zvláštním průchodem/průchody, které hrdina mnohdy objevuje jen náhodou.

Fantasy, zvláště v anglicky mluvících zemích, rozlišuje mnoho podtypů. Harryho Pottera lze zařadit takto:

současná fantasy: z našeho času, a zároveň *pohádková fantasy*: kouzla, nadpřirozené bytosti známé z pohádek. V každém dalším díle série se stále více prosazuje tzv. *temná fantasy* (strašidelné prvky, boj o život,...).

Další typy fantasy (už ne Harry Potter):

meč a magie: fyzická akce a napětí ve spojení s magií (př. Barbar Conan)

hrdinská (vysoká) fantasy: většinou o výpravě hlavního hrdiny – bojovníka

humorná fantasy: fantastický svět většinou slouží jako kulisa, ve které se odehrávají podivné, směšné příběhy

temná fantasy: hororové prvky, nebezpečné nadpřirozené bytosti (upíři, vlkodlaci, mumie,...)

Rowlingová se stala jednou z nejvýznamnějších spisovatelek 20. st., podařilo se jí oslovit různé věkové kategorie, nejprve dětskou, která rostla spolu s jejími hrdiny, navíc v době, kdy byla obliba fantasy žánru na vzestupu.

2. Kontext tvorby:

Jedná se o první ze série světově proslulých knih o čarodějnickém učni. Britská autorka **Joanne Rowlingová** ji vydala coby nezaměstnaná chudá žena, kniha jí přinesla okamžitý úspěch a velké jmění. Knihy byly vydávány pod pseudonymem „J. K. Rowling“ – nebylo totiž zvykem, aby čtenáři kupovali fantasy od ženy - spisovatelky, proto vydavatel navrhl pseudonym J. jako Joanne, K. jako Kathleen – křestní jméno babičky + Rowling – to vše evokovalo jméno mužského autora. Po úspěchu prvního dílu napsala 6 dalších pokračování a 3 doplňkové knihy: **Famfrpál v průběhu věků, Fantastická zvířata a kde je najít, Bajky barda Beedleho.**

Žádné další autorčino dílo nepřekonal úspěch kouzelnické ságy.

V současnosti se autorka věnuje psaní detektivek, které zprvu vydávala pod pseudonymem Robert Galbraith.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: fantasy román (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*), podtypy: současná, pohádková, temná fantasy, celou sérii pak můžeme zařadit do tzv. vývojového románu (sleduje život hlavního hrdiny), částečně i do romanticky laděného románu (vývoj vztahů mezi hrdiny)

Kompozice: 17 kapitol: 1.: Chlapec, který zůstal naživu, poslední: Muž se dvěma obličejí. Poměrně zdařile vygradovaný děj, i když je kniha jen začátkem série, může existovat sama o sobě. Jednoduchá, přesto jasně promyšlená kompozice plně odpovídá potřebám čtenáře věku Harryho.

Pozn.: V tiráži je uvedeno, že se jedná o četbu pro čtenáře od 9 do 99 let. Devítiletý čtenář může být jedenáctiletým Harrym a jeho příběhem okouzlen, pokud by ale stejně staré dítě četlo najednou i ostatní, náročnější, temnější díly, vyvstávají o vhodnosti takové literatury vzhledem k jeho věku velké pochybnosti.

Vyprávěcí postup: chronologický (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály) - začíná den po smrti Harryho rodičů, končí začátkem prázdnin

Typ vypravěče: vševědoucí, er – forma (= vyprávění ve 3. osobě)

Vztah dějových linií: soubor *rámcových* příběhů (úvodní motiv = závěrečný motiv – domov o prázdninách, stále se opakuje, každá kniha = 1 školní rok), příběh je jen částečně ukončený, čtenáře připravuje na další díly

Jazyk díla: původně britská angličtina (překlad do mnoha světových jazyků) je jedním ze základních kamenů celého díla. Jazyk je pestrý, živý, nápaditý, vynalézavý, převážně spisovný (pokud typ postavy nevyžaduje jinak), čtenáři je velmi dobře přijímán. Pro svou originalitu se ale stal překladatelským oříškem.

Český překladatel **Pavel Medek** si k práci na některých dílech přizval bratra **Vladimíra**. Jejich překlady sklízí mezinárodní ocenění a uznání především za svižnost projevu, práci se stylovými rovinami (jiný je jazyk dětí, jiný dospělých, jiná je Hagridova nespisovnost, v rámci korektnosti se dobře vyrovnává se všemi slovními hříčkami a úskalími). Do některých jazyků vůbec překladatelé nepřeložili mnohá vlastní jména, zatímco český překlad tím získává na hodnotě. Tvůrci často stáli před rozhodnutím, zda některé jméno ponechat v originále, nebo jej přeložit. Češi by tak ale byli ochuzeni o jejich zvukomalebnost a výmluvnost – tzv. *mluvící jména*, př.:

Brumbál místo Dumbledore, Bradavice místo Hogwarts, Zmijozel, famfrpál,...

Naopak některá jména zůstávají v originále: Weasley znamená v angličtině lasička, celá rodina je lasičkovitě zrzavá, navíc v angličtině je to i nadávka, ponížení nositele.

Odborníkům naopak zásadně vadí chybné skloňování jmen s latinskou koncovkou *-us*. U novějších slov a novotvarů by se to dalo ještě akceptovat (Mundungus), ale jména očividně latinského původu, jako jsou Lucius a Sirius, působí ve tvarech „s Luciušem“ a „pro Siriusem“ nepatřičně.

4. **Obsahová stránka:**

Prostředí díla: Kvikálov, Londýn, Bradavice a jejich okolí

Čas díla: autorčina současnost

Děj: jedenáctiletý na první pohled obyčejný sirotek **Harry Potter** žije nepříliš šťastný v Kvikálově u tety a strýce - **pana a paní Dursleyových**. Život mu neznepříjemňují pouze oni, ale také jeho stejně starý protěžovaný bratranec **Dudley**.

Několik dnů před Harryho jedenáctými narozeninami mu začínají přicházet podivné dopisy. Strýc Vernon pozná, že jde o poštu ze Školy čar a kouzel v Bradavicích, a protože nechce, aby se Harry dostal do kontaktu s kouzelnickým světem, všechny dopisy zabaví, vezme celou rodinu a odjede s ní na opuštěný ostrov. O půlnoci na Harryho jedenácté narozeniny 31.

července je však znenadání navštíví klíčník a šafář z Bradavic **Hagrid** a oznámí překvapenému Harrymu to, co se mu snažily sdělit dopisy - že má od září nastoupit do prestižní Školy čar a kouzel. Harry se zároveň dozvídá, že je čarodějem, a také pravdu o smrti svých rodičů, kteří nezemřeli při autonehodě, ale že je zabil zlý čaroděj **lord Voldemort**. Postupně také zjišťuje, že je ve světě kouzelníků slavný - Voldemort se totiž snažil zabít i jeho, to se mu ale nepodařilo a Harry se tak stal prvním, kdo přežil smrtící kletbu. Voldemort přitom navíc ztratil většinu své síly, čímž se světu kouzelníků značně ulevilo.

Ráno Harry s Hagridem navštíví Příčnou ulici, kde si Harry vybere v Gringottově skřeti bance peníze zděděné po rodičích, nakoupí si školní potřeby a od Hagrida dostane sovu Hedviku. Na nádraží King's Cross projde na nástupiště devět a tři čtvrtě, kde nasedne na Bradavický expres. Seznámí se zde se zrzavým chlapcem **Ronem** a s nadanou čarodějkou z mudlovské rodiny **Hermionou**. Setká se také se svým pozdějším nepřítelem, blondatým povýšeným chlapcem **Dracem Malfoyem**, když odmítne jeho „pomoc“ při výběru přátel.

Ve škole jsou prváci Moudrým kloboukem zařazeni do jednotlivých kolejí. Už při oslavě zahájení školního roku si Harry všimne **profesora Snapea**, ředitele Zmijozelu.

Školní rok rychle začíná, Harry se seznamuje s novými spolužáky, učiteli, zajímavými předměty.

Poté co Hermionu napadne horský trol a Harry s Ronem ji zachrání, se stane jejich nejlepší kamarádkou. Postupně se stanou nerozlučnou trojicí. Harry se také vyznamená v oblíbeném kouzelnickém sportu famfrpálu.

Na základě vlastního pátrání Harry s přáteli usoudí, že se někdo snaží v Bradavicích ukrást kámen mudrců, zázračný předmět, který dokáže vyrobit zlato a elixír života. Jeho hlavním podezřelým je profesor Snape, ale když se s pomocí Rona a Hermiony dostane až do komnaty, kde je kámen uložen, zjistí, že jej chce ukrást nenápadný koktavý profesor obrany proti černé magii **Quirrell**. Ten jej chce předat svému pánovi, kterým je právě vrah Harryho rodičů, lord Voldemort, který se tak snaží vrátit k moci. Harrymu se kámen nakonec podaří zachránit a tak návrat Voldemorta odložit.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: *Zde pozor! V knize se o vnějším vzhledu postav moc nedozvíme.*

Harry Potter: jedenáctiletý chlapec s brýlemi, sirotek, statečný, přátelský, chytrý, svých úspěchů by ale nedosáhl bez věrných přátel

Ronald Bilius Weasley: vysoký, hubený, pihovatý, s velkýma rukama a nohama a dlouhým nosem, má rudé vlasy stejně jako všichni Weasleyovi

Hermiona Grangerová: v době svého nástupu do školy je popisována jako nepřiliš půvabná dívka, má husté, střapaté, hnědé vlasy a dost velké přední zuby

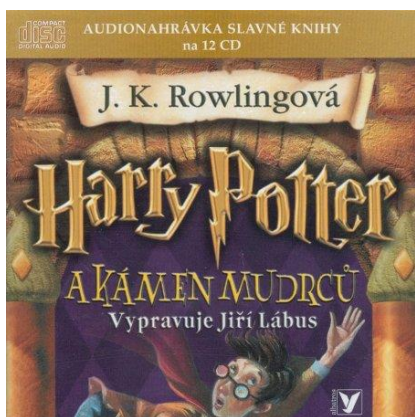
Tom Riddle: v díle vystupuje jen okrajově, jeho postava se rozvíjí až v pokračováních, „vol de mort“ znamená francouzsky „krádež smrti“ nebo „let smrti“ – jeho cílem je totiž získat nesmrtelnost, mělo by se správně vyslovovat „voldemór“. Původní anglické příjmení Riddle znamená hádanka. Český překlad kvůli zachování slovní hříčky mění na Riddle!

Vysvětlení názvu díla: jméno titulní postavy ve spojení s kouzelným předmětem, který se snaží ředitel Bradavic Brumbál uchránit před hlavní zápornou postavou

5. Vliv díla:

Sága se stala fenoménem celé generace dětí i dospělých. I díky tomuto dílu přibývá čtenářů, i když to je částečně způsobené i velmi nadstandardně zvládnutým marketingem. Vliv se objevuje především ve filmovém průmyslu, rychle zareagovali i tvůrci počítačových her,... Celkově stoupl zájem čtenářů o žánr fantasy.

Přestože je román řazen mezi dětskou literaturu, zabývá se velmi vážnými tématy – hodnoty přátelství, ale i smrtí, osiřením, vztahy mezi lidmi,...

Knihu v ČR vydává nakladatelství Albatros, postaralo se i audionahrávku na 12 CD, vypravuje Jiří Lábus.

Antoine de Saint-Exupéry: Malý princ

1. Kontext doby:

1. polovina 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Z významných světových autorů si můžete vybrat např.:

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid

Romain Rolland: Petr a Lucie

Ernest Hemingway: Sbohem, armádo

Z českých autorů reagujících na 1. sv. válku např.:

Jaroslav Hašek: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války

Jaromír John: Večery na slamníku

legionářská literatura

V dílech stále ještě doznívá **realismus** předchozího období, který si zachoval kritické jádro, ale postoupil i dál, popisuje duševní a citový život člověka. Do literatury vstupuje mnoho nových směrů, mnohé z nich měly jen krátké trvání, přesto se ve své době výrazně projevovaly (**existencialismus, surrealismus,...** - Antoine de Saint-Exupéry se nehlásil k žádnému z nich).

Světová literatura v 1. polovině 20. st. byla tematicky i žánrově velmi pestrá. Řadu podnětů k tvorbě přinesly přírodní a společenské vědy. Do popředí zájmu spisovatelů se dostala existenciální problematika, zmizela tabu a tradiční typ vyprávění (chybí vševědoucí vypravěč, tradiční realismus je konfrontován s destruktivními metodami). Experimentuje se s jazykem i

s formou (fragmentárnost, prolínání významových rovin, subjektivní vnímání času; podtext předpokládá spolupráci čtenáře).

2. Kontext tvorby:

Antoine de Saint-Exupéry (čti *antua d sentexypery* = Antoine Marie Jean-Baptiste Roger, hrabě de Saint Exupéry - 1900 – 1944) - francouzský prozaik, publicista, pocházel z aristokratické rodiny. Studoval ve Švýcarsku a v Paříži. Od mládí se zajímal o letectví. Leteckou způsobilost získal během vojenské služby. Letectví se věnoval celý život. Jako pilot podnikl četné cesty po celém světě. Konal přednášková turné, psal reportáže.

Literární a publicistické činnosti se věnoval již od dvacátých let. Za 2. světové války, do které se Antoine de Saint-Exupéry sám přihlásil, zahynul při průzkumném letu, pravděpodobně nad Středozemním mořem nedaleko Korsiky.

DÍLO:

- psal humanistické příběhy, k nimž čerpal náměty ze svých zkušeností pilota a ředitele letišť (např. když byl při jedné havárii vážně zraněn). Svět vidí pohledem člověka žijícího v blízkosti ohrožení. Jeho příběhy jsou prostoupeny filozofickými úvahami o smyslu lidského života. Z děl např.: **Letec, Noční let, Země lidí, Válečný pilot, Malý princ, Citadela,...**

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: filozofická pohádka

Kompozice: v úvodu díla je napsána omluva dětem, že dílo autor věnoval dospělému Léonu Werthovi: „Mám závažnou omluvu: ten dospělý je můj nejlepší přítel. Mám ještě jednu omluvu: ten dospělý dovede všechno pochopit, dokonce i knihy pro děti. A mám ještě třetí omluvu: ten dospělý bydlí ve Francii, trpí tam hladem a zimou. Velice potřebuje, aby ho někdo potěšil. Nestací-li tyhle všechny omluvy, rád věnuji knihu dítěti, kterým kdysi ten dospělý byl. Všichni dospělí byli nejdříve dětmi. (Ale málokdo se na to pamatuje.) Opravuji své věnování: Léonu Werthovi, když byl malým chlapcem.“

Významnou součástí knihy jsou i četné autorovy charakteristické ilustrace.

Dílo je na počátku a na konci psáno chronologicky (= *zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály*) v ich-formě (= *vyprávění v 1. osobě*); části, ve kterých princ navštívuje jednotlivé planety, jsou psány retrospektivně (= *skok, návrat v ději do minulosti*) v er-formě (= *vypravování ve 3. osobě*). Kniha je rozdělena do 27 krátkých kapitol, které jsou číslovány římskými číslicemi.

Jazyk díla: spisovný jazyk, přímá řeč, vnitřní monology (vedou k zamyšlení), obrazná pojmenování – metafora (stará opuštěná skořápka – tak se vypravěč vyjádřil o princově mrtvém těle), přirovnání (klesl pomalu, jako padá strom), personifikace, hyperbola (nekonečná poušť), oxymorón (jste krásné, ale prázdné), symboly (liška = chytrá, růže = krásná, pyšná) atd.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Země – saharská poušť, jednotlivé planety, které Malý princ navštívuje (např. B612)

Čas díla: počátek 20. st.

Děj: kniha vypráví o **pilotovi**, jenž havaroval se svým letadlem na saharské poušti. Na poušti se setká s **malým princem**. Ten přicestoval z daleké planety B 612. Princ z ní uprchl, neboť zapochyboval o lásce květiny (růže), kterou miloval.

Malý princ vyprávěl pilotovi o planetách, které zatím navštívil. Zvláště některé návštěvy byly dost krátké, přesto prince dokázaly velmi rozesmtnět. Mnohdy odcházel velmi zmatený z odpovědí, které vyslechl. Obyvatelé těchto planet představovali pokřivené lidské charaktery:

- rozkazovačný král, který chtěl všemu vládnout
- domýšlivec, jenž chce být stále obdivován
- pijan, který pije, aby zapomněl, že se stydí za to, že pije
- businessman, jenž stále počítá hvězdy
- zeměpisec zase neustále vyzvídal, co kde malý princ viděl, aby si vše mohl zaznamenat
- na šesté planetě se malý princ setkal se smutným pracovitým lampářem, který stále zhasínal a rozsvěcel pouliční lampu, planeta totiž byla malá a točila se stále rychleji, a tak tam den trval jen minutu
- princovo putování skončilo na sedmé planetě - Zemi. Zde se setkal s liškou, jež ho zasvětila do tajemství hlubokého citu („vidět srdcem“) a přivedla jej k poznání, co pro něho květina znamená. Prostřednictvím lišky princ poznal, co je skutečné přátelství, jak proniknout k podstatě věcí. Díky ní také pochopil, že co je důležité, je očím neviditelné, že jen srdcem správně vidíme. Po setkání s výhybkářem věčně spěchajících vlaků a obchodníkem prodávajícím pilulky utěšující žízeň pochopil malý princ nesmyslnost lidského spěchu a honby za náhražkami.

Během princova vypravování došla pilotovi voda. Princ pomohl žíznícímu letci najít studnu. Poté letec-vypravěč dokončil opravu stroje. Malý princ byl stále smutnější, protože toužil po návratu domů. Jeho planeta byla příliš daleko. Princ pilotovi řekl, že jeho cesta je těžká, a proto s sebou nemůže vzít své tělo.

V písku se zableskl had, se kterým si princ dohodl, že jej jeho kousnutí nebude bolet a že nebude dlouho trpět. Žlutý had jej uštknul do kotníku, a tak se cestou smrti vrátila princova duše na planetu ke květině, za níž se cítil být odpovědný.

Pilot se v pořádku vrátil domů a po šesti letech vzpomíná na svého malého přítele, kterého už nikdy více nespatriil.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

malý princ: velmi citlivý a vnímavý; hodný, bezelstný, nezkažený, mladý, nevinný, křehký; má rád západy slunce; zpočátku pochybuje o ryzosti lásky jeho květiny, je zklamaný lidskými charaktery, později nachází skutečný smysl života (láska, přátelství); nechápal svět dospělých (zloba zášť, faleš, chamtivost)

princova květina: marnivá a nafoukaná, ke své obraně má čtyři trny

pilot: dospělý vypravěč příběhu, trochu samotář a snílek

obyvatelé cizích planet:

král: pořád si potřebuje dokazovat svoji nadřazenost, je panovačný

domýšlivec: samolibý, slyší jenom samou chválu na svoji osobu

pijan: osamělý, utápí se v alkoholu a je proto nešťastný; jeho životem je pro něj alkohol

businessman: stále velmi zaneprázdněn, zakládá si na preciznosti a přesnosti, na nic nemá čas

zeměpisec: sobecký, myslí si, že je nejdůležitější na světě

lampář: pracovitý, ale smutný; věrný příkazu

obyvatelé planety Země:

liška: moudrá, přátelská; pozitivně ovlivnila myšlení malého prince, pomohla mu najít skutečný smysl života, chce, aby si ji malý princ ochočil, trochu znuděná

výhybkář a obchodník s pilulkami na žízeň: reprezentují spěch a honbu za náhražkami = pro malého prince nesmyslné, zbytečné, bezcenné

had: jeho uštknutí navrací malého prince zpět na svoji planetu, poradí mu, jak ho písku najít, až bude chtít být uštknut

5. Vliv díla:

Malého prince se prodalo se přes 200 milionů výtisků. Kniha byla přeložena do 190 jazyků (autor ji sám ilustroval) a řadí se mezi 50 nejprodávanějších knih světa. Vzniklo několik audio nahrávek, roku 1974 byl natočen film (i v animované verzi) a roku 2002 byl uveden muzikál.

Interpretace díla není tak snadná, jak se na první pohled zdá. Dítě v příběhu může vidět něco jiného než dospělí lidé. Pro někoho může představovat hravý příběh, pro jiného hlubokomyslné zamyšlení. Někdy je nazýváno filozofickou pohádkou pro dospělé.

William Shakespeare: Hamlet, králevic (princ) dánský

1. Kontext doby:

Dílo spadá do období anglické **renesance**.

Znaky:

- 14. – 17. st.
- počátky v bohaté Itálii
- název pochází z francouzského *la renaissance* = znovuzrození, ve smyslu zvonuobjevení antiky, jejíž kultura se stává vzorem
- vliv zámořských objevů, vzestup měšťanstva a měst, rozvoj společenských i přírodních věd = lidé se soustředí především na pozemské věci, světské záležitosti, užívají si života, smyslových vjemů, spoléhají na svůj rozum a vědecké poznatky
- rozvoj literatur v národních jazycích,...

2. Kontext tvorby:

William Shakespeare (1564 – 1616) - nesporně největším dramatikem nejen anglické, ale i světové literatury. Nedostatečné zprávy o jeho životě vedly k různým dohadům, dodnes si nejsme např. jisti, kolik her vlastně napsal.

Hamlet spadá do jeho druhého tvůrčího období, autor zažívá velká životní zklamání, což se odráží i v dalších dílech z této epochy (**Othello, mouřenín benátský, Mackbeth, Antonius a Kleopatra,...**). Publikum si žádalo i komedie (**Večer tříkrálový, ...**).

Pozn.: Nejslavnějším dílem je bezesporu tragédie na nepůvodní téma **Romeo a Julie** – z prvního tvůrčího období.

Náměty svých her čerpal z nejrůznějších zdrojů: ze života slavných osobností, z italských a francouzských renesančních povídek i ze starých kronik. Vynikal jedinečnou představivostí a smyslem pro realizaci jevištní akce. Do úst svých hrdinů dovedl vkládat úvahy o běžné životní skutečnosti i hluboké zamyšlení nad smyslem lidské existence. Jevištním slovem a dramatickou akcí vyjádřil čistotu a vznešenost citu i hloubku vášně, sny, bezohlednou lačnost po slávě a zisku, sobeckost i nenávisť.

Znaky shakespearovského dramatu:

- neomezenost látky, času a místa (dodnes tematicky živá díla, témata se snadno aplikují i do současnosti doby a do dnešních lokací)
- uvěřitelní hrdinové se svými kladnými i zápornými stránkami (nikdo není jen černý nebo bílý, kladný nebo záporný)
- důležité postavení zaujímají i postavy žen – často silné, nepodřízené, samostatně rozhodující o svém životě, doplňují je ženy lidové – laskavé chůvy,...
- trvá vliv antického dramatu – např. v existenci chóru (= *sboru komentujícího děj, u Shakespeara uvádí do situace na počátku her – forma prologu = úvodu*)
- naopak už ale nedodržuje antická pravidla tragédií – zásady 3 jednot: jednota času (= *dílo se smí odehrát pouze v reálném čase, max. ale ve 24 hodinách*), jednota místa (= *dílo se smí odehrávat pouze na jednom místě, nejčastěji tedy v neurčitém paláci, změna kulis není přípustná*), jednota děje (= *nejsou povoleny vedlejší odbočky od hlavního děje*)
- představení se hrála bez kulis (nebo jen s jejich náznaky) za denního světla, herci chodili v těžkých a bohatě zdobených kostýmech
- jeho tvorba je považována za vrchol tzv. alžbětinského divadla – anglické drama rozvíjející se v období vlády Alžběty I., která také značně divadlo finančně podporovala (včetně divadelní budovy The Globe, které byl Shakespeare spolunajitelem)
- hráli pouze muži (a to i ženské role)

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama, veršovaný jazyk - poezie (u vznešených postav) se střídá s prózou (u nejnižších vrstev)

Literární druh: drama (= *divadelní hra*)

Literární útvar: tragédie (= *jeden z hlavních dramatických žánrů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra*) o 5 dějstvích (počet dějství po vzoru antických tragédií)

Kompozice: jedno z nejrozsáhlejších autorových dramát (dvakrát tak dlouhé než Othello). Hra je oživena změnami stylů – od „duchařských“ scén, přes dlouhé filozofické úvahy až k akčnímu souboji.

Jazyk díla: celkově je jazyk velmi pestrý (Shakespeare je označován za spisovatele s největší slovní zásobou, na základě jeho děl se ve staré Anglii vytvářely slovníky), přesto je jazyk velmi srozumitelný, vychází vstříc tehdejšímu publiku (značnou část tvořily nejnižší nevzdělané vrstvy Londýňanů).

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: převážně dánský hrad Elsinor

Čas díla: autorova současnost (počátek 17. st.)

Děj: Na jeho hradbách dánského hradu Elsinor se zjevuje duch **Hamletova mrtvého otce**. Králevic se od něj dozvídá, že byl zavražděn svým bratrem **Claudiem**, který pojal Hamletovu **matku** následně za manželku, a sám se tak stal králem.

Hamlet od té chvíle nemyslí na nic jiného než na pomstu. Předstírá šílenství, aby snáze odhalil smýšlení lidí ze svého okolí. Není si zcela jist strýcovou vinou a hledá možnost ověření. Tu přinášejí potulní herci. Hamlet do jejich hry vloží pasáž popisující královu vraždu a čeká na strýcovu reakci. Ten svým úprkem potvrdí, že je vinen. Hamlet ovšem znovu váhá se svou pomstou, když vidí, jak se strýc snaží modlitbou očistit.

Při rozhovoru s matkou princ nechtěně zabíjí **Polonia**, otce milované **Ofélie** (někdo se skrývá za závěsem, proto osobu probodne). Ofélie zešílí, utone.

Strýc Claudius odhaluje Hamletovo předstírané šílenství, posílá jej do Anglie, kde má být popraven. Ten však lest odhalí a vrátí se zpět do Dánska, kde je svědkem Oféliina pohřbu (známé vtipné až sarkastické poznámky hrobníků na adresu mrtvé Ofélie). **Laertes** viní Hamleta z podílu na smrti své sestry a vyzývá ho k souboji. Ten je nerovný, protože Claudius tajně napustí jeho meč jedem. Když Hamlet zjistí zradu, vytrhne Laertovi otrávený meč a probodne jím Laerta i krále. Umírá i Hamletova matka (otrávila se vínem určeným pro Hamleta). Nakonec svým zraněním podléhá i sám Hamlet (byl na počátku souboje škrábnut otráveným mečem). Vymírají tak oba rody.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: I když autor čerpá z antických vzorů, nejsou jeho hrdinové v rukou osudu, naopak, plně ve znaku renesance, mohou sami ovlivnit své životy. Příčinou renesanční tragédie je většinou lidská vášeň nebo náhoda (ne osud, proti němuž je vzpoura marná).

Centrální postavy tvoří dva rodinné kruhy. Královský (**Hamlet**, jeho strýc - král **Claudius**, královna **Gertruda**, duch zemřelého **krále**) a kruh rodiny nejvyššího komořího **Polonia** (jeho dcera **Ofélie** a syn **Laertes**). Hamlet je s oběma spojen.

Claudius: personifikací (= *zosobněním*) zkaženosti a upadajících hodnot, tragičnost jeho postavy je dána tím, že ačkoli si je vědom svých hříchů, a dokonce prosí Boha o jejich odpuštění, vnitřně, ve své duši, cítí klid bez jakýchkoli výčitek, což mu znemožňuje upřímnou lítost, a tudíž i očištění od vin. Je zrádný, zákeřný a podlý, neschopný vlády, ale ctižádostivý.

Hamlet: prakticky vystupují dva – jeden bláznivý, vyžívající se ve slovních hříčkách, a druhý racionální, vážný, bažící po pomstě. Jeho touhu po činu, který by naplnil spravedlnost, oslabují neustálé pochybnosti a nedůvěra ve vlastní síly.

Horatio: Hamletův nejlepší přítel, čestný a spravedlivý

Polonius: nejvyšší královský komoří, svou oddaností králi je až směšný

Vysvětlení názvu díla: podle hlavní postavy a jejího postavení

5. Vliv díla:

Shakespearova dramatická tvorba přerůstá časový i společenský rámec své doby a zůstává stále živá a pochopitelná i dnešnímu divákovi. I dílo Hamlet se stalo inspirací pro mnoho dalších spisovatelů (Karel Čapek, Emil František Burian, Ivan Vyskočil,...).

Vnitřek moderní rekonstrukce divadla The Globe (Zeměkoule).

George Bernard Shaw: Pygmalion

1. Kontext doby:

1. polovina 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Autora neřadíme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru.

2. Kontext tvorby:

George Bernard Shaw (1856 – 1950) - anglický dramatik, prozaik a esejista irského původu, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1925.

Shaw pocházel ze staré, ale dosti zchudlé protestantské rodiny. Jeho otec byl neúspěšným obchodníkem s obilím, stal se z něho alkoholik a nestaral se o synovo vzdělání. Shaw brzy poznal praktický život, protože se již od patnácti let musel sám živit (pracoval jako úředník v dublinské realitní kanceláři). Jediný pozitivní vliv na něj měla jeho matka, která se věnovala hudbě. Roku 1873 opustila manžela a odjela se svým učitelem zpěvu do Londýna, kde začala zpěv sama vyučovat. Roku 1876 přijel Shaw do Anglie za matkou a nevrátil se do Irska dalších třicet let (a to ani na otcův pohřeb). Psal články o hudbě a vzdělával se jako samouk v knihovně Britského muzea.

Shaw se prosadil jako pronikavý výtvarný, hudební a později i literární a divadelní kritik. Pokoušel se rovněž o uplatnění v politice, ale jeho pokusy nebyly nijak úspěšné.

Na počátku Shawova literárního díla stojí série pěti nepříliš úspěšných románů, z nichž první čtyři byly nakladatelem odmítnuty a pátý vyšel nejprve časopisecky. Jde o poměrně nezralá díla, vyznačující se však odvážnou útočností a satirickými šlehy. Jejich hrdinou bývá

často mladý výtržník, který pohoršuje měšťáky naprostou neúctou ke společenským konvencím a posvátným hodnotám.

Své pravé umělecké pole našel Shaw až v dramatické tvorbě, ve které uplatnil svůj jasný, kritický a ironický intelekt. Stal se zakladatelem moderního anglického dramatu a nejvýznamnějším anglickým dramatikem po Williamu Shakespearovi.

Své hry Shaw tvořil podle své koncepce tzv. sociálně diskuzní komedie a přivedl tak na scénu dramatickou debatu osvětlující ústřední myšlenku hry ze všech stran v náhlých a překvapivých zvratech. Novinkou byly také jeho důkladné předmluvy k tištěným vydáním jeho her, což jsou vlastně eseje o jejich hlavních myšlenkách a obsahují ostrou kritiku viktoriánské morálky a zbídačování člověka. Celým svým dílem Shaw směřoval ke kritickému hodnocení společnosti, kterou vidí pod zorným úhlem palčivých sociálních otázek a svého pokrokového zaměření.

Po smrti své manželky v roce 1943 začal Shaw postupně ztrácet zájem o vlastní život. Pracoval stále pomalejším tempem a roku 1950 zemřel v úctyhodném věku 94 let ve své venkovské vile ve střední Anglii.

Pygmalion (1912) – nejslavnější komedie, ihned po svém uvedení zaujala divadelní kritiky i veřejnost (šokovala tehdejší diváky např. šťavnatým zaklením „bloody arse“ z úst hlavní hrdinky - doslova zatracená prdel, dosud na anglickém jevišti neslýchaným).

Candida, Dům zlomených srdcí, Svata Jana,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: drama (= divadelní hra)

Literární druh: drama

Literární útvar: satirická konverzační komedie (= jeden z hlavních dramatických útvarů, děj i role dramatických postav jsou pojaty komicky, zde satiricky, zvláštního významu nabývají zvláště dialogy a z nich plynoucí humor)

Kompozice: drama o 5 aktech (= jednáních, dějstvích)

Jazyk a styl díla: základním stylovým prvkem se stává ironie, autor s vtipem, nadhledem a elegancí vystavuje kritice špatné lidské vlastnosti, společenské konvence a předsudky, které považuje za nebezpečné a hloupé, díky duchaplným dialogům se také vyhýbá laciné sentimentálnosti. Jazyk je odrazem jednotlivých postav a především jejich společenského postavení a vzdělání. Líza mluví nespisovně, s místním dialektem – londýnské nářečí cockney.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn (Anglie)

Čas díla: autorova současnost (počátek 20. st.)

Děj: Shawovým moderním Pygmalionem je londýnský profesor fonetiky **Henry Higgins**, který uzavře se svým přítelem **plukovníkem Pickeringem** sázku, že naučí ušmudlanou pouliční květinářku **Lízu Doolittleovou** spisovně výslovnosti a vystupování vznešené dámy.

Dívku si přivede do svého domu, kde začne s intenzivní výukou všeho potřebného. Zvláště začátky nejdou snadno, u Lízy se ale brzy projeví její přirozená inteligence a učí se rychle, i když to mnohdy vypadá, že při tom Higgins přijde o nervy. Také pod vlivem pozorného Pickeringa a ctihodné hospodyně paní **Pearcové** se dívka postupně proměňuje ve vznešenou

dámu. Podaří se mu to tak dokonale, že jeho žákyně okouzlí londýnskou smetánku. Nikdo nepochybuje o jejím skvělém původu.

Skoro se zdá, že Higgins pomohl Líze překonat propast mezi spodinou, kam ji zařazovala její výslovnost a intonace, a nejvyššími společenskými vrstvami. Higgins však ve svém koženém pedantství nepostřehne, že při jeho fonetickém experimentu Líza vyspěla ze zaostalého děvčete v ženu vědomou si své lidské ceny, toužící po plném citovém životě a připravenou přes všechnu svou vzpurnost a prostořekost věnovat svou lásku svému osvoboditeli.

Dívka už se nemůže vrátit tam, odkud přišla, a nalézá útočiště u Higginsovy matky. Posléze přijímá lásku chudého a netalentovaného mladíka Fredyho Eynsforda-Hilla, a to navzdory Higginsovu náhlému přemlouvání, aby u něho zůstala. V závěru se tedy objevuje happy-end, ale pouze zdánlivý, falešný.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Líza Doolittleová: původně nevzdělaná květinářka, která se umí pohybovat jen ve svém společenském prostředí, poté okouzující mladá dáma, jejíž proměna není zapříčiněna jen profesorem, ale i dívčím zráním, rozvinutím jejího talentu a jejích schopností. Citlivá Líza sice opětuje city zamilovaného Fredyho, ale on sám pro ni není zdaleka ideálním partnerem. U Lízy se projevuje přirozená inteligence, rychle se učí.

profesor fonetiky Higgins: samolibý

plukovník Pickering: Higginsův přítel

mladík Fredy: zamilovaný do Lízy, dívka ho však svou citlivostí a přirozenou inteligencí několikanásobně převyšuje

otec Doolittle: popelář, jeho postava zaznamenává zajímavý vývoj – přijme peníze od Higginse za to, aby propagoval mravní konvence, kterými přitom sám předtím pohrdal

Vysvětlení názvu díla: název upomíná na antický mýtus o kyperském sochaři Pygmalionovi, který vyřezal ze slonové kosti tak krásnou dívku, že se do ní zamiloval a uprosil bohyni lásky Afroditu, aby jí vdechla život

5. Vliv díla:

Drama se ihned po svém uvedení roku 1914 v Londýně dočkalo velkého úspěchu, Shaw byl v té době již známou osobností, intelektuální autoritou. Podařilo se mu vhodně přetvořit známý příběh, který již není jen naivním vyprávěním o všemocné síle lásky, ale zpracovává tehdy aktuální problematiku ženské emancipace a v širším kontextu pak otázku lidské důstojnosti.

V epilogu, který netvoří součást hry, Shaw vysvětlil, že Higginsův ani Lízín charakter nepřipouštěl šťastný sňatek, a že si tedy Líza raději vzala mládence Freddyho, který ji zbožňoval, a otevřela si s ním květinářský obchod. Když však hru roku 1938 zfilmoval britský režisér Anthony Asquith, povolil mu Shaw naznačit, že se Higgins přece jen s Lízou ožení.

Podobně vyznívá také později úspěšně zfilmovaný americký muzikál **My Fair Lady**, natočený na základě této hry roku 1956.

Audrey Hepburn a Rex Harrison ve filmovém muzikálu z roku 1964 My Fair Lady. Film získal celkem 8 Cen akademie – Oscarů, stal se tak jedním z nejúspěšnějších snímků filmové historie.

John Steinbeck: O myších a lidech

1. Kontext doby:

Autor je právem označován za jednoho z členů „**velké trojky**“, nejlepších amerických spisovatelů 1. pol. 20. st., spolu s **Ernestem Heminwayem** a **Williamem Faulknerem**. Novela vydaná roku 1937 je považována za jeden ze základních pilířů americké literatury tohoto období.

Autora neřadíme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru.

2. Kontext tvorby:

John Steinbeck (1902 – 1968) – světoznámý americký prozaik a dramatik. Na univerzitě ve Stanfordu vystudoval historii a anglickou literaturu. Potom se pokoušel uchytit v New Yorku jako novinář a spisovatel. Střídal různá zaměstnání, zkušenosti z tohoto období využil ve svých sociálně kritických románech. Jeho romány je třeba chápat jako reakci na krizi, nehledají řešení, omezují se na popis bídy. Jeho hrdinové jsou obyčejní lidé z nižších vrstev, většinou zemědělci z Kalifornie, kde autor strávil většinu svého života. Jeho díla jsou zasazena do období krize. Se svými hrdiny soucítí, neboť se znal s lidmi, jako jsou oni, a na vlastní kůži zažil jejich bídu. Jeho soucit se však nijak zvlášť neodráží na jeho stylu.

Je nositelem uznávané **Pulitzerovy ceny** za román **Hrozný hněvu** – považovaný za jedno z největších sociálně kritických děl své doby. Byl oceněn rovněž **Nobelovou cenou**.

Krátká próza **O myších a lidech** patří k jeho nejznámějším dílům, později ji přepracoval i do podoby dramatu. Novela vznikla v souvislosti se spisovatelovým angažmá ve Federální

spisovatelské akci v r. 1935, zaměřené v duchu Rooseveltovy politiky Nového údělu na pomoc spisovatelům získat pracovní příležitost v době těsně po velké hospodářské krizi.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Jazyk a styl díla: příběh je postavený na dialozích (má blízko k dramatu). Převažuje hovorový jazyk s jednoduchou, přehlednou stavbou větných celků. Jazyk i styl plně odpovídá popisovanému prostředí nevzdělaných zemědělských dělníků a přispívá velkou měrou k autentičnosti díla. Autor zvolil zajímavý kontrast mezi příjmením Lennieho – Small (v angličtině „malý“) a jeho velkou tělesnou silou. Bez významu není ani zvolený titul novely, který odkazuje k básni Myška skotského autora Roberta Burnse.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: ranč v Kalifornii

Čas díla: 30. léta 20. st.

Děj: námezni zemědělství pomocníci **Lennie** a **George** dostali v pracovní agentuře lístky na autobus a novou práci na ranči. Autobus je ale vysadil daleko od ranče (autorova rodiště), tak musí zbytek cesty pěšky. Lennie má něco schované v kapse. George ho donutí ukázat mrtvou myš. Lennie ji cestou v kapse hladil. George mu ji vezme a daleko zahodí.

George zaostalého Lennieho poučuje, jak se má na ranči chovat. Kdyby se někdy dostal do maléru, má rychle běžet k nedalekým vrbám a tam na něj tiše schovaný počkat. Mluvení má nechat na něm a hlavně nesmí provádět stejné vylomeniny jako v předchozím zaměstnání, odkud museli utéct. Pak Lenniemu už jako mnohokrát vypráví o jejich společné budoucnosti. Z uspořené peněz si koupí domek s půdou a několik kusů dobytka. Lennie si pořídí králíky, aby jim neublížil při hlazení tolik jako malým křehkým myším.

Hned ráno se oba hlásili do práce. Ubytovali se k ostatním šesti nádeníkům na ubytovně. Jednou z výrazných postav je **Curley**, vyvolává konflikty, rád se pere. Před 14 dny se oženil a od té doby je ještě horší. Jeho žena se dívá po jiných mužích a on žárlí.

George Lennieho varuje, aby si na Curleyho dával pozor, nenechal se od něho vyprovokovat kvůli žádné maličkosti ke rvačce. Tuhle práci oba potřebují.

Fena jednoho z mužů zrovna porodila. Lennie ihned po jednom hebkém štěněti zatoužil.

Všichni na ranči obdivují Lennieho sílu, je pracovitý. Jen se diví tomu, jak se ti dva mohli dát dohromady. Za Lennieho jako vždy mluví George. Vysvětluje, že kamarád měl tetu Kláru, která mu ho dala na starost. Lennie je oddaný a hodný, udělá vše, co se mu řekne. Jednou mu z legrace George řekl, aby skočil do řeky. A on skočil, i když neuměl plavat a ještě byl vděčný, že ho George vytáhl. Vždycky se dostane do nějakého maléru jako v posledním zaměstnání. Líbily se mu červené šaty jednoho děvčete. Chtěl si na tu látku sáhnout, dívka se vyděsila, začala křičet, on se lekl a látku držel ještě tím pevněji. Pustil ji, až když ho vzal George

plaňkou po hlavě. Dívka hned běžela za šerifem s tím, že ji chtěl Lennie znásilnit. Po obou šlo celé město, a tak museli utéct.

Jeden z mužů, **jednoruký Candy**, by chtěl s oběma koupit malý domek. Pomáhal by u drobných nenáročných prací. Najednou se z nedostupného snu začíná pomalu stávat skutečnost.

Curley neustále všude hledal svou ženu, žárlivostí byl celý bledý. Lennie se tomu zasmál, on jej ihned udeřil. Lennie si to nechal líbit, protože měl od George nařízeno se s nikým neprát. Teď mu dal ale svolení. Lennie Curleymu zlomil ruku.

Lennie je ve stodole a v ruce má mrtvé štěně. Pořád si ho hladí. Nechápe, proč zemřelo, vždyť ho nehladil zase tak silně. Bojí se, že až na to přijde George, tak mu zakáže pěstování králíků na jejich budoucí farmičce. Vtom přichází Curleyho žena. Chce si s Lenniem povídat. On se nechce dostat do problémů, tak s ní mluvit nechce, ale ona ho nenechá být. Vypráví mu svůj zoufalý životní příběh, chtěla hrát divadlo, být u filmu, ale matka ji držela zkrátka. K Lenniemu cítí důvěru, tak se mu svěřuje, že svého muže vlastně ani nemá ráda. Přisunuje se k němu blíž. Když zjistí, že má u sebe mrtvé štěně, nelekne se, psů je prý všude spousta a nemá cenu, aby se Lennie pro jedno mrtvé štěně trápil.

Lennie se jí zase svěřil, že rád hladí hebké věci. Ona na to, že také, třeba své vlasy a nechala Lennieho, aby jí sáhl na vlasy. Lennie byl ale neohrabaný a zatahal ji. Ona ucukla, ale on ji držel o to pevněji. Ona se začala škubat, Lennie začal panikařit. Ona vykřikla, Lennie ji chtěl utišit. Když se žena stále cukala a chtěla volat o pomoc, přikryl jí rukou ústa, škulb a zlomil jí vaz. Tělo zpola přikryl senem a s mrtvým štěnětem pod kazajkou utíkal pryč.

Lennieho brzy začal hledat Candy. Jako první šel právě do maštale, kde měla fena štěňata a našel tam mrtvou ženu. Zavolal George. Spolu se domluvili, jak Lennieho ochránit. Curley by ho chtěl určitě i s chlapy lynčovat a to George a Candy nemohli dovolit. Chtěli ho sami chytit a předat policii.

Ostatní rychle přišli na to, co se stalo. Chtěli na Lennieho uspořádat hon. Navíc zjistili, že zmizel revolver. Vzali si pušku a byli připraveni Lennieho zastřelit.

Lennie rychle běžel k vrbičkám, jak mu to předtím George nařídil. Vyčítal si, co udělal. George tam za ním dorazil. Vzal si revolver a nechal Lennieho dívat se dopředu přes řeku. Mezitím mu vyprávěl o jejich budoucím hospodářství a Lennie poslušně poslouchal. Nedaleko se ozývaly hlasy. George věděl, že muži už jsou blízko a Lennimu by ublížili. Vzal revolver a střelil Lennieho do týlu. Vtom příběhli ostatní. Mysleli, že pistoli vzal Lennie, George mu ji nějak vytrhl a podařilo se mu ho zastřelit. Uklidňovali ho, že udělal dobře a pozvali ho na panáka na zapití.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

George Milton: na hlavě černý beztvarý klobouk a přes ramena přehozený pevně svinutý ranec z houní. Byl malý a pohyblivý, se snědým obličejem, nepokojnými očima a ostrými, pevnými rysy. Všechno bylo na něm docela určité: drobné silné ruce, útlé paže, tenký a kostnatý nos. Staral se o zaostalého přítele Lennieho.

Lennie Small (Lenda): opak George, obr s beztvarým obličejem, s velkýma bledýma očima, s širokými schýlenými rameny, kráčel neohrabaně, nohy trochu vláčel, asi tak jako medvěd vláčí tlapy. Trpí zvláštní úchylkou – nachází zálibu v hlazení hebkých věcí.

5. Vliv díla:

Dodnes světoznámé dílo, jedno ze základních děl americké literatury. O úspěšnosti svědčí i to, že bylo dílo několikrát zfilmováno (1939, 1992).

Novelu řadíme mezi sociálně kritická díla – poukazuje na ekonomický i morální rozpad společnosti, chudé lidi se svými životními sny (oba hrdinové i Curleyho žena), které nikdy nedosáhnou.

Plakát k filmu z roku 1939, režie Lewis Milestone.

Josef Karel Šlejhar: Kuře melancholik

1. Kontext doby:

Autor je ovlivněn **naturalismem**, který se jinak v české literatuře příliš výrazně neprojevuje. Naturalismus (z latinského natura = příroda) je umělecký směr, který se snaží zachytit nezkraslenou realitu. Vznikl v **70. letech 19. st.** ve Francii z klasického realismu. Za jeho tvůrce bývá označován **Émile Zola**, k dalším naturalistům v literatuře patří např. **Guy de Maupassant** (čti *gý de mopasán*) nebo **Gustave Flaubert** (čti *gustav flóber*).

Naturalistické spisovatele láká **pesimismus** – lidská bída, smrt i stáří. Tematicky se zaměřují na podmínky lidské existence ve vědecko-průmyslové civilizaci. Podle nich není dobré vytvářet realitu ze snů, vyšší cíle jsou pro ně jen klamnou iluzí. Naturalismus klade velký důraz na detailní popis prostředí i situací a na rozdíl od realismu, ve kterém hlavní postavu představuje průměrný člověk, naturalismus zobrazuje něčím výjimečné osoby (takzvané „nejbídnejší z bídačů“), stojící buďto na okraji společnosti, nebo na jejím vrcholu. Hlavní postavy jsou určitým způsobem zvláštní, poznamenané, vyřazené. Trpí fyzickou nebo psychickou narušeností.

Naturalismus vylučuje úlohu vůle nebo výchovy člověka na svůj osud. Člověk, a tedy i jeho osud, je předurčen prostředím a vrozenými vlastnostmi.

2. Kontext tvorby:

Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914) byl považován za nejsvráznější osobnost české literatury přelomu 19. a 20. st. Přidal se k Manifestu České moderny, jímž se představila nastupující mladá autorská generace.

Pracoval jako technický úředník v cukrovaru, byl sedlákem na zděděném statku, působil i jako učitel. Měl celý život existenční i rodinné problémy.

Psal především povídky, romány. Zabýval se soudobou problematikou lidské surovosti objevující se na venkově v době moderního pokroku.

Jeho dílo je charakteristické hlubokým pesimismem, čtenáře se snaží šokovat děsivými detaily. Postavy v jeho dílech jsou lidskou zlobou nebo vnějšími okolnostmi tlačeny do tragických konfliktů, kde je smrt často jediným východiskem. Nejčastěji píše o životě na vesnici, který je v jeho díle líčen v těch nejhorších barvách. Zobrazuje životy slabých, burcuje společnost.

Dílo Kuře melancholik s podtitulem „**Dětský román ještě s jinými zřeteli**“ se poprvé objevilo roku 1889 v časopise Hlas národa. Dnes je jedním z autorových nejznámějších děl.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: delší povídka (na hranici s románem) (*román = rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav; povídka = kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav*)

Kompozice a styl: dílo je jedinečné jak po tematické, tak po formální stránce. Osobitý styl autora je založen na hromadění obrazů prostředí, venkova, zvláštní stavbě vět. Autor využívá kontrasty, nadsázku. Harmonicky líčený přírodní svět rostlin a zvířat ostře kontrastuje s drsným a velmi krutým světem venkovských lidí.

Jazyk a díla: k osobitosti projevu přispívá nářečí, slang i už tehdy neobvyklá hovorová slova

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže nejmenovaný vesnický statek

Čas díla: autorova současnost (konec 19. st.)

Děj: autor sleduje paralelu (= *spojení*) mezi trpícím dítětem a nemocným kuřetem. Popis surovosti a bezcitnosti venkovanů, kteří si vybíjejí zlost na bezbranném sirotkovi, vyjadřuje autorovo přesvědčení, že se v moderní civilizaci zvyšuje agresivita, jíž její nositelé rychle uvyknou.

Děj je do jisté míry potlačen ve prospěch jednotlivých statických obrazů venkovského světa.

Ústředními postavami příběhu jsou chlapec a jeho kuře. Jejich obdobné osudy se spojují, stanou se z nich spojenci, přátelé a poslední citliví tvorové v okolním drsném prostředí. Smrtí matky je dítě připraveno o poslední projevy mateřské lásky. V době příprav pohřbu o něj nikdo nejeví zájem. Otec a služebnictvo se k němu chovají lhostejně. Otec, drsný muž, nikdy neměl matku rád, bil ji, choval se nadřazeně. Chlapec osaměle pozoruje na dvorku kvočnu s kuřaty. Jedinou útěchou mu je jedno z nich, slabé, nejmenší.

Otec, majitel statku, se znovu ožení a přivede si novou mladou ženu do domu. Ta si k osiřelému dítěti snaží najít vztah, ale ono ji odmítá, chce být jen s hodnou služebnou **Katlou**, proto žena začne dítě nenávidět, žárlí na něj, znamená pro ni přítěž. Propustí všechno

služebnictvo, najme nové. Spolu se svou služebnou **Pepkou** jsou pravým ztělesněním zla. Dítě musí snášet jejich neustálé projevy opovržení a je neoprávněně bito za každou maličkost.

Zpočátku nechápavé dítě si až při následném bezcitném chování ostatních uvědomuje ztrátu své matky a steskem po ní chřadne. Melancholicky pípající kuře se stává jeho věrným kamarádem a zároveň jediným nositelem citu, který všem lidským postavám ve vztahu k dítěti chybí. Chlapec si jej vezme i do postele, ale je zbit, když na to macecha přijde a kuře je hrubě hozeno na zem. Teprve po chvíli vrávoravě utíká ven, chlapec by nejraději utekl za ním, ale nesmí.

Chlapec je odstěhován do kouta kuchyně, nikdo si jej stále nevšímá, nosí nejhorší oblečení, nemá co jíst. Stále s láskou vzpomíná na maminku.

U chlapce propukne smrtelná nemoc, je ponecháno svému osudu. Ostatní na něj pohlížejí s hnusem, je přesunuto do slámy, kde má zemřít. Jediným spojencem je mu opět malá kuře, které setrvává v blízkosti malého chlapce až do jeho smrti a nedlouho po něm samo umírá.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

dítě: malý, citlivý chlapeček

otec: tvrdý pán statku, po smrti první ženy potřebuje novou ženu, hospodyni

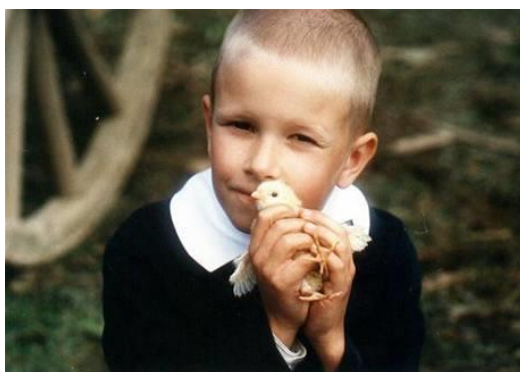
nevlastní matka: sobecká, falešná, přivdala se do bohaté rodiny a o majetek se nehodlá s nikým dělit, užívá si svého nového postavení

Katla: starší služebná, hodná, jediná chlapcova opora až do doby, kdy je macechou propuštěna

Pepka: zrzavá, zlá služka, kterou si na statek přivedla nová matka

5. Vliv díla:

Šlejharovo dílo není snadné, je hodně temný, a snad proto si jeho prózy nikdy nenašly širokou čtenářskou základnu; už jeho prvotiny zaznamenaly dvojí ohlas - mladá generace je přijímala s nadšením, starší nad jeho dílo kladla velké otazníky a mluvila o jeho umělecké degeneraci (někteří mu upírali charakter uměleckého díla). Po autorově smrti přestalo být jeho dílo na dlouhou dobu dokonce vydáváno. Dnes jej zahrnujeme mezi základní díla české literatury. Dílo se dočkalo i filmové verze s mírně pozměněným dějem.

Záběry z filmu Kuře melancholik z roku 1999 v režii Jaroslava Brabce, do hlavních rolí byli obsazeni Karel Roden, Aňa Geislerová, Radko Chromek, Vilma Cibulková, Vlasta Chramostová. Snímek byl oceněn cenou Český lev v kategoriích nejlepší kamera a nejlepší výtvarný počin.

Michal Viewegh: Báječná léta pod psa

1. Kontext doby:

Kniha vychází roku 1992, řadíme ji tedy do **4.** období české literatury po 2. sv. válce. Tato etapa začíná rokem **1989** (Sametová revoluce, svoboda, nový politický systém, nové svobodné volby, prezidentem **Václav Havel**, otevření hranic, budování křehké demokracie, od roku 1993 samostatná Česká republika, rozvíjející se svobodný knižní trh, vzrůstá kvantita vydávaných knih, často ovšem za cenu klesající kvality, konečně mohou být vydávána díla exilová a samizdatová, čtenáři hladoví po dosud tabuizovaných tématech (= *témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřipustná*), čehož Viewegh komerčně úspěšně využívá,...).

2. Kontext tvorby:

Michal Viewegh (1962 -) – nesporný talent, především skvělý pozorovatel, někdy rozverně laskavý, jindy ironický oponent generace otců a kritik českého maloměšťáctví normalizačních dob. Původním povoláním učitel, poté redaktor v nakladatelství Československý spisovatel, nyní spisovatel z povolání.

Báječná léta pod psa jsou otevřenou kritikou totalitních časů. Tato první z větších autorových próz byla ihned oceněna čtenáři i literárními kritiky (1993 – Cena Jiřího Ortena = *jedno z českých nejvýznamnějších literárních ocenění pro autory do třiceti let*).

Všichni s napětím očekávali, kam bude tvorba tohoto mladého nadějného autora dále směřovat. S každou další knihou (autor vydává v průměru jednu ročně) roste obliba u čtenářů, Viewegh se stává českým nejprodávanějším žijícím spisovatelem. Literární kritika ovšem není tak jednoznačně nadšená. Autorovi vyčítá přílišnou podbízivost, komerčnost, ztrátu nadhledu.

Až čas ukáže, jestli je současná popularita vytvořena uměle díky schopnému marketingovému týmu autora, nebo je Vieweghovo dílo opravdu nadčasové.

Z dalších autorových děl: **Výchova dívek v Čechách, Účastníci zájezdu, Román pro ženy,...**

Zajímavost: je prvním z českých spisovatelů, který si vyzkoušel psaní románu online spolu se čtenáři na internetu.

Vyučuje mladé spisovatele v kurzech tvůrčího psaní.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice a styl díla: 37 číslovaných kapitol, převážná část vyprávění je vedena v er-formě (= vyprávění ve 3. osobě), když však nahlížíme do Kvidova deníku, vyprávění se mění na ich-formu (= vyprávění v 1. osobě).

Dílo bez problémů a plynule kombinuje humoristický přístup, parodii a ironii s vážným tématem a situacemi – závažnost popisovaného faktu se však změnou náhledu nemění, nejde o zlehčení. Komický efekt spočívá např. v samotných scénkách, ale také v nepoměru mezi věkem zapisovatele a vybroušenou zralou formou jeho deníku.

Přes úvodní poznámku autora, že text je směsicí fikce a pravdy, se v pozadí skrývá i autobiografické zpracování tématu, což čtenáři potvrdí i závěr: „10. října odevzdává Kvido do nakladatelství Československý spisovatel rukopis svého románu *Báječná léta pod psa*.“

Dílo neřeší problémy doby, jen podává obraz o životě – politika, sociální situace, mezilidské vztahy, humor,... Román nepřináší žádné nové myšlenky, autor se jen snaží pravdivě napsat o době svého dospívání.

Jazyk díla: pestrý, uvěřitelný, dílo okořeňují svižné a vtipné dialogové pasáže. Jazykově vybočuje jen přemoudřelé dítě – Kvido.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Praha, poté stěhování rodiny na Sázavu

Čas díla: především 1968 - 1992

Děj: román se skládá z více dějových rovin.

Hlavní linii tvoří variace na vývojový román – rodiče malého chlapce **Kvida** (autorovo druhé já) opouštějí po okupaci republiky roku 1968 Prahu a usidlují se v městečku Sázava (pozn.: Kvido se narodil při hře Čekání na Godota).

Rodina nedostává slíbený byt, živoří v nevyhovujících prostorách prosklené zimní zahrady. Otec se odmítá politicky angažovat. Kvido spolu s kamarádkou **Jaruškou** recitují komunistické básničky, nakonec i otec podlehne, pokouší se hrát fotbal, aby „byl vidět“, koupí si vlčáka Něhu (pro zjemnění ji přejmenovává z Tery), i když se jeho žena psů bojí.

Až manželka komunisty **Šperka**, obdivovatelka Kvidova recitačního umění, rodině zajistí bydlení v rodinném domě. Do Sázavy se přistěhuje i babička **Líba**, paranoidně se bála, že by v Praze ze špatného prostředí onemocněla.

Sledujeme Kvidovo dětství i dospívání. Z jeho vášně pro psaní brzy vzniká denní kronika vztahů v rodině, stává se svědkem a zapisovatelem zásahů pokřiveného světa do chodu jeho rodiny.

Otec, který pracuje ve sklárnách v exportním oddělení ve funkci umožňující občasné služební cesty na Západ, ztrácí po návštěvě matčina přítele, chartisty **Pavla Kohouta**, svou pozici a sestupuje v zaměstnání na místo vrátného. Dostává se do psychických problémů, straní se svých blízkých a k jejich zděšení si vyrábí rakev. Matka přemluví Kvida a jeho dívku Jarušku, aby otci pomohli zplozením vnoučete. Otec malé Aničky sice vyrobí několik dřevěných hraček, ale jeho psychická nemoc přetrvává.

Další linii románu tvoří rozhovory již dospělého Kvida s **redaktorem nakladatelství** nad Kvidovým dílem, rukopisem Bájecných let pod psa, jenž je podrobován kritice z hlediska vydavatelské praxe té doby (co vše je ještě přípustné a vhodné, změny, škrty).

Odlehčenou stránku románu tvoří vtípné historiky o babičce, nadšené turistce a vegetariánce, a záznamy Kvidova citového a erotického zrání. Řeší se otázky kompromisů a ústupků, jsou popisovány proměny psychiky vlivem okolností.

Vylíčena je historie a zázemí postav.

Osudy rodiny po Sametové revoluci jsou shrnuty ve stručném epilogu. Otec získává pozici odpovídající jeho schopnostem, komunista Šperk se neúspěšně pokusí o sebevraždu. Chorvatsko je ohroženo, Kvidova matka poskytuje bývalé otcově milence **Mirjaně** azyl. Kvido konečně vydá svůj román.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Kvido: neohrabaný, tlustý, nadprůměrně inteligentní, už jako malý každého šokuje svými chytrými/přechytralými řečmi, zamilovaný do Jarušky

Jaruška – nejlepší kamarádka a později žena Kvida, v pubertě se ohlíží po přitažlivějších klucích, což Kvido těžce prožívá

otec: inteligentní člověk, pochází z chudých poměrů, vystudovaný ekonom (červený diplom), AJ, NJ, neprůbojný

matka: právnička, neúspěšná herečka, ochotná a milující

Paco: bratr, ve škole průměrný, chová se jako kovboj

Ing. Zvára: nejlepší otcův přítel, ale není tak dobrý jako on, pro zlepšení své životní situace nakonec vstoupil do KSČ

Babička Líba: pozn.: v knize má mnohem větší prostor než ve filmu; posedlá svým zdravím, vášnivá cestovatelka (z cest nosí ty nejstrašnější dárky, vždy posílá černobílou pohlednici s veršem o své cestě), matka Kvidova otce

Vysvětlení názvu díla: Bájecná léta (připsáno „pod psa“) je román mladého Kvida

5. Vliv díla:

I díky oblíbenému filmovému zpracování se kniha stále drží v povědomí čtenářů (ve filmu nejsou zachycené všechny knižní pasáže). Podle některých literárních kritiků je tato z autorova díla jediná, která má uměleckou hodnotu – sporné.

K úspěšnosti knihy přispělo i kvalitní filmové zpracování z roku 1997 v režii Petra Nikolaeva. Zde přebal DVD z edice Blesk pro radost.

Oscar Wilde: Obraz Doriana Graye

1. Kontext doby:

Koncem 19. st. narůstaly společenské problémy (rozdělování sfér velmocemi, aféry, sociální krize vedoucí k radikalizaci dělnictva apod.). Dosavadní úspěšný vývoj vědy a techniky, který umožňoval racionálně optimistický pohled na skutečnost, měl za následek překotný rozvoj civilizace a rychlé životní tempo. Přestaly platit staré hodnoty (např. křesťanský výklad světa), šířil se pesimismus, obavy z budoucnosti, pocit bezvýchodnosti, únava a katastrofické nálady. To vše vedlo k nejistotě (ztracené ideály, žádná jistota) a krizi myšlení a kultury.

Ve 2. polovině 19. st. se ve světové literatuře prolíná mnoho směrů, např. dekadence, symbolismus, impresionismus. Právě Oscar Wilde je typickým představitelem **dekadence**.

Dekadence:

- název pochází z latinského de cadentia (=čti de kadencia) od slovesa cadere = padat, již název tedy značí úpadek, rozpad; odtud přídavné jméno dekadentní = úpadkový.
- „dekadence“ původně jako pejorativní (= hanlivé) označení uměleckých směrů navazujících na romantismus se objevilo ve Francii v **polovině 19. st.** Básníci, spisovatelé a umělci, kteří se postavili proti tehdy vládnoucímu klasicismu, racionalismu a proti obecné víře v pokrok, toto označení nakonec přijali a ke **konci 19. st.** se dekadence stala mezi vzdělanci téměř módou.

- vychází z pocitů marnosti, prázdnoty a nudy, případně i zklamání a beznaděje jednotlivce, jak je v soudobé filosofii představoval například filozof **Arthur Schopenhauer**

- v literatuře se dekadentní postoj projevuje zejména pesimistickými náladami, pocity zmaru, morbiditou, mysticismem, erotickou přesyceností, ale i narcismem. Proti představám o výchovném poslání umění, jež by mělo představovat kladné hrdiny a společenské vzory, dekadence zdůrazňovala svébytnost umění, které ničemu jinému neslouží. „Umění pro umění“, francouzsky *l'art pour l'art* (*čti lár pur lár*), se stalo jedním z hesel dekadence, podobně jako představa „čistého umění“. Básníci i umělci si zakládali na novosti a překvapivosti krásy, kterou objevovali právě v postavách osobně rozvrácených, ve věcech starých, zchátralých, v originalitě básnického jazyka a symbolů, které skrývají hloubku a tajemství.

- k životu dekadentů se často vázalo bohémství, satanismus, nevázaný sex, alkohol

- literární dekadence je velmi rozmanitá a v každé z evropských zemí má poněkud jinou povahu. Představitelé (pro mnohé autory představovala dekadence jen krátkou životní etapu):

Francie:

Arthur Rimbaud (*čti rembó*)

Paul Verlaine (*čti verlén*)

Německo:

Rainer Maria Rilke

Thomas a Heinrich Mann

Čechy:

časopis **Moderní revue** založený **Arnoštem procházkou** a **Jiřím Karáskem ze Lvovic** (do časopisu, který se neomezoval pouze na literaturu, ale publikoval i grafiku, přispíval také **Karel Hlaváček** a další)

2. Kontext tvorby:

Oscar Wilde (1856 – 1900) - anglický spisovatel irského původu, typický představitel dekadence, se narodil do rodiny předního chirurga, jeho matka Jane byla úspěšnou spisovatelkou. Oscar Wilde studoval filologii v Dublinu a na Oxfordu, kde začal psát verše a seznámil se s dekadentními názory.

Roku 1884 se oženil s Constance Lloydovou, jejíž finanční zázemí mu umožnilo žít v relativním luxusu. V salónech byl velmi oblíbený díky své pohotové schopnosti vytvářet vtípné bonmoty, bajky, krátké příběhy a anekdoty. Vždy působily svou dokonalostí jako předem připravené, autor je ale vždy vymýšlel až na místě a jen málokdy je později sepsal. Proslul jako nejzábavnější společník a bavič všech dob.

Postupně se manželům narodili dva synové. Od roku 1891 se datovalo Wildovo intimní přátelství s lordem Alfredem Douglasem. Čtyři roky poté byl Alfredovým otcem obžalován z homosexuality, která byla v Anglii od r. 1895 ilegální, a byl odsouzen na 2 roky těžkých nucených prací. Jeho žena Constance se od něj odvrátila a změnila sobě a synům příjmení.

Oscar Wilde, který se nechal přejmenovat na Sebastiana Melmotha, se po návratu z vězení potuloval po Evropě. Zemřel v bídě s podlomeným zdravím na meningitidu.

DÍLO:

prózy např.:

Obraz Doriana Graye – jediný román

Šťastný princ a jiné pohádky – soubor pěti kratších pohádek

divadelní hry (duchaplné konverzační komedie vystavené na vtipné zápletky a ironizující společenské nešvary) např.:

Jak je důležité míti Filipa

Vějíř lady Windermereové

Ideální manžel

několik básnických sbírek

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= *literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování*)

Literární útvar: román (= *rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav*)

Kompozice: : dílo je psáno chronologicky (= *zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály*), v er-formě (= *vypravování ve 3. osobě*), je rozčleněno do 20 nepojmenovaných kapitol, z nichž některé byly k dílu připsány dodatečně a působí místy poněkud neustrojeně (např. kapitola zdlouhavě popisující Dorianovy koníčky). Dále se zde objevuje paralelní kompozice (= *drobné dějové odbočky: Sibylina rodina, Dorianovi opatrovníci*). Předmluva, ve které autor vysvětluje svůj záměr, vyvolala bouřlivé reakce. Vyprávění je proloženo popisy přírody, interiérů a charakteristikami členů vyšší anglické společnosti, jež mají mnohdy ráz zesměšňující karikatury.

Jazyk díla: spisovná čeština s hovorovými prvky, přirovnání, lehká ironie a nadsázka, francouzština, archaismy, básnické popisy přírody a interiérů, charakteristiky postav, poutavé dialogy, mnoho podnětných myšlenek - časté citace

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn

Čas díla: konec 19. st.

Děj: začíná v ateliéru malíře **Basila Hallwarda**, který zde vypráví příteli **lordu Henry Wottonovi** o svém novém modelu **Dorianu Grayovi**. Dorian je mladý hoch, který každého okouzlí svou krásou a mravní čistotou. Jediné setkání s Henrym v něm probudí nezdravou sebelásku a Dorian se stále více začne zajímat o svůj zevnějšek a slasti života. Lord mu odhaluje tajemství života: to tkví v mládí – je neocenitelné, nenahraditelné, nevratné. Když Basil dokončí Dorianův obraz, odmítá ho ukázat veřejnosti, protože v něm prý příliš zachytil své nitro a daruje ho Dorianovi. Ten při pohledu na plátno vyřkne přání, aby se všechny jeho hříchy, starosti a vrásky usazovaly na tváři na obraze a ne na jeho vlastní: „Až zjistím, že stárnu, zabiju se. Žárlím na krásu, která neumírá. Kdyby se mohl měnit ten obraz a já mohl být pořád takový, jaký jsem teď.“ Basil zpozoruje Henryho špatný vliv na Doriana a pokouší se mu domluvit. Marně.

Dorian se jednoho dne podíval na Basilův obraz a zdálo se mu, že se změnil. Postupem času se obraz mění víc a víc. Dorian však svou krásu neztrácí a poznává, že mu obraz ukazuje pravou podobu jeho duše. To ho vyděsí a odklízí obraz na půdu.

Při návštěvě jednoho zapadlého divadla poznává krásnou sedmnáctiletou herečku **Sibylu Vaneovou** a zamiluje se do ní. Od té doby navštěvuje každé její představení. Rychle následuje zasnoubení. Právě jméno snoubence však Sibyla své rodině nikdy neprozradí, vždy jej nazývá jen pohádkovým princem. To se nelíbí především jejímu bratrovi, který musí odjet za prací do Austrálie a nemůže dohlédnout, aby proběhla řádná svatba.

Dorian se chce se svou láskou pochlubit oběma přátelům, ale jindy vynikající Sibyla ten večer hraje velmi špatně. Diváci na ni dokonce pokřikují a hromadně odcházejí ještě před koncem představení. Dorianovi se svěřuje, že veškerý cit darovala jemu a na umění už jí nic nezbyvá. On se s ní okamžitě rozchází, protože byl zamilován do velké umělkyně, nová Sibyla už jeho citům nic neříká. Teprve doma si před znetvořeným obrazem uvědomuje, jak dívce ublížil, chce ji odprosit a vzít si ji. Je ale už pozdě. Rozchodem zdrcená Sibyla spáchá sebevraždu, otráví se. Dorian na ni brzy zapomíná.

Následuje několik let, kdy si Dorian užívá s různými ženami, chodí po večírcích, obklopuje se přepychem a se stále větší hrůzou pozoruje svou tvář na obraze, která zestárla a získala zlé, hrubé rysy.

Basil se rozhodne odjet do Paříže, ale těsně před odjezdem navštíví Doriana o jeho 38. narozeninách, aby mu naposledy domluvil. Dorian ho poklidně vyslechne, přiznává se ke všem svým hříchům i k tomu, jak ničí život lidem ve svém okolí. Vezme Basila nahoru na půdu k obrazu a tam poté, co Basilovi ukáže proměnu obrazu, vezme nůž a chladnokrevně jej zabije. Vraždu se mu podaří úspěšně zatajit a žije si dál svým prostopášným životem plným drog a neřestí. Setkává se také s bratrem Sibyly, který chce z pomsty zabít svůdce své sestry. Dorian ho dočasně přesvědčí, že není ten, koho hledá. Pronásledovatele jej zbaví až náhoda. Je omylem zastřelen, když se připlete do rány jednomu z Dorianových hostů.

Po čase Dorian nepodlehł okušení a nesvedl mladou nezkušenou dívku, jak by to byl udělal dříve. Doufal, že tento dobrý skutek obraz zaznamená, ale marně. Proto se rozhodl dílo zničit. Bere nůž a probodává plátno. Ale místo toho, aby zničil malbu, probodne sebe. Na stěně služebnictvo najde obraz krásného Doriana, na zemi leží mrtvola ohyzdného starce s nožem v srdci, který je poznán jen podle jeho prstenů.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Dorian Gray: pohledný, mladý aristokrat. Úžasně sličný s jemně vykrojenými nachovými rty, přímé modré oči, zvlněné zlaté vlasy. Měl v čisté tváři něco, co lidi káralo. Z nezkaženého a nezkušeného mladíka se Dorian stává necitelný požitkář, lhostejný k osudu ostatních lidí. A to vše pod vlivem lorda Henryho Wottona. Jeho matka, šlechtična, kdysi uprchla s mladíkem bez majetku, ale padl brzy po svatbě. Proslýchalo se, že její otec kohosi najal, aby chudáka vyprovokoval k souboji a tím zabránil nerovnému manželství. Brzy poté matka zemřela a zůstal jen malý Dorian.

lord Henry Wotton: dekadentní aristokrat s pokřiveným názorem na svět. Ve společnosti je však oblíbenou hvězdou. Je to prapodivný člověk, který nikdy neřekne nic mravného, a přitom jak živ neudělá nic špatného. Jeho cynismus je jen póza. Vysoký, ladný, romantický, má obličej s olivovou pletí. Jeho kouzlo je v nebezpečnosti. Je ženatý s krásnou, ale jednoduchou ženou, manželství je bez vášně, když mu žena přijde na nevěru, nijak nezareaguje.

Basil Hallward: umělec, malíř, který je okouzlen a zamilován do Doriana. Už od prvního setkání v jedné módní restauraci cítil, že se mezi nimi jedná o osudové spojení a že se musí denně vídat. Díky němu zažívá nový umělecký začátek, využívá inovativní techniky, je mu inspirací. Má drsný, mohutný obličej s černými vlasy jako uhel. Má intelektuální výraz, je nezávislý a je svým vlastním pánem.

Sibyla Vaneová: herečka, do které se Dorian zamiloval a posléze se s ní zasnoubil. Je velmi naivní a plná romantických ideálů.

James Vane: bratr Sibyly, lehce neotesaný dobrodruh, námořník, touží po pomstě

Vysvětlení názvu díla: obraz se zvláštní schopností zobrazovat proměny stavu duše namalované osoby

5. Vliv díla:

Dílo bylo poprvé uvedeno v časopise v roce 1890 a ihned vyvolalo odmítavé reakce. Kritika tento román zprvu nepřijala – nestoudný, neřestný, nechutný, morbidní, kazí mládež. Přesto se brzy stává jedním ze základních děl anglické literatury.

Francouzský spisovatel **A. Gide (Vzpomínky na Wilda)** byl inspirován dílem O. Wilda a jeho okouzlující osobností. Ovlivnil i autory kolem časopisu Moderní revue. Jeho pojetí kritiky jako umění převzal přední český kritik F. X. Šalda.

V roce 2004 a 2009 bylo dílo zfilmováno a v roce 2006 byl podle jeho předlohy dokonce uveden muzikál.

Seznam použité literatury

- Balajka, B. a kol.: Přehledné dějiny literatury I. SPN, Praha 1992.
Balajka, B. a kol.: Přehledné dějiny literatury II. SPN, Praha 1993.
Soldán, L. a kol.: Přehledné dějiny literatury III. SPN, Praha 1997.
Hrabák, J., Štěpánek V.: Úvod do teorie literatury. SPN, Praha 1987.
Marysková, K.: Doslov k dílu Na Větrné hůrce. Odeon, Praha 1968.
Novák, J. Z.: Doslov k dílu Obraz Doriana Graye. Mladá fronta, Praha 1966.
Slanař, O. a kol.: Obsahy a rozborů děl k Literatuře – přehledu SŠ učiva. VYUKA.CZ, Třebíč 1995.
Sochrová, M.: Čtenářský deník k Literatuře v kostce. Fragment, Havlíčkův Brod 1998.
Zeman, M. a kol.: Slovník světové literatury. Praha, Fortuna 1993.

www.blog.abhistory.cz

www.bontonfilm.cz

www.ceskatelevize.cz

www.coelho.cz

www.csfd.cz

www.douskova.cz

www.iliteratura.cz

www.fbd.cz

www.usteckydenik.cz

www.cs.wikipedia.org

Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky platný od školního roku 2014/2015. Český jazyk a literatura. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání 2013.